قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِىَ

اس بزرگ نے کہیو : کیوں ! میں تمنّاں کہیو نیہنہ تھو جے تم میرے نالؔ رہ غے صبر نیہنہ

صَبْرًا ۝ قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَىْءٍۢ بَعْدَهَا فَلَا

کرسکسیں ؛ موسیٰؑ نے فرمایو: جیکدے میں اس تیں بعد تھارے کولوں کسے چیز غا بارہ ماں پچھیو تاں تم

تُصٰحِبْنِىْ ۚ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَّدُنِّىْ عُذْرًا ۝ فَانْطَلَقَا ٚ

مناں اپنے نالؔ نہ رہنؔ دیّو ! تم میری طرفوں واقعہ ہی عذر غی حدتوڑی پُج گیا ہیں ؛ فر ویہہ دوئے ٹُر پیا

حَتّٰىٓ اِذَآ اَتَيَآ اَهْلَ قَرْيَةِ ِۨ اسْتَطْعَمَآ اَهْلَهَا فَاَبَوْا اَنْ

ات توڑی کہ ویہہ ایکنؔ گراں آلاں کولے پجیا، انھاں نے ان لوکاں کولوں روٹی منگی ورو یہہ گراں آلا

يُّضَيِّفُوْهُمَا فَوَجَدَا فِيْهَا جِدَارًا يُّرِيْدُ اَنْ يَّنْقَضَّ

انھاں غی مہمانی کرن تیں نمکر گیا فر انھاں ناں اس بستی ماں اک کندھ لبھی جھڑی ٹھنؔ ہی آلی تھی

فَاَقَامَهٗ ۭ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ۝ قَالَ

فراس بزرگ نے واہ سِدی کرچھوڑی موسیٰؑ نے فرمایو: کہ جے تم چاہتا تاں اس ورمزوری لے لیتا؛ اس بزرگ نے کہیو:

هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِىْ وَبَيْنِكَ ۚ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيْلِ مَا لَمْ

یاہ میرے تے تھارے بشکار جدائی ہے ہُنؔ ہوں تمنّاں انھاں گلاں غی حقیقت سنا دیوں غو جھاں ور

تَسْتَطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ۝ اَمَّا السَّفِيْنَةُ فَكَانَتْ لِمَسٰكِيْنَ

تم جر نیہنہ سکیا (۲۷) واہ جھڑی کشتی تھی واہ کجھاں غریباں غی تھی

يَعْمَلُوْنَ فِى الْبَحْرِ فَاَرَدْتُّ اَنْ اَعِيْبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُمْ

جھڑا سمندر ماں محنت مزوری کریں تھاتے میں اس ناں نقص داربنانؔ غوارادو کرلیّو کیونجے انھاں تیں اگے اک بادشاہ تھوجھڑو

مَّلِكٌ يَّاْخُذُ كُلَّ سَفِيْنَةٍ غَصْبًا ۝ وَاَمَّا الْغُلٰمُ فَكَانَ

ہر اک (چنگی) کشتی ناں کھس غے لے لئے تھو (۲۸) تے وہ جھڑو گدرو تھو اس غا

اَبَوٰهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِيْنَآ اَنْ يُّرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا

ماں باپ دوئے ایمان آلا تھا ور ہم ناں یوہ خطرو لگو جے وہ انھاں ناں سرکشی تے کفر

(۲۷) یہ ہیں ویہہ ترے کم جھاں ور حضرت موسیٰؑ تیں جرن نیہنہ ہوؤ وتے ویہہ جر وی کسر اسکیں تھا جد کہ یہ کم تے شریعت غے خلاف تھا، ور حضرت خضرؑ غا یاد کرانؔ ور ویہہ اس گلوں چپ ہو جاتا رہیا جے مناں انھاں کولے اللہ تعالیٰ نے ہی چلایو ہے اس گلوں ضرور یہ کم اللہ غا حکم نالؔ ہی کرتا ویں غا تے انھاں ماں ضرور اللہ غی کجھ حکمت وہے غی جھڑی یہ اپناں وعدہ غے مطابق بعد ماں آپ سُناویں غا۔ رحمت عالم ﷺ فرمانویں مھارو دل کرے تھو جے حضرت موسیٰؑ کجھ ہور صبر کر لیتا تانجے ہم ناں دواں غی گلاں غو کجھ ہور پتو لگتو (بخاری و مسلم) تے حدیث شریف ماں ہے جس گھڑی یہ دوئے بزرگ سمندر ماں سفر کر رہیا تھا اُت اک چڑی آئی جس نے کشتی غا گھنڈ اور بیس غے سمندر بچوں چُنج ماں ذری پاݨی لیو اس ور حضرت خضرؑ نے حضرت موسیٰؑ ناں کہیو جے میرو تے تھارو دواں غو علم رلؔ غے وی اللہ غا علم غا مقابلہ ماں اتنی اک حیثیت وی نیہنہ رکھتو جتنی سمندر غا پاݨی غا مقابلہ ماں اس چُنج آلا پاݨی غی ہے۔ (بخاری و مسلم)

(۲۸) حضرت خضرؑ تریہیاں کماں غی حقیقت بیان فرماویں۔ پہلی گل کشتی غا پَھننؔ غی تھی اس غا بارہ ماں فرمایو جے یاہ کشتی کجھ غریباں مسکیناں غی ہے جھڑا اپݨی اسے کشتی غے ذریعہ ہی اپݨوں سارو خرچو چلانویں ور انھاں غی کشتی نویں تھی جد کہ سمندر غے اس پاسے جئیاں یہ جار ہیا تھا اک ظالم بادشاہ ہے جھڑو ہر ایکنؔ نویں کشتی ناں ظلم زیادتی نالؔ کھس لیئے، میں اسے گلوں اُس غو یوہ تختو کڈ غے لڑکا چھوڑ یو تانجے وہ اس ناں پراݨی کشتی سمجھ غے چھوڑ دیئے۔ حضرت خضرؑ نے یوہ کم اللہ تعالیٰ غی وحی تے اس غا حکم نالؔ ہی کیو تھو جس را کہ اگے ویہہ آپ فرمانویں جے میں یہ کم اپݨی مرضی نالؔ نیہنہ کیا۔ باقی رہئی یاہ گل جے اس را تے کشتی ڈُب جاتی اس نالؔ سواریں غرق ہو جاتیں؟ تے اس غو جواب یوہ ہے جے حضرت خضرؑ نے اس ناں ڈبنؔ تیں بچانؔ غو کوئے انتظام تے ضرور کیو وہے غو جس را کہ کجھ روایتاں ماں یاہ گل وضاحت نالؔ بیان ہوئی ہے بلکہ قرآن ماں خود اس دراشارو موجود ہے کیونجے کشتی ڈبی تے نیہنہ تھی جس غو صاف مطلب ہے جے خضرؑ نے گھمھ تیں پاݨی بند کرن غو کوئے انتظام ضرور کیو وہے غو۔ اس را یوہ کم ظاہری طور ور واقعہ ہی شریعت غے خلاف تھو ور جد یوہ اللہ غا حکم غے مطابق ہوو و نالے یاہ حکمت تے مصلحت وی موجود تھی فر یوہ جائز ہی نیہنہ سگوں ضروری ہو گیو تھو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۲۹) دوجی گل بچہ غاقتل غی تھی جس غا بارہ ماں فرمانویں جے اس غا ماں باپ بڑا نیک بندا ہیں جد کہ ہم ناں یوہ ڈر رہے جے یوہ بڑو ہو غے ماں باپ ناں تکلیف پہچاوے غو سگوں کفر کرے غو جس غی محبت ماں ماں باپ غو ایمان وی خطرہ ماں پے جئے غو۔ یاہ گل اللہ تعالیٰ نے ہی حضرت خضرؑ ناں دسی تھی جے جے کدے یوہ بڑو ہو وو تاں یہ یہ کم کرے غو فر حضرت خضرؑ نے اس ناں خدا غا حکم ور قتل کر چھوڑیو ور اللہ غو یوہ حکم اس غا عام قانوں تیں ذری ہٹ غے اک خاص حکم تھو تے جد وہ بچو اللہ غا حکم ور قتل ہو وو فر اس غو قتل بالکل جائز ہو گیو۔ تے اس غا اس خاص حکم ناں شریعت غا عام قانون ور قیاس نیہنہ کر سکتا کجھ روایتاں ماں ہے جے اس تیں بعد اللہ نے اس بچہ غا ماں باں ناں اک بچی عطا فرمائی جس غا شکم تیں خدا نے اک نبی پیدا فرمایا۔ (ابن ابی حاتم، مصنف ابن ابی شیبہ) تیجی گل واہ کندھ ٹھیک کرن غی تھی اس غا بارہ ماں فرمانویں جے اس غے ہیٹھ دو یتیم بچاں غو جر دبیو وو ہے اللہ تعالیٰ چاہوے تھو جے یہ دوئے بالغ ہو غے آپے اپنوں خزانوں کنڈیں اسے گلوں منا حکم ہووَو تے میں اس غا حکم غے مطابق ہی یاہ سِدّی کی جے کوئے یتیماں غو مال لُٹ نہ لیئے۔ آخر ماں انھاں نے ساراں کماں واسطے ہی فرمایو جے: وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ اَمْرِىْ ''تے میں یہ کم اپنی مرضی ناں نیہنہ کیا'' بلکہ اللہ غی وحی تے اس غا حکم غے مطابق ہی کیا ہیں۔ تے جد انھاں نے اپناں کماں غیں یہ وجہ بیان فرمائیں فر حضرت موسیٰؑ بالکل مطمئن ہو گیا تے گل اتے مُک گئی۔ صحابۂ کرامؓ نے وی اس مسئلہ ور رحمت عالم ﷺ کولوں ہور کائے گل نیہنہ پچھی جس غو صاف مطلب یوہی ہے جے ویہہ وی اس ور مطمئن تھا، لہٰذا ہم وی اس ور ہور بحث کرنی مناسب نیہنہ سمجھتا۔ حضرت عبداللہ ابن عباسؓ کولوں اک بندہ نے پچھیو جے حضرت خضرؑ نے اک نا بالغ بچو کیوں قتل کر چھوڑیو حالانکہ رحمت عالم ﷺ نے نا بالغ ناں قتل کرن تیں ٹھا کیو ہے۔ حضرت ابن عباسؓ نے جواب دتو کہ جے کدے کسے بچہ غا بارہ ماں تمناں وی وہ علم حاصل ہو جئے جہڑو خضرؑ ناں حاصل ہووَو تھو فر اج تھارا واسطے وی نا بالغ غو قتل جائز ہو جئے غو (مصنف ابن ابی شیبہ) یعنی خضرؑ نے اللہ غی وحی غے ذریعہ اللہ غا خاص حکم ناں وہ بچو قتل کیو تھو جد کہ ھُن نہ کسے ور وحی آ سکے تے نہ کسے ناں اس راغو حکم لبھ سکے۔ اس قصہ ماں اصل ماں تے یاہ گل سمجھائی جا رہئی ہے جے دنیا ماں جہڑا عجیب عجیب قصہ پیش آتا رہینہ انھاں ناں چانَ چک پیش آنَ آلا اینویں کھویں غا حادثہ نہ سمجھو بلکہ ات جو کجھ وی ہو رہیو ہے وہ اللہ غی تقدیر غے مطابق ہو رہیو ہے تے اس غی کنڈھ ور اللہ غی حکمتاں غا سمندر چھلی مار رہیا ہیں۔ ور ویہہ مھاری نظراں تیں اولے ہیں حضرت خضرؑ غا اس قصہ ماں اسے غو معمولی جئو چھلکا رو دسیو جا رہیو ہے؛۔

(۳۰) یہودیاں کولوں پُچھ غے مشرکاں نے جہڑا ترے سوال کیا تھا انھاں بچوں یوہ تیجا سوال غو جواب ہے۔ سوال یوہ تھو جے ذوالقرنینؒ لقب غو بادشاہ جس نے مشرق تیں مغرب توڑی حکومت کی تھی، تے دنیا ماں لماں لماں سفر کیا تھا اس غو کے قصو ہے؟؟ ذوالقرنین غو لفظی مطلب تے ہے دو سنگا آلو ور متاں مفسراں نے اس غو مطلب یوہ بیان کیو ہے جے وہ بادشاہ جس غی لہتا، چڑھتا ور حکومت تھی قرآن پاک نے اس سوال غا جواب ماں ذاالقرنین غا ترے سفر بیان ہیں اک لہتا (لہندا) آلے پاسے دوجو چڑھتا (چڑھدا) آلے پاسے، تے تیجو اک ہور پاسے جس غا بارہ ماں جمہور مفسراں غو خیال ہے جے یوہ شمال آلے پاسے تھو ور قرآن نے جت یاہ گل بیان فرمائی جے یوہ اک زبردست زوراور بادشاہ تھو اللہ نے اس ناں ہر طرح غیں نعمت عطا فرمائیں وی تھیں اُت یاہ گل وی بیان فرمائی جے یوہ کوئے ہوسی تے دنیا پرست بادشاہ نیہنہ تھو نہ اس نے یہ سفر دنیا غی دولت بٹھلی کرن تے اپنی حکومت بدھانَ واسطے کیا تھا بلکہ یوہ اک نیکو کار تے چُج عدل انصاف آلو بادشاہ تھو، اس غا یہ سفر وی توحید غی دعوت دینَ تے عدل انصاف قائم کرن واسطے تھا سگوں کجھ اک مفسراں غو تے یوہ خیال ہے جے یوہ اک نبی تھو، ور جمہور مفسر اس ناں بس اک نیکو کار مومنَ ہی منیں، ذوالقرنینؒ غا قصہ غی جن گلاں تیں انسان کوئے سبق حاصل کر سکے تھو۔ یاہ جن گلاں تیں کائے ہدایت لبھ سکے تھی ویہہ تے ساریں گل قرآن نے کھول کھول غے بیان کر دتیں ہیں۔

وَّكُفْرًا ۝٨٠ فَاَرَدْنَآ اَنْ يُّبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً

ماں نہ پھسا چھوڑے؛ اس گلوں ہم نے یوہ ارادو کیو جے انھاں غو رب انھاں ناں اس غا بدلہ ماں وہ (بچو) عطا کرے جہڑو

وَّاَقْرَبَ رُحْمًا ۝٨١ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ

پاکیزگی ماں وی اس تیں بہتر وہے تے جسماں ہمدردی وی اس تیں بدھ غے وہے؛ تے رہئی گل اس کندھ غی تے واہ اس شہر

فِى الْمَدِيْنَةِ وَكَانَ تَحْتَهٗ كَنْزٌ لَّهُمَا وَكَانَ اَبُوْهُمَا

ماں (رہنَ آلا) دو یتیم گدراں غی تھی جس غے ہیٹھ انھاں غو جر دبیو وو تھو تے انھاں غو باپ نیک

صَالِحًا ۚ فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَّبْلُغَآ اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا

آدمی تھو فر تھارا رب نے یوہ چاہیو جے ویہہ اپنی جوانی توڑی پُجیں تے اپنوں جر

كَنْزَهُمَا ۖ رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ اَمْرِىْ ۭ

کڈیں، یوہ سب تھارا رب غی مہربانی نالَ ہو وو تے یہ کم میں اپنی طرفوں نیہنہ کیا

ذٰلِكَ تَاْوِيْلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ۝٨٢ وَيَسْــَٔـلُوْنَكَ

یاہ ہے حقیقت انھاں گلاں غی جنھاں ور تم جر نیہنہ سکیا (۲۹) تے اے (نبیؐ) یہ تھارا کولوں

عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ ۭ قُلْ سَاَتْلُوْا عَلَيْكُمْ مِّنْهُ ذِكْرًا ۝٨٣

ذوالقرنین غا بارہ ماں پچھیں تم فرمادیو: ہوں تمناں اس غو کجھ قصو پڑھ غے سناؤں ہاں؛

اِنَّا مَكَّنَّا لَهٗ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنٰهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ۝٨٤ۙ

ہم نے اس ناں زمین ماں طاقت عطا کی تھی تے ہر قسم غو سمان عطا کیو تھو (۳۰)

فَاَتْبَعَ سَبَبًا ۝٨٥ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا

فر اس نے اک سفر غو سمان کیو؛ ات توڑی کہ جسویلے وہ دیہنہ ڈُبنَ غی جگہ توڑی پج گیو اس نے دیہنہ

تَغْرُبُ فِيْ عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَّوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ڛ قُلْنَا

کالا رنگ غی اک ڈاب ماں ڈُبتو تکیو، تے اس جگہ اس نے اک قوم دیکھی؛ ہم نے کہیو:

يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّآ اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّآ اَنْ تَتَّخِذَ فِيْهِمْ حُسْنًا ۝٨٦

اے ذوالقرنین! توں پہانویں انھاں ناں سزا دے تے پہانویں انھاں نالَ نیک برتا کر!

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ

اس نے کہیو : جہڑو انھاں بچوں ظلم کرے غو اس ناں ہم وی ہنڑ سزادیاں غا فر وہ اپنڑاں رب کونْے پہچایو جےئ غو

فَيُعَذِّبُهٗ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿۸۷﴾ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

تے وہ اس ناں سخت عذاب دےئ غو ؛ تے جہڑو آدمی ایمان لیا وے غو تے نیک عمل کرے غو

فَلَهٗ جَزَآءَ ۨالْحُسْنٰى ۚ وَسَنَقُوْلُ لَهٗ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿۸۸﴾

اس واسطے تے بہترین جزا ہے تے اپنڑاں معاملہ ماں (وی) ہم اس ناں اسان کم غو ہی حکم دیاں غا (۳۱)

ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿۸۹﴾ حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا

فر اس نے اک ہور سفر غو سمان کیّو ؛ ات توڑی کہ جسویلے وہ دیہنہ چڑھن آلی جگہ پجّ گیو اس نے دیہنہ ناں

تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُوْنِهَا سِتْرًا ﴿۹۰﴾

اسی قوم ور نکلتاں تکیو کہ ہم نےْ انھاں واسطے دیہنہ تیں اس پاسے کوئے پڑدو نیہنہ رکھیو تھو

كَذٰلِكَ ؕ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿۹۱﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿۹۲﴾

گل اسے را ہے ؛ تے جو کجھ اس کونْے تھو ہم ناں اس غی پوری خبر ہے (۳۲) فر اس نے ایکنْ ہور سفر غو سمان کیّو ؛

حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمَا قَوْمًا ۙ

ات توڑی کہ جسویلے وہ دو نگّاں غے بشکار پجُیو تاں اس ناں انھاں غے اُرلے پاسے اسا لوک لبھا جہڑا

لَّا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ قَوْلًا ﴿۹۳﴾ قَالُوْا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ

کائے گل سمجھ نیہنہ سکیں تھا ؛ انھاں نے کہیو : اے ذوالقرنین بیشک

يَاْجُوْجَ وَمَاْجُوْجَ مُفْسِدُوْنَ فِى الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ

یاجوج تے ماجوج نے اس ملک ماں اتی چکی وی ہے تے کیوں ! ہم تھارا واسطے کجھ

لَكَ خَرْجًا عَلٰۤى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿۹۴﴾ قَالَ مَا

خرچہ غو انتظام کر دیاں ؟ تانجے تم مھارے تے انھاں غے بشکار اک کند بنڑا دیں ؛ اس نے کہیو : میرا رب نے

مَكَّنِّىْ فِيْهِ رَبِّىْ خَيْرٌ فَاَعِيْنُوْنِىْ بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ

جہڑو کجھ میرا قبضہ ماں دتو وو ہے وہ ہی بہتر ہے تم تے بس طاقت ناںْ میرو اپڑالو کرو ! ہوں تھارے

باقی تاریخ غاں مشہور بادشاہاں بچوں یوہ کہڑو بادشاہ تھو؟ کہڑا دور ماں تے سنْ ماں تھو؟ اس غی حکومت کہڑا کہڑا ملک ورتھی؟ یہ گل نہ تے ہدایت کٹھنْ واسطے ضروری تھیں، نہ ہی قرآن غی کسے آیت ناں سمجھنْ واسطے ان گلاں غو جانڑوں ضروری ہے اس گلوں یہ قرآن نے وی نیہنہ بیان کیں تے نہ ہی رحمت عالم ﷺ نے ہی کدے انھاں غی وضاحت فرمائی باقی مفسراں غی تحقیق تے رائے کئی کئی ہیں پراناں مفسر یاہ منیں تھا جے یوہ بادشاہ اس دور تیں پرانْوں ہے جد انسان نے باقاعدہ طور ور تاریخ لکھنی شروع کی تھی، کجھ مفسراں نے اس غو دور حضرتِ ابراہیمؑ غو دور دسیو ہے، ابنِ کثیرؒ نے یوہ وی لکھیو ہے جے اس نے حضرت ابراہیمؑ غے ناںْ حج وی کیو تھو، عرب غی پرانْی شاعری ماں خاص کر غے یمن غاں شاعراں غی نظماں ماں اس غو ذکر آوے مناں یوہی خیال ذری پکو سہئ لگے کجھ اک مفسراں نے اک دور ماں یوہ خیال وی ظاہر کیو تھو جے یوہ یونان غو وہ مشہور بادشاہ ہے جہڑو حضرت عیسیٰؑ تیں کوئے ترے سو سال پہلاں تھو، تے جس ناں سکندر ذوالقرنین کہیو جےئ۔ ارسطو جس غو استاذ یا وزیر تھو، ور بعد غاں مفسراں نے اس خیال ناں بالکل ہی غلط دسیو ہے کیونجے سکندر غا جتناوی حالات تاریخ غے ذریعہ مھارا توڑی پجُیا ہیں انھاں تیں یوہی پتو لگے جے وہ اک مشرک توسیع پسند بادشاہ تھو ابن کثیرؒ نے البدایہ والنہایہ ماں اس سوچ غی سخت لفظاں ماں تردید کی ہے اک تیجو خیال نیڑے غاں کجھ مفسراں غو ہے جہڑو ساراں تیں مُہرے غالبًا مولانا ابوالکلام آزادؒ نے اپنْی تفسیر ماں ظاہر کیو تھو فر مولانا حفظ الرحمان سیوہارویؒ نے اس ناں ''قصص القرآن'' ماں تفصیل ناںْ بیان کیو، فر مچ عالماں نے اسے رائے ناںْ اتفاق کیو جے یوہ حضرت عیسیٰؑ تیں پنج سو سال پرانْوں وہ بادشاہ ہے جس نے بنی اسرائیل بابل غی قید تیں چھڑکایا تھا (تفصیل واسطے تکو سورت بنی اسرائیل حاشیہ ۴، ۵) جس ناں عربی ماں خسرو، فارسی ماں گورش تے یونانی ماں سائرس لکھیں ور اج تحقیق کرن آلّا کہہ رہیا ہیں جے ذوالقرنین غی زندگی غا حالات سائرس ناںْ وی پوری طرح نیہنہ جڑ تا اس گلوں پہلو خیال ہی زیادہ مضبوط سہئ وہے۔ ور اس غی تحقیق غی ایڈی لوڑ وی نیہنہ نہ ہی ہدایت غی کائے گل یا قرآن غی تفسیر اس غی تحقیق ور اڑکی وی ہے۔

(۳۱) یوہ پہلو سفر ہے جہڑ ولہتا آلْے پاسے ہووؤ تھو اس سفر ماں ذوالقرنینؒ ملکاں ور ملک فتح کرتا کرتا لہتا آلْے پاسے اُت پج گیا جت اگے جھیل یا سمندر تھو، جس غو پانْی کالا رنگ غو گہندلْو جیو تھو تے ات گہنڈا ور کھلّاں ہو غے تکنْ آلّا ناں اس راسہئ وہے تھو جس را کہ دیہنہ ات تے ہی کالی ڈاب ماں آ غے ڈُب رہیو ہے جس را کہ ہر جگہ سمندر غا کہنڈا ور کھلّاں ہو غے تکنْ آلّا ناں شام ویلْے اسے راسہی وہے جے دیہنہ ات تے ہی سمندر ماں ڈب رہیو ہے ور اس غو یوہ مطلب وی نیہنہ جے ذوالقرنینؒ دنیا غا بس آخری کوناں ور ہی پجُ گیا تھا بلکہْ مطلب یوہ ہے جے اس علاقہ ماں لہتا آلْے پاسے واہ آخری حد تھی اُتوں اگے بدھنْ غو رستو نیہنہ تھو اگے سمندر تے جھیل ہی جھیل تھی ؛ خیر! ذوالقرنینؒ ناں یوہ اختیار دتو گیو جے پہانویں انھاں ناں کفر غی سزا دیو تے پہانویں نرمی ناںْ دین غی دعوت دیو، ذوالقرنینؒ نے دوجی گل ور عمل کیو جے جہڑا ظلم تیں باز نیہنہ آسیں انھاں ناں ہوں وی سزا دیوں غو اور اصل سزا تے آخرت ہی غی ہے تے جہڑو ایمان قبول کر غے نیک عمل کرے غو اس واسطے دنیا آخرت ماں چنگی ہی جزا ہے۔

(۳۲) یوہ دوجو سفر ہے جہڑو چڑھتا (چڑھدا) آلْے پاسے ہووؤ تے ویہہ پینڈو کجھتا کجھتا اُت پج گیا جت اسا غیر مہذب خانہ بدوش قسم غا لوک تھا جھاں ناں چنگی طرح لیرلانْ یا تُھپ تیں بچنْ واسطے کوٹھا بنانْ غی وی کجھ پُہوم پہا کھ نیہنہ تھی بلکہ تُھپ اُنھاں ور سِدّی پُوے تھی اللہ تعالیٰ اس سفر غا بارہ ماں فرماوے کَـذٰالِکَ یعنی گل اسے راہوئی، جس را کہ ہم نےْ بیان کی ہے تے کجھ مفسراں نے اس غی اس را تفسیر کی ہے جے جس را انھاں نے مغرب آلّا پاسا غا لوکاں ناںْ نرمی غو برتا کیو تھو مشرق آلّا پاسا غاں لوکاں ناںْ وی یوہی سلوک کیو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۳۳) ذوالقرنینؒ غو یوہ تیجو سفر ہے، یوہ کہڑے پاسے ہوؤو؟ قرآن یا حدیث ماں اس غی کوئے وضاحت نیہنہ ورسفر غا حالات دیکھتاں ہویاں نیڑے نیڑے سارا ہی مفسر فرمانویں جے یوہ سفر شال آنّے پاسے ہوؤو وہے غو، جت پینڈ وکھتا کھتا ذوالقرنینؒ دواں پہاڑاں تے شنگراں غے بشکار اک ''گلّی یا درّہ'' ماں پج جیں ات انھاں ناں اسا لوک لبھیں جہڑا نہ کائے گل سمجھ سکیں تے نہ اپنّی گل سمجھا سکیں یعنی ویہہ کائے بکھری ہی بولی بولیں؛ ور ذوالقرنینؒ کسے ترجمان غے ذریعہ یا کسے ہور طریقہ ناں انھاں ناں گفتگو کریں جسماں ویہہ یاہ گزارش کریں جے انھاں پنجالاں غے اس پاسے یاجوج ماجوج ریہنہ، جہڑا اس گلّی بچوں لنگ غے ایاں لوکاں ور مچ اتی مچاویں تے لوکاں ناں ستانویں، جے کدے تم اس گلّی ور کائے کندھ چاہڑ چھوڑیں جس ناں انھاں غو حملو بند ہو جے تاں ہم تھارا واسطے اس غو معاوضو مقرر کردیاں، جس ور ذوالقرنینؒ فرمانویں جے مناں تھارا معاوضہ غی لوڑ نیہنہ بس جہڑیں نعمت مناں اللہ نے دتی وی ہیں میرے واسطے تے ویہہ ہی سُدّی ہیں، ہاں! تم کم کاج ماں ہتھاں پیراں ناں میرو اپرالو کرو! فر ذوالقرنین لوہا غی چادراں ناں اک زبردست کندھ چاہڑ دیں جس ور گالاں غے ترامو سٹ چھوڑیں تے کندھ اسی مضبوط بن جے کہ فرمانویں جے یاجوج ماجوج نہ تے اس ور چڑھ غے ایاں آسکیں غا تے نہ اس ماں کوئے گم تے گالو کرسکیں غا، ور ناں ہی یاہ گل وی فرمانویں جے یاہ کندھ وی ساری دنیا ہاروں فانی ہی ہے، سدا رہن آلی نیہنہ، چھیکڑو جسویلے اللہ غو وعدو آ جے غو تاں یاہ ریزہ ریزہ ہو جے غی تے یاجوج ماجوج وی نکل پُویں غا باقی رہئی یاہ گل جے یاہ کندھ کہڑا ملک ماں کہڑا درّہ یا گلّی ور ہے؟ اس غی تفصیل نہ ضروری تھی نہ قرآن حدیث ماں بیان ہوئی ہے۔ اسے را یاجوج ماجوج غا بارہ ماں وی قرآن نے بس اتنی ہی گل کہئی ہے۔ ہاں! حدیث ماں یاہ تفصیل موجود ہے جے یاجوج ماجوج دو قوم ہیں، جہڑیں ہیں تے انسانی نسل بچوں ہی ور باقی انساناں تیں سخت تے کجھ بکھری طرح غا ہیں تے قیامت غے نیڑے یاجوج ماجوج اپنّاں علاقہ تیں نکل غے انسانی دنیا ور حملو کریں غا یہ روایت بخاری، مسلم، ترمذی تے مسند احمد شریف ماں ہیں جس توں حدیث ور نظر رکھن آلا مچ مفسراں غو یوہی کہنوں ہے جے یاجوج ماجوج اسا لوک ہیں جھاں ناں اج ہم اپنّاں اندازہ ناں متعین نیہنہ کرسکتا، نہ ہم یاہ کہہ سکاں جے یہ فلاناں علاقہ ماں ہیں، بلکہ یہ قیامت غی نشانیاں بچوں اک نشانی ہیں تے ہو سکے جے جس را ہور ہزاراں چیز انسان تیں پڑدا ماں ہیں جھاں بچوں کسے کسے غو کِدے کدائیں انساناں ناں پتو وی لکتو رہ، ہو سکے یاجوج ماجوج وی اسے را اجوں انسان غی تحقیق تیں باہر ویں، اج وی زمینی تے سمندری کتناں نواں نواں علاقاں غو روز کِدے نہ کِدے پتو لکتو رہ ہو سکے یاجوج ماجوج وی کسے اسا علاقہ ماں ویں جہڑو اجوں انسان غی اکھاں تیں اولے وہے تے جد ہم یاجوج ماجوج غا علاقہ تے قبیلہ غا بارہ ماں کجھ یقین ناں نیہنہ کہہ سکتا فر ذوالقرنینؒ غی بنائی وی کندھ غا بارہ ماں وی کے کہہ سکاں! ور کجھ مفسر مچ پہلاں تیں ہی یوہ خیال ظاہر کرتا آیا ہیں جے یاجوج ماجوج ترکاں، مغلاں تے روس اور چین غا کجھ غیر مہذب قبیلہ تھا، جھاں غاں حملاں تیں بچن واسطے اپنّاں اپنّاں دور ماں کئیں گندھ بنائیں جاتی رہئی ہیں جھاں بچوں چار کندھاں غو ذکر تاریخ ماں وی بڑی وضاحت تے تفصیل ناں آیو ہے انھاں بچوں ہی داغستان غا علاقہ ماں دو پنجالاں غے بشکار اک اُچی کندھ تھی جس غا کجھ صدی پہلاں توڑی کجھ نشان موجود تھا ان مفسراں غو خیال ہے جے یا ہی کندھ ذوالقرنینؒ غی بنائی وی کندھ ہے، تے ان بزگاں غی رائے ہے جے اسے پاسے تیں مختلف وقتاں ماں مسلماناں ور جہڑا کئیں واری تاتاریاں، مغلاں، روسیاں تے چینیاں غی شکل ماں حملا ہوتا رہیا ہیں بس یہ ہی یاجوج ماجوج غا حملہ تھا۔ ور ان بزرگاں غی یاہ گل حدیثاں ناں نیہنہ جُڑتی خاص کر غے مسلم شریف غی نواس بن سمعانؓ غی واہ حدیث جسماں رحمت عالم ﷺ نے یاہ گل فرمائی ہے جے انھاں غو حملو حضرت عیسیٰؑ غا نازل ہون تیں بعد حضرت عیسیٰؑ غے سامنے وہے غو اور اس تیں بعد انھاں ور کائے اسمانی آفت پُوے غی جس ناں ویہہ مر جیں غا اس گلوں اُپلو خیال ہی زیادہ صحیح لگے۔

وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ اٰتُوْنِيْ زُبَرَ الْحَدِيْدِ ۭ حَتّٰٓى اِذَا سَاوٰى بَيْنَ

تے انھاں غے بشکار اک تغڑی کند بنا دیوں غو؛ تم میرے کولے لوا غیں چادر لیاؤ ات توڑی کہ جسویلے

الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوْا ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَعَلَهٗ نَارًا ۙ قَالَ

کند دواں پہاڑاں غا سراں ناں برابر کر چھوڑی، کہیو: تم اس ناں پکھاؤ! ات توڑی کہ جسویلے اس ناں اگ (انگار) بنا چھوڑیو

اٰتُوْنِيْٓ اُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوْٓا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ

فرمایو: لیاؤ! ہن اس ور گالیو و ترامو ں پرت چھوڑوں؛ فر یاجوج ماجوج نہ اس کند ور چڑھ سکیں تھا

وَمَا اسْتَطَاعُوْا لَهٗ نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِّنْ رَّبِّيْ ۚ

تے نہ ویہہ اس ماں گالو کر سکیں تھا؛ ذولقرنین نے کہیو یاہ میرا رب غی مہربانی ہے

فَاِذَا جَاۗءَ وَعْدُ رَبِّيْ جَعَلَهٗ دَكَّاۗءَ ۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّيْ

فر جسویلے میرا رب غو وعدو آ جئے غو وہ آپ اس ناں زمین غے برابر کر چھوڑے غو تے میرا رب غو وعدو

حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَىِٕذٍ يَّمُوْجُ فِيْ بَعْضٍ وَّ

سچو ہے (۳۳) تے اس تہاڑے ہم لوکاں ناں کا نگ ہاروں آپسماں رل گڈ ہوتا چھوڑ دیاں غا تے

نُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَجَمَعْنٰهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَّعَرَضْنَا جَهَنَّمَ

صور ماں پھوک دتو جئے غو فر ہم ساراں ناں کٹھا کرلیاں غا؛ تے اس تہاڑے ہم جہنم ناں

يَوْمَىِٕذٍ لِّلْكٰفِرِيْنَ عَرْضَا ﴿١٠٠﴾ الَّذِيْنَ كَانَتْ اَعْيُنُهُمْ

کافراں غے سامنے آن کھلی کراں غا؛ یہ ویہہ لوک ہیں جھاں غی اکھاں ور مھاری یاد

فِيْ غِطَاۗءٍ عَنْ ذِكْرِيْ وَكَانُوْا لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾

دروں پڑدو پیو وو تھو تے ویہہ سُن وی نیہنہ سکیں تھا (۳۴)

اَفَحَسِبَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنْ يَّتَّخِذُوْا عِبَادِيْ مِنْ

کیوں! کافر لوک یوہ خیال کریں جے ویہہ میرے تیں سوا میراں بنداں ناں اپنوں

دُوْنِيْٓ اَوْلِيَاۗءَ ۭ اِنَّآ اَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

کارساز بنا لیں غا! (سنّوں) ہم نے تے اساں کافراں واسطے جہنم غی مہمانی تیاری کی وی ہے

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ۝ الَّذِينَ

(اے نبیؐ) تم فرمادیو: کیوں! ہوں تمناں دسوں جے اپناں عملاں غا لحاظ ناں ساراں تیں بدھ گھاٹا ماں کونڑ لوک ہیں؟ یہ

ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ

ویہہ لوک ہیں جتھاں غی ساری دوڑ بھج دنیا غی زندگی ماں برباد ہوگئی اور ویہہ یاہی سمجھتا رہیا

أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ۝ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيٰتِ

جے ویہہ چنگا کم کر رہیا ہیں ؛ یہ ہی ویہہ لوک ہیں جہڑا اپناں رب غی آیتاں تیں اور اس غی بارگاہ ماں

رَبِّهِمْ وَلِقَآئِهٖ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ

حاضر ہونڑ تیں منکر ہوگیا اس گلوں انھاں غا سارا عمل برباد ہوگیا لہٰذا قیامت غے تہاڑے ہم انھاں واسطے

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا ۝ ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا

کوئے وزن قائم نیہنہ کرساں ؛ یوہ انھاں غو بدلو جہنم ہے کیوں جے انھاں نے کفر کیّو

وَاتَّخَذُوٓا اٰيٰتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ۝ إِنَّ الَّذِينَ

نالے میری آیتاں غو تے میراں رسولاں غو مخول بنّایو (۳۵) بیشک جہڑا لوک

اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ

ایمان لیایا تے انھاں نے چنگا عمل کیّا انھاں واسطے جنت الفردوس

الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۝ خٰلِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ

غی مہمانی وہے غی ؛ ویہہ سدا اسّے ماں رہنہ غا (تے) اُتوں کدے جگہ بدلنی

عَنْهَا حِوَلًا ۝ قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ

نیہنہ چاہویں غا (۳٦) (اے نبیؐ) تم فرمادیو: جیکدے سمندر میرا رب غی گل (لکھنڑ) واسطے سیاہی

رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمٰتُ رَبِّي

ہوجئے تاں سمندر ختم ہو جئے غو اس توں پہلاں کہ میرا رب غیں گل مکیں

وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ۝ قُلْ إِنَّمَآ أَنَا

پَہانویں اسوہی (اک ہور سمندر) ہم اس غی مدد واسطے پیدا کر دیاں (۳۷) تم فرمادیو: بیشک ہوں

(۳۴) یعنی قیامت غے نیڑے ہم یاجوج ماجوج ناں چھوڑ دیاں غا فر ویہہ سمندر غی کانگ ھاروں انسانی ابادی ورٹٹ پویں غا، تے اس تیں بعد فر نیڑے ہی قیامت آجے غی، اور جہنم آخرت تیں غافل کافراں غے سامنڑ آجے غی، تے دوجی تفسیر غے مطابق یاہ یاجوج ماجوج غی نیہنہ بلکہ عام لوکاں غی گل ہے جے ویہہ قیامت غے تہاڑے آپسماں رل گڈ ہوجیں غا تے سمندر غی کانگ ہاروں پریشان پھریں غا۔

(۳۵) سورت پاک مکنڑ ورآ گئی، شروع ماں گل شرک تیں چھوئی گئی تھی، ہُنڑ اخیر ماں فر واہی گل یاد کروائی جارہئی ہے، جے جتھاں لوکاں نے میرا خاص بندا اپناں حمایتی تے کارساز بنایا وا ہیں، جہڑا انھاں ناں حاجت روا تے مشکل کشا سمجھیں فر انھاں اگے دعا منگیں، انھاں غا ناں غا چڑھاوا چاھڑیں، جس را کہ عیسائی حضرت عیسٰیؑ تے یہودی حضرت عزیزؑ تے دوجاں نبیاں ناں اور عرب غا مشرک فرشتاں ناں تے دوجاں بزرگاں ناں اس را منیں تھا ویہہ سارا کن کھول غے سنڑ لیں جے انھاں بچوں کوئے بندو قیامت غے تہاڑے انھاں غے کجھ کم نیہنہ آسے بلکہ یہ نیک بندا انھاں تیں اویزار ویں غا، اساں ظالم لوکاں واسطے تے جہنم تیار ہے ات انھاں ناں آپ پتو لگ جے غو جے ساراں تیں بدھ نقصان ماں ویہہ لوک رہیا جہڑا دنیا ناں ہی سب کجھ سمجھتا رہیا، ساری دوڑ بھج بس دنیا واسطے ہی کرتا رہیا، اساں لوکاں نے اپناں اپناں خیال غے مطابق جہڑیں کجھ نیکیں کیں ویں غیں خدا غی بارگاہ ماں انھاں غو وی کوئے مل نیہنہ ہوسے کیونجے یہ خدا غا دین ناں منیں ہی نیہنہ تھا، انھاں غا عملاں غو وزن وی نیہنہ ہوسے کیونجے عمل تے اس غا تولیا جیں غا جتھاں کولے بدیاں غے ناں نیکیں وی ویں غیں تا نجے یوہ دیکھیو جئے کہ نیکیاں تے بدیاں بچوں کس غو پلّو پہارو ہے اور انھاں کولے تے بدیں ہی بدیں ویں غیں۔ لہذا انھاں واسطے تے چھڑی جہنم ہی جہنم وہے غی، یاہ گل پہلاں وی کسے جگہ گزری ہے جے قیامت غے تہاڑے پہلاں ایمان تے کفر غو وزن وہے غو کافر اسے ورکنی ہوجیں غا فر عملاں غو وزن صرف ایمان آلاں ہی غو وہے غو کیونجے کافراں غا کفر غی وجہ تیں انھاں غو کوئے عمل قبول ہوتو ہی نیہنہ۔

(۳٦) کافراں غا مقابلہ ماں ایمان آلاں واسطے جنت غیں ویہہ نعمت بیان ہورہئی ہیں جتھاں تیں جنتی نہ کدے اکیں غا تے نہ کدے ہوٹھے جانڑ غی تاھنگ انھاں غاں دلاں ماں آوے غی۔

(۳۷) سورت کہف ماں بچ ساریں حکمت آلیاں گلاں تیں علاوہ اصحابِ کہف غو قصو، حضرت موسٰیؑ غی حضرت خضرؑ ناں ملاقات تے ذوالقرنینؑ غا سفر غو بیان آیو ہے ان سب غا بارہ ماں فرمایو جارہیو ہے جے یوہ اللہ غا علم تے اس غا حکمت آلیاں گلاں غو اک نکو جئیو نمونوں ہے، جہڑو وحی غے ذریعہ انساناں تو ڑی پجیو ہے ورنہ اس غا علم غو کے شمار ہے اس غو اس را انداز ولایو جاسکے جے چارے قضاء سمندر سیاہی بنڑ جئے فر دوجا سمندر وی اس ماں رل جیں تاں وی سمندراں غو پانی لکھ لکھ غے سم جئے غو ور اللہ غیں گل لکھنڑ ناں مک نیہنہ سکتیں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۳۸) ابن کثیرؒ اس آیت غی تفسیر کرتاں لکھیں جے مشرکاں ناں کہیو جا رہیو ہے جنھاں نے رحمت عالمﷺ اگے ترے سوال کیا تھا۔ جے لیو! تھاراں تریہیاں سُوالاں غو اللہ غی وحی غے ذریعہ جواب دید تو گیو ہے حالانکہ ہوں تے تھاری طرح انسان ہی ہوں، غیب جانݨ آلو نیہنہ فر یہ گل میں کسرا بیان کی ہیں؟؟ کیوں! اللہ غی وحی تیں بجݨ کوئے ہور ذریعو وی ہو سکے! کیوں! اس غو صاف صاف یوہ مطلب نیہنہ جے یہ ساریں گل مناں اللہ نے وحی غے ذریعہ دسیں ہیں تے جس ور وحی نازل وہے وہ ہی تے اللہ غو نبی وہے! فر تم میری نبوت ناں کیوں نیہنہ منتا؟ تے سُݨوں! اللہ تعالیٰ اک ایکلو ہی ہے کوئے اس غو شریک تے پیالی نیہنہ، لہٰذا اجھڑ و یاہ گل منیں جے میں اک تہاڑے اپݨاں رب غی عدالت ماں کھلاں ہوݨوں ہے اس ناں چاہیئے جے وہ اپݨاں رب غی عبادت ماں کسے ناں کسے را شریک نہ کرے۔

۲۱ جنوری ۲۰۰۱ء بوقت ۹ بجے شب زندان مرکزی جموں۔

تفسیر سورت مریم

(۱) سورت پاک غو ناں "سورت مریم" اس گلوں ہے کیونجے اس غا دوجا رکوع ماں حضرت عیسیٰؑ غی پیدائش غو تے حضرت مریمؑ غو قصو بیان ہوؤ وہے یاہ سورت پاک مکہ پاک ماں حبشہ غی ہجرت تیں پہلاں نازل ہوئی ہے جھڑی ۵ نبوی ماں ہوئی تھی، کیونجے یاہی واہ سورت پاک ہے جھڑی حبشہ غی ہجرت تیں بعد حضرت جعفرؓ نے حبشہ غا بادشاہ نجاشی غی دربار ماں پڑھی تھی جسویلے یاہ سورت پاک نازل ہوئی وہ زمانوں ایمان آلاں ور مچ ظلم وستم غو زمانوں تھو ات تو ڑی کہ مکہ غی زمین ایمان آلاں واسطے تنگ تے سوڑی ہوتی جا رہئی تھی، رحمت عالمﷺ نے آپ فرما چھوڑیو تھو جے جس ناں ہمت لگے وہ ہجرت کر غے حبشہ جا سکے حبشہ غو بادشاہ نجاشی عیسائی تھو ور مچ انصاف کرن آلو تے رحم دل مشہور تھو اس گلوں دوجاں ملکاں غے بجائے حبشہ در ہجرت غی اجازت تھی فر دو قافلہ کر غے ۸۳ نفر حبشہ پج گیا ور مکہ غا مشرک کھڑ پینچاں مقدماں ناں اس ور وی مروڑ الگݨ لگ گیا تے انھاں نے ان ایمان آلاں ناں گرفتار کر غے واپس لیان واسطے حبشہ در اک وفد ٹورد تو جس نے پہلاں ات غا بادشاہ ناں بڈی رشوت دے غے خوش کرن غی کوشش کی فر ان مسلماناں غی واپسی غو مطالبو کیو ور بادشاہ نے کہیو جے پہلاں ہوں انھاں لوکاں ناݪ ضرور گل کروں غو فر صحابہ کرامؓ ناں دربار ماں سد غے ہجرت غی وجہ پچھی جس ور حضرت جعفرؓ نے کھلاں ہو غے زبردست تقریر کی جے ہم کس را گمراہ تھا، فر اللہ نے اپݨوں فضل فرما غے ہم ناں رحمت عالمﷺ غے مھاوے ہدایت نصیب کی اس ور مھاری یاہ گمراہ قوم مھاری دشمن ہو گئی اس تقریر ماں انھاں نے سورت مریم غا پہلا دو رکوع وی تلاوت فرمایا جنھاں ماں حضرت یحییٰؑ تے حضرت عیسیٰؑ غی پیدائش غو ذکر ہے۔ یاہ تقریر بادشاہ غا دل ماں اسی بیس گئی کہ اس غی اکھاں تیں اتھرواں غا چھم لگ گیا تے اس نے مشرک درڈ غے واپس موڑ چھوڑیا بعد ماں یوہ بادشاہ ایمان لے آیو تھو رحمت عالمﷺ نے اسے غی وفات ور غائبانہ نماز جنازہ پڑھی تھی سورت پاک ماں حضرت یحییٰؑ تے حضرت عیسیٰؑ تیں علاوہ حضرت ابراہیمؑ، حضرت موسیٰؑ، حضرت اسماعیلؑ، تے حضرت ادریسؑ غا قصہ بیان کر غے ایمان آلاں ناں تسلی دتی گئی ہے جے اللہ غا دین غی سدا اسے را مخالفت ہوتی آئی ہے ور ہمیشاں اللہ ایمان آلاں ناں انھاں غی بے بسی تے کمزوری غے باوجود غلبو دیتو رہیو ہے تے باطل غی یاہ پھونکڑ پھانکڑ چار تہاڑا ہی غی وہے، ناݪ ہی مشرکاں واسطے یاہ دڑ وی ہے جے تم اج حق غی دشمنی ماں جو کجھ کر رہیا ہیں یوہ تے پشلیں برباد ہوݨ آلیں قوم کرتی رہئی ہیں تم باز نیہنہ آتا تم وی اپݨی تباہی تے بربادی واسطے تیار رہو۔ چھیکڑ غا دو رکوع ماں ایمان تے کفر غو نتیجو اور جنت دوزخ غو ذکر فرمایو ہے۔

بَشَرٌ مِّثۡلُكُمۡ يُوۡحٰۤى اِلَىَّ اَنَّمَاۤ اِلٰهُكُمۡ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ

تھاری طرح اک انسان ہی ہوں میرے در یاہ وحی آوے جے تھارو خدا بس اک ہی خدا ہے

فَمَنۡ كَانَ يَرۡجُوۡا لِقَآءَ رَبِّهٖ فَلۡيَعۡمَلۡ عَمَلًا صَالِحًا

لہٰذا جھڑو کوئے اپݨاں رب ناݪ ملاقات غی اُمید رکھے اس ناں چاہیئے جے وہ نیک عمل کرے

وَّلَا يُشۡرِكۡ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖۤ اَحَدًا ﴿۱۱۰﴾

تے اپݨاں رب غی عبادت ماں کسے ناں وی شریک نہ کرے (۳۸)

سُوۡرَةُ مَرۡيَمَ مَكِّيَّةٌ وَّهِىَ ثَمَانٌ وَّتِسۡعُوۡنَ اٰيَةً وَّسِتُّ رُكُوۡعَاتٍ

سورت مریم مکہ ماں نازل ہوئی تے اس ماں اٹھانویں آیت اور چھ رکوع ہیں

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع اللہ تعالیٰ غا ناں ناݪ جھڑو بے بہا مہربان مچ رحم آلو ہے

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿۱﴾ ذِكۡرُ رَحۡمَتِ رَبِّكَ عَبۡدَهٗ زَكَرِيَّا ﴿۲﴾

(۱) (اے نبیؐ) یوہ تھارا رب غی اس مہربانی غو ذکر ہے جھڑی اس نے اپݨاں بندہ زکریاؑ ور کی

اِذۡ نَادٰى رَبَّهٗ نِدَآءً خَفِيًّا ﴿۳﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّىۡ وَهَنَ

جسویلے انھاں نے اپݨاں رب اگے بلّیں بلّیں دعا کی تھی؛ انھاں نے عرض کی: ربا! میریں ہڈیں

الۡعَظۡمُ مِنِّىۡ وَاشۡتَعَلَ الرَّاۡسُ شَيۡبًا وَّلَمۡ اَكُنۡۢ بِدُعَآئِكَ

کمزور ہو گئیں ہیں تے میرو سر بڈ ہیواں غی وجہ تیں چٹّو پھر گیو ہے ور اے میریا ربا! ہوں تیرے اگے دعا

رَبِّ شَقِيًّا ﴿۴﴾ وَاِنِّىۡ خِفۡتُ الۡمَوَالِىَ مِنۡ وَّرَآءِىۡ وَ

کر غے کدے محروم نیہنہ رہیو؛ تے ہوں اپݨی وفات تیں بعد اپݨاں رشتیداراں تیں ڈروں تے

كَانَتِ امۡرَاَتِىۡ عَاقِرًا فَهَبۡ لِىۡ مِنۡ لَّدُنۡكَ وَلِيًّا ﴿۵﴾

میری بیوی ناں اولاد نیہنہ ہوتی بس توں مناں خاص اپݨی طرفوں میرو وارث بݨن آلو (بچو) عطا فرما!

يَّرِثُنِىۡ وَيَرِثُ مِنۡ اٰلِ يَعۡقُوۡبَ وَاجۡعَلۡهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿۶﴾

جھڑو میرو وی وارث بݨے تے یعقوبؑ غی لہڑی غو وی وارث وہے تے ربا! توں اس ناں پسند غو بݨایئے (۲)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۲) حضرت زکریاؑ بنی اسرائیل غاں نبیاں بچوں اک عالی شان نبی ہیں، بائبل غا بیان غے مطابق مچ پچھے تیں انھاں غا خاندان غوکم ہی دین غی دعوت دینی، وعظ تبلیغ کرنی اور بنی اسرائیل غی دینی طورورھنمائی کرنوتھو۔ یاہ ذمہ واری مدتاں تیں انھاں غا خاندان ماں ہی چلّی آوے تھی۔ جہڑی اک تیں بعد دو جو بندو سنبھال لئے وے تھو۔ تے رحمت عالمﷺ فرمانویں جے! حضرت زکریاؑ اپنے ہتھیں تر خاناں غوکم کر غے حلال روزی کمانویں ویں تھا (بخاری مسلم) حضرت زکریاؑ بڈھیواں غے دندے آلگیں ور انھاں غے گہر کائے اولاد نیہنہ ہوتی، اسا وقت ماں انھاں ناں اس گل غی ڈاھڈی پریشانی تے فکر ہو جے کہ دعوت تبلیغ غی جہڑی ذمہ واری حضرت یعقوبؑ تیں لے غے اج توڑی مہارے کونے چلّی آوے تھی ہُنڑ میرے تیں بعد اس ذمہ واری ناں کون سنبھالے غو؟ علم تے حکمت غا اس خزانہ غو کون وارث بنے غو؟ اپنی اولاد تے ہے ہی نیہنہ نہ اپناں رشتیداراں ماں کوئے اسو بندو دسے جے وہ اس ذمہ واری ناں سنبھال سکے، سگوں انھاں غی دینی حالت تک غے تے یوہ ڈر ہے جے جیکدے یہ اس غا ذمہ وار بنیاں تاں بے قدری ناں اس نعمت ناں ضائع ہی نہ کر چھوڑیں، تے بزرگاں غا علم غا وارث بنن غے بجائے انھاں غا ناں ور دنیا ہی بٹیلن لگ جیں یاہ فکر وی ہے ور اپنڑی حالت ناں تکیں کہ ہڈیں بودیں ہوگئیں ہیں وجود بڈھیواں غی وجہ تیں سُک غے لکڑی ہوگیو ہے سِر دُدھ چٹّو اگ غاں انگاراں ہاروں پہنچے لگو، بیوی صاحبہ اسی بانجھ ہیں کہ انھاں ناں جوانی ماں کائے اولاد نیہنہ ہوئی فراج بڈھیواں ماں کس رااولاد ہوجے غی! یہ حالات ہیں ور اللہ غا بندا کدے اپناں مالک غا بُوآ تیں بے آس نیہنہ ہوتا۔ حضرت زکریاؑ یاہی وجہ بیان فرما غے جے ہوں کدے تیرے بوے تیں سخنے ہتھیں نیہنہ مڑیو اپناں مالک اگے چھولی کھلیار لیں، تے مچ عاجزی اور اخلاص ناں دعا غا آداب غی رعایت کر غے مندری مندری آواز ناں منگیں کیونجے نیویں آواز غی دعا اس ناں مچ پسند ہے جسرا کہ اس نے آپ فرمایو ہے اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعاً وَّ خُفْيَةً ''اپناں رب کونوں عاجزی تے گریہ زاری ناں اور بلیں بلیں دعا منگو'' (سورت اعراف ۵۵) تے رحمت عالمﷺ فرمانویں: جے مچ سہنو ذکر وہ ہے جہڑو بلیں بلیں مندری آواز ناں کیو جے (رواہ القرطبی فی تفسیرہ) حضرت زکریاؑ عرض کریں: جے ربا! حالات تے نیہنہ ورتوں مناں خاص اپناں فضل ناں اسو بچو عطا فرما جہڑو میرو وی وارث بنے تے حضرت یعقوبؑ غی لڑی غو وی وارث بنڑے تے مہارا علم نبوت ناں اگے تیراں بنداں توڑی پہچاوے تے ناں ہی اتناں یقین ناں دعا کریں جس را جے دعا واقعہ قبول ہوگئی ہے، تے عرض کریں جے ربا! توں اس ناں ''پسند غو بنائے'' جہڑ و اپنی شکل غا لحاظ ناں وی ساراں ناں پسند آنڑ آلو وہے تے سیرت غا لحاظ ناں وی وہ تیرو خاص پیارو بندو وہے۔

(۳) دل غی ڈگیائی تیں نکلی وی دعا ستّاں اسماناں ناں چیرتی عرش ور جا پجی حضرت زکریاؑ ناں بچہ غی خوشخبری آگئی، سگوں بچہ غو ناں وی اُواں تیں ہی دسیو گیو تے نالو ناں یوہ وی فرمایو جے یوہ اسو بچو وہے غو کہ اس تیں پہلاں نہ تے کدے اس ناں غو کوئے بچو ہوو وہے تے نہ ہی کسے بچہ ناں اسیں خاص صفت نصیب ہوئیں اور نہ ہی اس شان ناں بڈھیواں ماں کدے کوئے بچو پیدا ہوو وہے، یہ ساریں گل اکّا لفظ سَمِيًّا ناں بیان فرما دتیں۔ حضرت زکریاؑ ناں اس ور بہت حیرانگی تے تعجب ہوو وہے ہوں سُک غے بڈھیواں ماں لکڑی ہاروں ہوو وو ہوں، گہر آلی پہلاں تیں ہی بانجھ ہے فر یوہ بچو کس راو ہے غو! کیوں! ہم دوئے جی فر جوان ہو جاں غا یا اسے را ہو جئے غو؟ جواب دتو اسے را صرف خدا غی قدرت ناں ہو جئے غو، اللہ غی قدرت اگے کائے گل وی اوکھی نیہنہ اس واسطے سب کجھ سوکھو ہی ہے، اس غی قدرت اگے یاہ کہڑی بڑی گل ہے! ذری سوچو! اس نے اس ویلے انسان ناں زندگی عطا کی جد کہ انسان کجھ تھو ہی نیہنہ، نہ اس غو کوئے نقشو تھو نہ نمونو؛

(۴) انسان غی یاہ فطرت ہے جے جد اس ناں کائے تعجب آلی نویں گل دَسّی جئے فر وہ گہڑی گہڑی پچھ غے اپناں آپ ناں تسلی دیئے تے اپناں دل ناں اطمینان دینڑ غی کوشش کرے۔

يٰزَكَرِيَّآ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِ ِۨاسْمُهٗ يَحْيٰى ۙ لَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ

اے زکریاؑ! ہم تمناں اک بچہ غی خوشخبری سناواں جس غو ناں یحیٰؑ وہے غو تے اس توں پہلاں

مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۝ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ

ہم نے اس ناں غو کوئے شخص پیدا نیہنہ کیو؛ انھاں نے عرض کی: ربّا! میرے گہر بچوں کس راو ہے غو جد کہ میری

امْرَاَتِيْ عَاقِرًا وَّقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۝ قَالَ كَذٰلِكَ ۚ

بیوی ناں اولاد ہوتی ہی نیہنہ تے ہوں وی بڈیواں غی آخری حد ناں پُج گیو ہوں؛ فرمایو: اسے راو ہے غو

قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ

تیرا رب نے فرمادتو ہے کہ یاہ گل میرے واسطے اسان ہی ہے تے ہوں اس تیں پہلاں تناں پیدا کر رہیو ہوں

وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ۝٩ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۭ قَالَ اٰيَتُكَ

حالانکہ توں کجھ وی نیہنہ تھو (۳) انھاں نے عرض کی: ربّا! توں میرے واسطے کائے نشانی مقرر کر دے! اللہ نے فرمایو: تھاری

اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ۝ فَخَرَجَ عَلٰي قَوْمِهٖ

نشانی یاہ ہے جے تم ترے تہاڑی رات لوکاں ناں گل نیہنہ کرسیں؛ فر ویہہ اپناں عبادت آلا کمرہ بچوں نکل غے لوکاں

مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِـيًّا ۝١١

کونے آیا تے انھاں ناں سینی ناں کہیو جے تم سویرے شام اللہ تعالیٰ غی تسبیح کرتا رُہو (۴)

يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ۭ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ۝

اے یحیٰؑ کتاب ناں مضبوطی ناں پکڑ لیو! تے ہم نے انھاں ناں نکّاں ہوتاں ہی سمجھ عطا فرمائی تھی

وَّحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ۭ وَكَانَ تَقِيًّا ۝ وَّبَرًّۢا بِوَالِدَيْهِ

تے خاص اپنے کونوں دل غی نرمی اور پاکیزگی وی! تے ویہہ بڑا پرہیزگار تھا؛ اور اپناں ماں باپ ناں نیک سلوک کرن آلا تھا

وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ۝ وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ

تے اں مّن نافرمان نیہنہ تھا؛ تے انھاں ور سلام ہے جس تہاڑے ویہہ پیدا ہویا تے جس تہاڑے انھاں غی

يَمُوْتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ۝ وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ

وفات وہے غی تے جس تہاڑے زندہ کر غے اٹھالیا جیں غا (۵) تے (اے نبیؐ) اس کتاب ماں مریمؑ غو وی ذکر کرو!

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

حضرت زکریاؑ وی تعجب ناں عرض کریں: جے ربا! کائے اسی نشانٔی دس چھوڑ جس ناں تک غے پتو لگ جئے کہ ہُنٔ بچہ غی امید ہے اللہ نے فرمایو اس غی نشانٔی یاہ ہے جے جد حمل رہ جئے غو فر تم ترے تہاڑاں توڑی لوکاں ناںٔ گل نیہنہ کر سکیں غا حالانکہ تم چنگا پَہلا ویں غا بلکہ ذکر وی کرتا رہینہ غا؛ فر یوہی ہوو؛ جد وہ ویلٔو آیو چانٔ چک انھاں غی زبان بند ہوگئی تے ویہہ اپنٔاں عبادت آلٔا کمرہ تیں باہر آ غے لوکاں ناں سینی ناںٔ ذکر تے تسبیح کرن واسطے فرمان لگا۔ ورزبان ناںٔ گل نیہنہ کر سکیا۔

(۵) حضرت یحیٰؑ ناں اللہ نے نبوت عطا فرما غے تورات تے دوجاں اسمانی صحیفاں ناں مضبوطی ناںٔ نوڑن غو حکم دتو، نالٔے اپنٔاں خاص فضل ناںٔ یہ خاص صفت عطا فرمائیں اک نکاں ہوتاں تیں ہی سمجھداری تے عقل مندی، دوجے نرم دلی یعنی ساری مخلوق غو درد تے اس گل غی ہڈک جے اللہ غا بندا دوزخ غی اگ تیں کس راچ جیں۔ تیجے اخلاق تے کردار ہر کئیں غو سچیا موں، چوتھے ظاہری پاکی غے ناںٔ ناںٔ دل غی پاکی تقوو تے پرھیز گاری پنجے یاہ خاص صفت کہ بڈھیواں غی اولاد ہمیشاں مچ لاڈلی، تے نخراں آلٔی وہے ماں باپ ناں مجبور ہو غے انھاں غا نخرا تے کھیکھن چھلنا پویں ور اللہ نے حضرت یحیٰؑ ناں اپنٔاں ماں باپ ناںٔ نیک سلوک کرن تے فرمانبرداری کرن غی صفت عطا فرمائی چھینویں دنیا تے آخرت ماں ہرویلٔے خاصکر غے ترے اوکھاں وقتاں ماں انھاں ناں سلامتی ہی سلامتی تے اپنی خاص رحمت عطا فرمائی۔

(۶) یاہ گل پہلاں سورت ال عمران ماں گذر گئی ہے جے حضرت مریمؑ بنی اسرائیل ماں اک مچ ہی نیک تے متقی کالٔسری ہوئیں ہیں انھاں غا قصہ ماں وی اللہ غی قدرت غو کمال ہے اسے گلوں حضرت یحیٰؑ غا قصہ تیں فٹ بعد حضرت مریمؑ غو ذکر ہو رہیو ہے انھاں غی والدہ نے ویہہ اپنٔی نذر غے مطابق بیت المقدس غی خدمت واسطے چھوڑ چھوڑیں تھیں، جت انھاں غی پرورش اللہ غا نبی تے انھاں غا رشتیدار حضرت زکریاؑ فرمانویں ویں تھا تے ویہہ کنی ایکنٔ حجرہ ماں بیں غے اللہ اللہ کریں ویں تھیں، اتے غی گل ہے جے اک واری ویہہ بیت المقدس غی چڑھتا آلٔی گھٹ، ماں آئیں جس غا بارہ ماں کجھ مفسراں غو خیال ہے جے ویہہ غسل خانہ ماں غسل کرن واسطے آئیں تھیں ور کجھ دوجاں بزرگاں غی تحقیق یاہ ہے جے ویہہ اپنٔاں عبادت آلٔا کمرہ ماں آئیں تھیں کیونجے انھاں غو عبادت آلٔو کمرو بیت المقدس غی چھڑھدا آلی گھٹ ماں ہی تھو تے انھاں نے اُت باقی لوکاں تیں پڑدو کرن واسطے بوآ ور کپڑ وسٹیو و تھو کیونجے اس کمرہ ناں پِہت نیہنہ تھا، حضرت ابن عباسؓ تیں وی اسے راغی اک روایت ہے بلکہ ویہہ تے یاہ وی فرمانویں جے عیسائیاں نے اسے گلوں چڑھتا آلٔا پاسہ ناں قبلو بنالیو ہے کیونجے حضرت مریم غی عبادت آلٔو کمرو بیت المقدس غی چڑھدا آلٔی گھٹ ماں تھو (قرطبی) خیر!! ات اللہ تعالیٰ نے انھاں کولٔے اپنٔاں فرشتا حضرت جبرئیلؑ ٹوریا جھڑا پوری انسانی شکل ماں حضرت مریمؑ غے سامنٔے آیا، حضرت مریمؑ سروں ایکلٔیں تھیں اس گلوں اس راچانٔ چک اک بندہ غا اندر بڑھ آنٔ ور ڈر گئیں تے خدا غا خوف اور تقویٰ غو احساس کروا غے اللہ تعالیٰ غی پناہ منگنٔ لگ گئیں، حضرت جبرئیلؑ نے انھاں غو کہیر اتک غے فٹ اپٹوں تعارف کرایو، جے ہوں کوئے انسان نیہنہ، بلکہ اللہ غو چلایو و اک فرشتو ہوں، تے تمنٔاں اللہ غی طرفوں ایکنٔ بچہ غی خوش خبری دین آیو ہوں۔

(۷) حضرت زکریاؑ ہاروں بچہ غی گل سن غے حضرت مریمؑ ناں وی سخت تعجب وہے تے ویہہ فرمانویں جے مناں کس را بچو ہو سکے جد کہ بچو تے کسے کالٔسری ناں تاں ہی وہے جد واہ نکاح کرے تے دواں جیاں غی ملاقات وہے اور مناں تے کسے مڑد نے ہتھ وی نیہنہ لایو، یا فر بچو تاں ہو سکے جد کائے بدقسمت کالٔسری بدکاری کرے اور ہوں تے بدکار رہینہ فرمناں بچو کس را ہو جے غو حضرت جبرئیلؑ نے فرمایو، بس اسے را اللہ غی خاص قدرت ناںٔ ہو جے غو، اس غی قدرت اگے کائے گل وی اوکھی یا مشکل نیہنہ، دواں جیاں غی ملاقات تیں بعد وی اولاد دینی اسے غی قدرت غو کمال ہے تے جد وہ چاہوے فر وہ اس

إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ
جسویلٔے ویہہ اپنٔاں گہر آلٔاں تیں کنّی ہو غے چڑھدا آلی بکھی اک جگہ آ گئیں؛ فر اس نے
مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ
انھاں تیں پڑدو کرلیو اسویلٔے ہم نٔے انھاں در اپٹوں فرشتو چلایو تے وہ انھاں غے سامنٔے ٹھیک
لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَٰنِ مِنْكَ
آدمی غی شکل ماں ظاہر ہوو؛ مریمؑ نے کہیو: ہوں (اللہ) رحمٰن کولٔوں تیرے تیں پناہ منگوں
إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ
جیکدے توں خدا تیں ڈرن آلٔو ہے؛ فرشتہ نے کہیو: ہوں تے تھارا رب غو چلایو وو ہوں تانجے
لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي
تمنٔاں اک پاک بچو دیوں (۶) مریمؑ نے کہیو: منٔاں بچو کس راوہے غو! حالانکہ منٔاں کسے انسان نے ہتھ توڑی
بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ
وی نیہنہ لایو، تے نہ ہی ہوں بدکار ہوں؛ فرشتہ نے کہیو: اسے را (وہے غو) تھارا رب نے فرمایو ہے: وہ
عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ
میرا واسطے سوکھو ہی ہے؛ تے تانجے ہم اس ناں لوکاں واسطے اک نشانی نالٔے اپنی طرفوں رحمت بنٔا دیاں اور یوہ
أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾
کم متھے گیو ہے (۷) فر ویہہ حاملہ ہو گئیں تے ویہہ اس ناں لے غے کنّی دور اک جگہ چلی گئیں
فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ
فر بچو پیدا ہونٔ غی پیڑ انھاں ناں کھجور غا منڈ در لے آئی؛ ویہہ کہنٔ لگیں
يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادَاهَا
افسوس! کدے ہوں اس تیں پہلاں ہی مر گئی ہوتی تے پُہلی بسری وی ہو گئی ہوتی؛ اسویلٔے فرشتہ نے انھاں ناں برلی
مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾
بکھی تیں اواز دتی جے غم نہ کرو تھارا رب نے تھاری بُرلی بکھی اک اماء جاری کر دتو ہے

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

طریقہ تیں ہٹ غے وی اولاد دے سکے جس رااس نے حضرت حوّاؑ بجنؔ ماں تیں تے حضرت آدمؑ بجنؔ ماں باپ دواں تیں پیدا فرما چھوڑیو بس اسے راوہ اس بچہ ناں وی بجنؔ باپ تیں پیدا فرما غے اپنی قدرت غی اک نشانی بنا دیئے غو، یاہ گل ہوں نیہنہ کہہ رھیو بلکہ یاہ گل تیرا رب نے فرمائی ہے تے ھنؔ متھے گئی ہے ہُنؔ اس ماں ذری شک شبو تے ٹھسو نیہنہ۔

وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا

تے کھجور غا منڈ ناں پکڑ غے اپنے در ہلاؤ اس ناںؔ تھارا اپر سیرؔی سیری کھجور

جَنِيًّا ﴿۲۵﴾ فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ

ٹپہنہ غیں ؛ ہنؔ کھاؤ ، پیو تے اکھ ٹھنڈیں کرو فر جیکدے تمناں کوئے

الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ فَقُوْلِيْٓ اِنِّيْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا

آدمی نظر آ گیو تاں کہہ دیو جے میں (اللہ) رحمٰن واسطے روزو منیو وو ہے

فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿۲۶﴾ فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ ۭ

لہٰذا اج ہوں کسے انسان ناںؔ گل نیہنہ کرسوں (۸) فر ویہہ اس بچہ ناں لے غے اپنی قوم کولےؔ آئیں

قَالُوْا يٰمَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْــــًٔا فَرِيًّا ﴿۲۷﴾ يٰٓاُخْتَ هٰرُوْنَ

لوکاں نے کہیو : اے مریمؑ تیں تے بڑی ہی پھیڑی گل کی ہے او ! ہارون غی بھنؔ !

مَا كَانَ اَبُوْكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ﴿۲۸﴾ ښ

نہ تے تیرو باپ کوئے برو آدمی تھو تے نہ ہی تیری ماں بدکار تھی ؛

فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ ۭ قَالُوْا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ

اس ور مریم نے بچہ در سینی کی ! لوکاں نے کہیو : ہم اس ناںؔ کس را گل کراں ! جہڑو اجوں توڑی پنگوڑا ماں

صَبِيًّا ﴿۲۹﴾ قَالَ اِنِّىْ عَبْدُ اللّٰهِ ڜ اٰتٰىنِيَ الْكِتٰبَ وَجَعَلَنِيْ

بچو ہے (۹) بچو بول پیو جے ہوں اللہ غو بندو ہوں اس نے مناّں کتاب دتی ہے تے مناّں نبی

نَبِيًّا ﴿۳۰﴾ ۙ وَّجَعَلَنِيْ مُبٰرَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ ۠ وَاَوْصٰنِيْ

بنایو ہے ؛ تے ہوں جت وی واؤں اس نے مناّں بابرکت کیو ہے تے اس نے مناّں نماز

بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿۳۱﴾ ښ وَّبَرًّا

اور زکوٰۃ غو حکم دتو ہے جچر توڑی ہوں زندو رُہوں ؛ تے اس نے مناّں اپنی

بِوَالِدَتِيْ ۡ وَلَمْ يَجْعَلْنِيْ جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿۳۲﴾ وَالسَّلٰمُ

ماں ناںؔ نیک سلوک کرن آلو بنایو ہے تے اس نے مناّں انؔ مَنؔ (تے) بدبخت نیہنہ بنایو ؛ تے میرے اپر سلام

(۸) حضرت مریمؑ اللہ غی قدرت ناںؔ حاملہ ہوگئیں ور انھاں واسطے یا ڈاھڈی پریشانی غی گل تھی، جے جد لوکاں ناں پتو لگے غو فر ویہہ کسرا کسرا غیں گل کیہنہ غا، اسے کر غے ویہہ بل ہونؔ توڑی اُتوں دور چلی گئیں جس غا بارہ ماں بائبل ماں ہے جے ویہہ بیت المقدس تیں کوئے اٹھ کلومیٹر دور بیت اللحم ماں چلی گئیں۔ تے جسویلے بچو پیدا ہونؔ غی پیڑ ہوئی اسویلے ویہہ درد غی وجہ تیں ایکنؔ کھجور غے منڈ آ گئیں ات اپنی اس تکلیف ور تے ایکلاں ہونؔ در خاص کر غے اُس بدنامی در تہان کر غے جے اج توڑی ہوں اک نیک کالسری مشہور تھی اج بجنؔ نکاح بیاہ تیں میری چھولی ماں بچو دیکھ غے لوک کے کیہنہ غا یہ دکھیا روڑیا کرن لگیں جے ہائے افسوس! کدے ہوں اس تیں پہلاں مر ہی گئی ہوتی، کدے ہوں لوکاں ناں یاد ہی نہ ہوتی، کسے ناں میرو پتو ہی نہ ہوتو تے ہوں اک پُہلّی بسری وی گہانی ہو جاتی اِنھاں ہی سوچاں ماں ویہہ ڈبی وی تھیں جے بُرلے پاسے تیں جبرائیلؑ نے اللہ غا حکم ناںؔ انھاں ناں یاہ تسلی دتی جے گھبرا نہ، نہ اپناںؔ آپ ناں بے سہارا سمجھ! اللہ غی مدد تیرے ناںؔ ہے، اس نے تیرے واسطے یوہ بندوبست کیو ہے جے تیراں پیراں اگے اک اماء پانی جاری کر دتو ہے تے کھجور غا اس بوٹا ناں ہلا جہڑو کہ کجھ روایتاں غے مطابق سِروں سکو وو تھو اس وروں اللہ غا فضل ناںؔ سجریں سجریں کھجور ٹپہنہ غیں بس یوہ پانی پی تے یہ کھجور کھاء یوہ کھاناں غو غیبی بندوبست ہے تے اپناںؔ بچہ ناں دیکھ دیکھ غے اپنیں اکھ ٹھنڈیں کر! باقی رہئی گل لوکاں غی تے اس غو یوہ انتظام ہے جے توں روزہ غی نیت کر لیئے! فر جد وی تناں کوئے بندو دسے غو جہڑو بچہ غا بارہ ماں پچھے غو اس ناں سینی ناںؔ کہہ چھوڑیئے جے میں تے اللہ رحمٰن واسطے روزو رکھیو وو ہے اس گلوں ہوں تے بولسوں نیہنہ! فر اللہ آپ جواب غو بندوبست کرے غو۔ علماء کرام نے لکھیو ہے جے بنی سرائیل ماں روزہ ماں کھانؔ پینؔ غے ناںؔ ناںؔ گل کرن تیں وی بچنوں ضروری تھو۔ ور مھاری شریعت ماں ہُنؔ اسو روزو رکھنو جائز نیہنہ ؛۔

(۹) حضرت مریمؑ بچہ ناں لے غے قوم کولےؔ آئیں تے قوم غا لوک ٹھٹھن ٹھار ہو گیا جے یوہ کے طوفان ہو گیو؟ اتناں اچا سچا خاندان غی یاہ نیکوکار کالسری کے کر آئی! حضرت مریمؑ ناں انھاں غا خاندان غی نیک نامی تے شرافت یاد کروا غے کہنؔ لگا جے توں تے ہارونؑ غی بھنؔ یعنی انھاں غا اُچّا سُچّا خاندان غی تھی تیرو باپ وی کوئے پھیڑو جنوں نیہنہ تھو بلکہ چج نیک تھو تیری ماں وی بہت نیکوکار تھی کائے بدکار کالسری نیہنہ تھی فر تیں یاہ کھڑی کھٹی کی ہے؟! حضرت مریمؑ نے سینی ناںؔ دسیو جے میرو تے روزو ہے، تم نے جو کجھ پچھنوں ہے اس بچہ کولوں ہی پچھ لیو سارا حیران ہو غے بولیا جے اس چھولی آلا دُدھ پیتا بچہ ناںؔ ہم کے گل کراں!

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُّ وَيَوْمَ اَمُوْتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿۳۳﴾

ہے جس تہاڑے کہ ہوں پیدا ہوو تے جس تہاڑے میری وفات وہےغی تے جس تہاڑے ہوں زندو کرغے اٹھائیو جاؤں غو (١٠)

ذٰلِكَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِيْ فِيْهِ يَمْتَرُوْنَ ﴿۳۴﴾

یہ ہیں مریمؑ غا پوت عیسیٰؑ (تے) یاہ ہے واہ سچی گل جس ماں لوک شک کر رہیا ہیں

مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَّتَّخِذَ مِنْ وَّلَدٍ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ اِذَا قَضٰۤى اَمْرًا

اللہ تعالیٰ غی یاہ شان نیہنہ کی اس غی اولادو ہے اس غی ذات پاک ہے جسویلے وہ کسے چیز غو ارادو کرلئے

فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۳۵﴾ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ رَبِّيْ وَ

تاں اس ناں بس یوہی کہہ جے ہو جاتے واہ ہو جئے؛ (١١) تے بیشک اللہ تعالیٰ ہی میرو وی رب ہے تے

رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۳۶﴾ فَاخْتَلَفَ

تھارو وی رب ہے لہٰذا تم اسے غی عبادت کرو! یوہی سِدّو رستو ہے؛ فر ان فرقاں نے

الْاَحْزَابُ مِنْۢ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ

آپس ماں اختلاف کیّو بس بربادی ہے انھاں لوکاں واسطے جنھاں نے کفر کیّو اک بڑا (سخت)

مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۳۷﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ ۙ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا لٰكِنِ

تہاڑا غی حاضری تیں؛ جس تہاڑے ویہہ مھارے کولے آویں غا ویہہ کس قدر سنن آلا تے دیکھن آلا ویں غا ور

الظّٰلِمُوْنَ الْيَوْمَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۸﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ

اج یہ ظالم صاف گمراہی ماں ہیں؛ (اے نبیؐ) انھاں ناں پچھتاوا آلا تہاڑا تیں خبر دار

الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ ۘ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ وَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۳۹﴾

کردیو! جد ہر اک کم غو فیصلو ہوجئے غو ور (اج) یہ غفلت ماں پیا وا ہیں تے ایمان نیہنہ لیاتا

اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا

بیشک ہم ہی زمین غا تے اس ور بسن آلاں غا وارث واں غا تے سارا مھارا در

يُرْجَعُوْنَ ﴿۴۰﴾ؑ وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِبْرٰهِيْمَ ۬ؕ اِنَّهٗ كَانَ

ہی موڑ غے آنیا جیں غا (١٢) تے (اے نبیؑ) اس کتاب ماں ابراہیمؑ غو ذکر کرو! ویہہ یقیناً بہت ہی

(١٠) ویہہ لوک حضرت مریمؑ ناں گل کریں ہی تھا کہ حضرت عیسیٰؑ اپنی نیکوکار والدہ غا نیکوکار ہون غی گواہی دین واسطے ماں غی چھوٹی بچوں ہی بول پیا۔ تے اپنوں یوہ پہلو تعارف کرایو جس ماں ویہہ گل بیان فرمائیں کہ قیامت توڑی انھاں غا بارہ ماں جتنا وی باطل عقیدہ بنایا جیں غا ہر ایکن غو جواب اس تعارف ماں موجود ہے، عیسائی جہڑا حضرت عیسیٰؑ ناں خدا تے خدا غو پوت کیہنہ انھاں ناں کہیو جا رھیو ہے۔ حضرت عسیٰؑ نے تے پہلے تہاڑے ہی فرمایو تھو جے ہوں اللہ غو بندو ہوں، اللہ غی فرمانبرداری کرن آلو ہوں اللہ غا ہور بنداں ہاروں مناں وی حکم ہے جے ہوں نماز پڑھوں ۔ زکوۃ دیوں تے اپنی اماں غی فرمانبرداری کروں۔ تے جد ویہہ آپ اللہ غا فرمانبردار بندہ ہون غو اعلان کر رھیا ہیں فر ویہہ خدا یا خدا غا پوت کس را ہوسکیں! یہودیاں نے جہڑی گل پہلیں تیں بنائیں تھیں انھاں غو وی اس ماں جواب ہے یہودی نعوذ باللہ حضرت عیسیٰؑ غی دشمنی ماں انھاں ناں جادوگر، پنخہنڈی، تے اپنے واسطے نحس اور غلط کاری ناں پیدا ہون آلو کیہنہ تھا، اس غا جواب ماں فریو جے تم جھوٹھ کیہنہ ویہہ جادوگر نیہنہ بلکہ ویہہ اللہ غا سچا نبی تھا، جنھاں ور اللہ غی کتاب نازل ہوئی تھی، تے ویہہ نحس نیہنہ بلکہ بابرکت تھا، اللہ غی برکت تے رحمت کھٹن غو ذریعو تھا پیدا ہون تیں لے غے قیامت غے تہاڑے دوھری واری پیدا ہون توڑی انھاں ور اللہ غی رحمت ہی رحمت تے فضل ہی فضل ہے، حضرت عیسیٰؑ یہ ساریں گل اس را بیان کریں جس را جے یوہ سب کجھ ہو گیو ہے حالانکہ اجاں ویہہ ماں غی چھوٹی ماں ہیں کیونجے یہ گل اللہ غی تقدیر ماں طے ہو گئیں ہیں تے جہڑی گل اس غی تقدیر ماں طے ہوگئی وہے واہ اسے را ہے جس را کہ ہوگئی ہے قرآن غا انداز تیں یوہی پتو لگے جے حضرت عیسیٰؑ غا ماں غی چھوٹی ماں یہ گل کرن ناں یہودی اس ویلے بالکل مطمئن ہوگیا تھا، اس غو اک ثبوت یوہ وی ہے کہ انھاں نے فر حضرت مریمؑ ور کسے سزا غو حکم نیہنہ کیو حالانکہ انھاں غی شریعت ماں بدکاری غی سزا بہت تگڑی تھی ور اس تیں کئیں سال بعد جد حضرت عیسیٰؑ نے اللہ غا سچا دین غی دعوت غو کم شروع کیو اس ویلے یہودیاں نے جان بجھ غے انھاں ناں ہولو کرن واسطے انھاں غی پاکدامن والدہ ور بدکاری غی تہمت لانی شروع کرلی۔

(١١) یہودی حضرت عیسیٰؑ ور انھاں غی دشمنی ماں الزام لا رھیا تھا ور آپ عیسائی وی حضرت عیسیٰؑ غا اسمان ور چلے جان تیں بعد کئیں کئیں گمراہ فرقاں ماں بنڈے گیا۔ کجھ انھاں ناں خدا غو پوت کہن لگ گیا، کجھاں نے یوہ عقیدو بنالیو جے خدا ترے ہیں، جنھاں تریہاں بچوں اک عیسیٰؑ ہیں کجھاں نے انھاں ناں سدّو ہی خدا کہہ دتو، یوہی نیہنہ بلکہ انھاں نے حضرت عیسیٰؑ غی پیدائش غا بارہ ماں وی کجھ نہ کجھ یہودیاں غو الزام من لیو، یہودیاں نے الزام لایو تھو جے یوسف ناں غا ایکن بندہ غو بیت المقدس ماں زیادہ آنو جانوں تھو اسے ناں حضرت مریمؑ غا نعوذ باللہ ناجائز تعلق ہوگیا جس تیں عیسیٰؑ پیدا ہویا ہیں اک عرصہ تیں بعد گمراہ عیسائیاں نے وی یوہ عقیدو بنالیو جے ہاں! یوسف ناں حضرت مریمؑ غو نکاح ہو گیو تھو ور اجوں حضرت مریمؑ اس غے گہر نیہنہ گئیں تھیں کہ اس تیں پہلاں بجن باپ تیں ہی حضرت عیسیٰؑ پیدا ہو گیا فر یاہ گل وی انھاں نے مچ الجھا الجھا غے پیش کی اج دنیا ماں جہڑی بائبل لبھ رھئی ہے اس ماں وی کدے یوسف ناں حضرت مریمؑ غو خاوند لکھیو ہے تے کدے چھڑو کڑمائی کرن آلو اور کئیں جگہ تے اسے ناں حضرت عیسیٰؑ غو نعوذ باللہ! باپ بیان کردتو ہے۔ ان ساری گلاں واسطے اللہ تعالیٰ فرماوے جے سچی گل بس واہی ہے جہڑی قرآن نے بیان کردتی ہے باقیں ساریں کوڑاں غی چوڑ ہیں۔ نہ یوسف ناں غا کسے بندہ ناں حضرت مریم غی کڑمائی ہوئی تے نہ انھاں غو کسے ناں نکاح تھو بلکہ حضرت عیسیٰؑ صرف اللہ غی قدرت ناں بجن باپ تیں پیدا ہووا ہیں تے ویہہ بس اللہ غا بندہ تے اس غا رسول ہیں نہ خدا ہیں نہ خدا غا پوت ہیں تے نہ خدا غی خدائی ماں پیہاں ہیں، تے اللہ تعالیٰ غی کائے اولاد نیہنہ وہ اساعیب تیں پاک ہے اس ناں اولاد غی کے لوڑ ہے وہ تے جس چیز ناں پیدا کرن غو ارادو فرماوے واہ اس غا اک حکم ناں ہی پیدا ہو جے فر وہ اولاد غو کس را احتاج ہو سکے۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا

سچا (تے) نبی تھا؛ جسویلے انھاں نے اپنّاں باپ ناں کہیو: ابّاجی! تم انھاں چیزاں غی عبادت کیوں کریں! جھڑیں

لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ

نہ سنّیں تے نہ دیکھیں اور نہ ہی تھارے کجھ کم آسکیں ؛ ابّا جی !

إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ

میرے کوڑے وہ علم آیو ہے جھڑو تھارے کوڑے نیہنہ لہٰذا تم میرے پچھے چلو ہوں تمنّاں

صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ۖ إِنَّ الشَّيْطَانَ

سِدّو رستو دس دیوں غو ؛ ابّا جی ! تم شیطان غی عبادت نہ کرو شیطان تے

كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ

(اللہ) رحمٰن غو نافرمان ہے ؛ ابّا جی ! منّاں اس گل غو ڈر ہے جے کِدے (اللہ)

عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

رحمٰن غی طرفوں تھارا ور عذاب نہ آپوے فر تم شیطان غا سنگی ہو جئیں ؛

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ ۖ لَئِن لَّمْ

باپ نے کہیو : او ابراہیم ! کیوں ! توں میراں معبوداں تیں پھر گیو ہے ؟ جیکدے توں باز نہ

تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ ۖ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ

آیو تاں ہوں تنّاں پتھراں ناں مار چھوڑوں غو جا! ہمیشاں واسطے میری اکھاں تیں اولے ہوجا! ابراہیمؑ نے فرمایو: اچھا! میرو سلام لیو

سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ

ہوں تھارے واسطے اپنّاں رب کولوں بخشش غی دعا منگوں غو یقیناً وہ میرا اور بڑو ہی مہربان ہے؛ تے ہوں تم لوکاں تیں

وَمَا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا

نالے انھاں تیں جھاں غی تم اللہ تیں سوا عبادت کریں کنّی ہور ہیو ہوں ہوں تے بس اپنّاں رب ہی غی عبادت کروں غو امید

أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا

ہے ہوں اپنّاں رب غی عبادت کرنے غے محروم نیہنہ رہ سوں (۱۳) فر جس گھڑی ویہہ انھاں لوکاں نالے انھاں تیں جھاں

(۱۲) یعنی آپ حضرت عیسیٰؑ وی اسے سچا دین غی دعوت دیں تھا جے اک ایکلو اللہ تعالیٰ ہی ساراں غو پالنہار ہے، وہ ہی عبادت غو مستحق ہے نہ کوئے اس غو پوت ہے تے نہ اس غی خدائی ماں شریک ہے یو ہی سدّ و رستو ہے، ور حضرت عیسیٰؑ تیں بعد یہ کئی کئی فرقا بنْ گیا جھاں نے گمراہی غا نواں نواں رستا کڈلیا، انھاں کافراں ناں اپنٰی تباہی تے بربادی غو اس تہاڑے پتو لگے غو جد یہ رب العالمین غی عدالت ماں کھلاْ ویں غا اس ویلٰے انھاں ناں سب کجھ دس جے غو تے یہ سب کجھ سنْ لیں غا ور اج یہ ظالم اپنٰی گمراہی ماں پہمل پُہوسا کھا رھیا ہیں انھاں غی اکھاں ور ضد غا پڑدا تے انھاں غا کناں ور غفلت غا چپا لگا وا ہیں نہ یہ گل سنْ سکیں نہ سمجھ سکیں۔ فر نبی پاک ﷺ ناں فرمایو جے انھاں ناں اس تہاڑا تیں آگاہ کر دیو جد یہ مُچ پچھتا نویں غا ور اس تہاڑے انھاں ناں پچھتا غے کجھ نیہنہ لبھ سے بلکہ جنت دوزخ غو صاف صاف آخری فیصلو ہو جے غو اس تہاڑے نہ کسے کوڑے ملک وہے غو تے نہ کوئے کسے چیز غو مالک وہے غو بلکہ سارا اپنّاں مالک غی بارگاہ ماں حاضر ویں غا تے سب کئیں غو وارث اللہ ہی رہ جے غو۔

(۱۳) عرب غا مشرک اپنّاں سارا کفر شرک غے باوجود حضرت ابراہیمؑ غی لہڑی ماں ہونْ ور مُچ مانْ سگوں بڈیار کریں ویں تھاں۔ کیونجے ویہہ حضرت ابراہیمؑ غا بڑا صاحب زادہ حضرت اسماعیلؑ ہی غی اولاد تھا۔ انھاں ناں حضرت ابراہیمؑ غی سُچی سُچی تعلیم سنائی جا رھئی ہے۔ جے تم جھاں بزرگاں غو ناں لیں ذری انھاں غی تعلیم ور تے غور کرو! کجھ تے شرم کرو حضرت براہیمؑ نے تے شرک غی ابیزاری اور اللہ غی سچی توحید پچھے ہی اپنّاں ماں باپ، سارا رشتیدار بلکہ اپنّوں سارو وطن ہی تج چھوڑیو تھو۔ انھاں نے تے اللہ غی توحید غی کھری کھری گل سنانْ ماں اپنّاں باپ غو وی لحاظ نیہنہ کیو تھو فر تم انھاں غو ناں کہڑا منہ نالْ لیں حالانکہ تم تے سر تیں لے غے پیر تو ڑیں شرک ماں پھریا وا ہیں لہذا آوٗ! جیکدے تم اپنّاں بڑاں بڈیراں غا رستہ ور چلنّوں چاھویں تاں حضرت ابراہیمؑ غا رستہ ور چل غے دسو! جھڑا تھارا ساراں تیں بڑا بزرگ ہیں، سبحان اللہ!! کسے غا دل ماں گل لاھنْ تے اس ناں سچا دین غی دعوت دینْ غو یوہ کتنو سہنّوں طریقو ہے جے اس غے سامنّے اسے غا نیک بزرگاں غی تعلیم رکھ دتی جیئیے، ور لوکاں غو وی سدا عجیب حال رھیو ہے جے ویہہ بزرگاں غو ناں وی خوب لیں۔ تے بزرگاں ناں منیں وی رج غے ور انھاں بزرگاں غی گلاں ور عمل کرن واسطے کدے تیار نیہنہ ہوتا یعنی بزرگاں ناں تے منیں ور انھاں غی تعلیم ناں نیہنہ منّتا۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

يَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ

غی ویہہ اللہ تعالیٰ تیں سوا عبادت کریں تھا کنّی ہوگیا ، تے ہم نے انھاں ناں اسحاقؑ

وَيَعْقُوْبَ ؕ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۝ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِّنْ

نالے یعقوبؑ عطا فرمایا تے ہر ایکن ناں ہم نے نبی بنایو ؛ تے ہم نے انھاں ناں اپنی بچ رحمت

رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ۝ وَاذْكُرْ

عطا فرمائیں تے ہم نے انھاں واسطے سچائی غی زبان اُچی کر چھوڑی (١٤) تے (اے نبیؐ) تم اس کتاب ماں

فِي الْكِتٰبِ مُوْسٰۤى ؗ اِنَّهٗ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُوْلًا

موسیٰؑ غو ذکر کرو بیشک ویہہ چنڑیاوا بندہ نالے رسول تے

نَّبِيًّا ۝ وَنَادَيْنٰهُ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ الْاَيْمَنِ وَ

نبی تھا ؛ تے ہم نے انھاں ناں طور غی سجّی بکھی تیں اواز دتی تے راز غی گل کرن واسطے

قَرَّبْنٰهُ نَجِيًّا ۝ وَوَهَبْنَا لَهٗ مِنْ رَّحْمَتِنَاۤ اَخَاهُ هٰرُوْنَ

ویہہ اپنے نیڑے کیّا ؛ تے ہم نے اپنی رحمت نالؔ انھاں ناں انھاں غا پہائی ہارونؑ نبی بنا غے

نَبِيًّا ۝ وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِسْمٰعِيْلَ ؗ اِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ

عطا کیّا (١٥) تے (اے نبیؐ) اس کتاب ماں اسمٰعیلؑ غو ذکر کرو بیشک ویہہ وعدہ غا

الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ۝ وَكَانَ يَاْمُرُ اَهْلَهٗ

سچا نالے رسول (تے) نبی تھا ؛ تے ویہہ اپناں گہر آلاں ناں

بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ۪ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهٖ مَرْضِيًّا ۝

نماز اور زکوٰۃ غو حکم کریں ویں تھا تے اپناں رب غی بارگاہ ماں پسندیدہ تھا (١٦)

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِدْرِيْسَ ؗ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا

تے (اے نبیؐ) اس کتاب ماں ادریسؑ غو ذکر کرو ! بیشک ویہہ بہت سچا (تے)

نَّبِيًّا ۝ وَّرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ

نبی تھا ؛ اور ہم نے ویہہ اُچا مقام ور چاء لیّا تھا (١٧) یہ ہیں نبیاں بچوں ویہہ لوک جنھاں

(١٤) حضرت ابراہیمؑ نے اللہ غا دین پچھے اپنوں گہر بار اپناں رشتیدار سب کجھ چھوڑ چھوڑیو تھو۔ تے بس اللہ توکلی ور ہجرت فرمائی تھی اللہ نے انھاں ناں دنیا ماں یاہ جزا دتی کہ انھاں ناں دیس تیں سہنوں دیس عطا فرمایو تے رشتیداراں تیں سرس دلگیری کرن آلی اللہ غی فرمابردار اولاد عطا فرمائی ۔ سگوں انھاں ناں اسو رتبو عطا کیو کہ جچر توڑی دنیا رہ غی ساری دنیا انھاں غی صفت ہی کرتی رہ غی ۔ اس واقعہ ماں دراصل انھاں ایمان آلاں واسطے بڑی تسلی تے حوصلو ہے جہڑا کافراں غا ظلم تیں تنگ آ غے ہجرت کرن ور مجبور ہو رہیا تھا ، جے جہڑ واللہ غا دین پچھے اپناں رشتیدار تے اپنوں وطن چھوڑن ور مجبور ہو جے اس ناں فکرمند ہون غی لوڑ نیہنہ کیونجے اللہ غو فضل اس غے نالؔ ہے۔

(١٥) گل حضرت ابراہیمؑ ور ہونؔ آلا فضل تے انھاں غی لہڑی غی چلے کرے تھی ، ھنؔ حضرت ابراہیمؑ ہی غی لہڑی غا اک اُچی شان آلا نبی حضرت موسیٰؑ غو ذکر ہو رہیو ہے جے اللہ نے انھاں ناں کتنوں رتبو عطا کیو تھو، ویہہ اللہ غا چنڑیا وا خاص بندا تھا اللہ نے انھاں ناں اپناں کلام غو شرف عطا کرن تے انھاں نالؔ خاص رازغیں گل کرن واسطے ویہہ طور پہاڑ غی سجی بکھی بلا غے انھاں ناں اپنوں خاص قرب عطا کیو تھو۔ فر انھاں ہی غی درخواست ور اللہ نے انھاں غا پہائی حضرت ہارونؑ وی نبوت نالؔ نواز غے انھاں غی بانھ بنا چھوڑیا تھا۔

(١٦) حضرت ابراہیمؑ غا دوجا بڑا صاحب زادہ حضرت اسماعیلؑ غو ذکر ہو رہیو ہے ۔ جنھاں غی لہڑی ماں ہونؔ ور مکہ غا لوک مانؔ کریں تھا تے جنھاں ناں رحمت عالمﷺ غاں بزرگاں ماں ہونؔ غو مانؔ حاصل تھو۔ ویہہ وی اللہ غا چنڑیا وا رسول تے نبی تھا اللہ تعالیٰ نے ویہہ بچ صفتاں نالؔ نوازیا تھا ، ور اک صفت بچ زیادہ تھی کہ ویہہ اللہ تعالی نالؔ تے اس غاں بنداں نالؔ کیا وا ہر ایکنؔ وعدہ ناں توڑ چاہڑن آلا تھا خاص کر غے انھاں نے اپناں والد حضرت ابراہیمؑ غا خواب دیکھنؔ ور جہڑو وعدو کیو تھو جے تمناں خواب ماں جو کجھ لبھ رہیو ہے وہ پورو کر دیو جے اللہ نے چاہیو تاں تم مناں ضرور صبر کرن آلو ہی دیکھیں غا فر انھاں نے جانؔ گی قربانی واسطے صبر کر غے دسیو تے ویہہ اپناں گہر آلاں ناں نماز غو حکم دیں ویں تھا۔

(١٧) حضرت ادریسؑ غو قرآن ماں صرف دو جگہ مختصر جیو ذکر ہوو وہے اک تے ات اور اک سورت انبیاء ماں حدیث ماں وی انھاں غا حالات غی کجھ تفصیل نیہنہ لبھتی مفسر حضرات غو خیال ہے جے یہ حضرت نوحؑ تیں پہلاں غا نبی ہیں تے معراج آلی مبارک رات ماں نبی پاکﷺ نے انھاں نالؔ چوتھا اسمان ور ملاقات کی تھی۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ

ور اللہ نے انعام کیّو ہے جہڑا آدمؑ غی اولاد تے ان لوکاں غی اولاد بچوں ہیں جہڑا

حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ

ہم نے نوحؑ ناںؔ (کشتی) ور سوار کیّا تھا تے ابراہیمؑ اور یعقوبؑ غی لہڑی بچوں ہیں

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ

تے انھاں لوکاں بچوں ہیں جنھاں ناں ہم نے ہدایت بخشی تے جہڑا ہم نے چُن لیّا تھا جسویلے انھاں غے سامنےؔ (اللہ)

الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ۩ فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ

رحمٰن غی آیت تلاوت کی جیئیں تھیں تاں ویہہ روتا ہُد کتا سجدہ ماں ٹہہ پُویں تھا فر انھاں تیں بعد انھا غی جگہ اسا

خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ

ناخلف پیدا ہووا جنھاں نے نماز ضائع کردتی تے ویہہ نفسانی خواہشاں پچھے چل پیا ہنؔ تاولاؔ ہی انھاں ناں

يَلْقَوْنَ غَيًّا ۝ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

گمراہی (غی سزا) لبھ جئے غی (۱۸) ور ویہہ لوک جنھاں نے توبہ کی تے جہڑا ایمان لے آیا تے جنھاں نے نیک عمل کیّا

فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ۝

یہ لوک تے جنت ماں داخل ویں غا اور انھاں ور ذری وی ظلم نیہنہ ہوسیں ؛

جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ

یعنی سدا رہنؔ آلاں اساں باغاں ماں جنھاں غو (اللہ) رحمٰن نے اپنّاں بنداں ناںؔ غائبانہ وعدو کیّو وو ہے

إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ۝ لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا

بیشک اس غو وعدو پورو ہونغے رہ غو ؛ ویہہ لوک اس ماں کائے لغو گل نیہنہ سُنؔ سیں

إِلَّا سَلَامًا ۖ وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ۝ تِلْكَ

بس سلام ہی سلام (سُنیں غا) تے اساں انھا ناں سویرے شام اپنّوں کھانوں لبھے غو ؛ یاہ ہے

الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَن كَانَ تَقِيًّا ۝

واہ جنت جس غو ہم اپنّاں بنداں بچوں اُس ناں وارث بنّاواں جہڑو پرہیز گار وہے (۱۹)

(۱۸) یعنی سورت پاک غا مُنڈ تیں لے غے ات توڑی جنھاں نبیاں غو ذکر ہوو وہے یہ سارا اللہ غا سچا تے پیارا نبی ہیں جنھاں ور اللہ نے اپنّوں خاص فضل نازل فرمایو ہے، تے جنھاں غا رستہ ور چلنؔ غی سورت فاتحہ ماں دعاء منگی گئی تھی، انھاں غے سامنےؔ جسویلے اللہ غیں آیت پڑھیں جیں تھیں یہ روتا ہُڑ کتا سجدہ ماں ٹہہ پویں تھا ور انھاں تیں بعد انھاں غی جگہ اسا ناخلف پیدا ہووا جہڑا نفس غی خواہش تے تاھنگ پچھے اس راہ پے گیا کہ انھاں نے نماز جسی اہم عبادت وی ضائع کر چھوڑی تے کفر شرک غا رستہ ور لگ گیا بس ہُنؔ نیڑے ہی انھاں ناں اپنی گمراہی غا نتیجہ ماں جہنم تکنّی پوے غی تے اس غا خاص خطرناک علاقہ غیؔ ماں جانوں ہی پوے غو۔

(۱۹) نبیاں غا رستہ ناں چھوڑ غے گمراہ ہو جانؔ آلاں ناں دعوت دتی جا رھئی ہے جے آجاؤ! اجوں وی ویلو گیو نیہنہ جیکدے ہُنؔ وی توبہ کر غے اس غا در ور آجیں غا تاں تم جنت غا بوآ اپنی اڈیک ماں کھلا واہی تکیں غا تھارا ناںؔ سدا رھنؔ آلی جنت غیں ان نعمتاں غو وعدو اللہ رحمٰن نے آپ اپنّی رحمت ناںؔ کیو ہے جہڑیں نہ کدے تم نےؔ دیکھیں تے نہ انھاں غا بارہ ماں سنّیو بلکہ ویہہ قرآن ہی نے بیان کی ہیں تم تے کدے انھاں غا بارہ ماں سوچ وی نیہنہ سکیں تھا یوہ وعدو ضرور بالضرور پورو وہے غو کیو نجے اللہ غو کوئے وعدو غلط ہوسکتو ہی نیہنہ اس جنت غی یاہ شان وہے غی کہ اس ماں نہ کدے کہولؔ لڑائی وہے غی، نہ آپس ماں بکواس تے لغو گل ویں غیں بس آپس ماں ایکنؔ دوجا غی طرفوں تے فرشتاں غی طرفوں بس سلام سلام ہی ہوتو وہے غو، سویرے شام جد روح کرے غو جنت غی پاک روزی حاضر وہے غی۔ فر یاہ جنت اللہ غی طرفوں اس را لبھے غی جس راجے وراثت لبھی وی وہے جہڑی نہ کدے کوئے کھس سکے تے نہ کوئے دوجو اس غو دعویدار بنؔ سکے۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا

تے (فرشتاں نے کہیو : اے نبیؐ) ہم تھارا رب غا حکم تیں بجن نیہنہ نازل ہوتا جو کجھ مھارے اگے ہے تے جو کجھ

خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ رَبُّ

مھارے پچھے ہے اور جو کجھ اس غے بشکار ہے سب اسّے غو ہے تے تھارو رب پھلن آلو نیہنہ ؛ وہ

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ

اسماناں تے زمین غو تے جو کجھ انھاں غے بشکار ہے سب غو رب ہے لہٰذا اسّے غی عبادت کرو ؛ تے اسّے غی عبادت ور

لِعِبَادَتِهِ ۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ

قائم رہو ؛ کیوں ! تھارا علم ماں اس غا ناں غو کوئے دوجو ہے ! (۲۰) تے انسان کہہ :

أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ

کیوں ! جسویلے ہوں مر جاؤں غو اُسویلے ہوں زندو کر غے (فر) کڈیو جاؤں غو ؟ کیوں انسان ناں یاد نیہنہ کہ

أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ

اس توں پہلاں ہم نےں اس ناں پیدا کیّو حالانکہ وہ کجھ وی نیہنہ تھو (اے نبیؐ) تھارا رب غی قسم ! ہم انھاں ناں تے شیطاناں

وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ

ناں ضرور کٹھا کراں غا فر ہم انھاں ناں جہنم غے آسیں پاسیں اسرا حاضر کراں غا کہ یہ جنواں غے پہار ٹھٹھا واویں غا ؛ فر

لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ

ہر ایکن جماعت بچوں انھاں لوکاں ناں چھک غے کنّی کر دیاں غا جہڑا (اللہ) رحمٰن غا مقابلہ ماں زیادہ

عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

آ کڑ دسیں تھا ؛ فر ہم انھاں ناں خوب جاناں جہڑا (جہنم ماں) جانن غا زیادہ مستحق ہیں (۲۱)

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾

تے تھارا بچوں ہر کسے ناں ضرور اس توڑی پجنوں ہے یاہ اک متھی وی گل ہے جہڑی تھارا رب غے ذمہ ضروری ہے

ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

فر ہم پرہیز گاراں ناں بچالیاں غا تے ظالماں ناں ہم اس ماں جنواں غے پہار ٹھٹھا وا چھوڑ دیاں غا (۲۲)

(۲۰) بخاری شریف ماں ہے جے اک واری رحمت عالم ﷺ نے حضرت جبرئیلؑ ناں پچھیو تھو جے تم بہلا بہلا تے کہڑی کہڑی کیوں نیہنہ تشریف لیا تا ! اس غا جواب ماں یہ آیت نازل ہوئیں تے دسیو گیو جے احکم الحاکمین تے چھڑی اللہ تعالیٰ ہی غی ذات ہے اس غا حکم تیں بجن کجھ نیہنہ ہوتو، کوئے فرشتو وی اس غا حکم تیں بجن نہ زمین ور آ سکے نہ جا سکے ! غیب غیں تے ساریں گل وہ ہی جانے تے وہ ہی جانے جے اس نے وحی دے غے کد فرشتا ٹورنا ہیں تے جد اس نے فرشتا ٹورنا ویں فر وہ اس ویلا ناں پہل نیہنہ سکتو، پہلنوں بسرنوں تے اس غی بارگاہ ماں ممکن ہی نیہنہ، اسماناں غو تے زمین غو بس وہ ہی ایکلو رب ہے نہ اس غا ناں غو کوئے دوجو ہے تے نہ اس غی صفتاں آلو ہی کوئے ہور ہو سکے نہ اس غی خدائی ماں کوئے دوجو پہالی بن سکے لہذا عبادت وی چھڑی اسے غی ہونی لوڑیئے، فائدو :۔ عرب غا مشرکاں نے باطل معبود بناں تے شرک کرن ماں کائے کسر نیہنہ چھوڑی تھی ور یاہ وی خدا ہی غی قدرت ہے کہ لفظ ''اللہ'' انھاں نے سدا خدا تعالیٰ واسطے رکھیو ہے اور کدے کسے باطل معبود غو ناں ''اللہ'' نیہنہ رکھیو۔

(۲۱) گل نیکیاں تے بدیاں غا نتیجہ غی چلے کرے تھی، یعنی نیکیاں غا بدلہ ماں نیکاں ناں جنت غیں نعمت تے بدیاں ور گنہگاراں ناں جہنم غی سزا دتی جے غی ور جہڑا لوک آخرت ماں دوھری واری پیدا ہون ناں ناممکن سمجھیں تھا ویہہ نیکی بدی غا اس نتیجہ ناں کس رامن لیتا ! ہُن اساں ہی لوکاں ناں سمجھایو جا رہیو ہے جے تم دوھری واری پیدا ہون ناں کس را ناممکن تے خدا غی قدرت تیں باہر سمجھیں حالانکہ تم کجھ وی نیہنہ تھا فر اسے نے تم اپنی قدرت ناں پیدا کیا۔ تے جہڑو پہلی واری بجن کسے نمونہ تے نقشہ غے پیدا کر سکے اس واسطے دوھری واری پیدا کرن ماں کے اوکھت ہے ! نیہنہ ! اک تہاڑے تم ضرور اپناں لیکھا واسطے تے عملاں غی جزا سزا واسطے زندہ کیا جیں غا چھڑا تم ہی نیہنہ سگوں ویہہ شیطان وی جہڑا اج گمراہ کر غے تھارا کولو یہ گل کرواویں لگا، فر تم اپناں لیکھا غا ڈر غا مار یا جہنم غے آسیں پاسیں جُنواں غے پہار پیا واویں غا تے جہڑا جہڑا اللہ غا دین غا مقابلہ ماں زیادہ آکڑ دسیں تھا ویہہ سارا کنی کیا جیں غا فر جہڑا جہڑا جہنم غی سزا غا مستحق ویں غا ویہہ چھپ لک غے اس غا قہر تیں نیہنہ بچ سکسیں بلکہ خدا ہر ایکن ناں اس غاں عملاں غے مطابق ٹھیک ٹھیک سزا دیئے غو۔

(۲۲) صحیح حدیثاں ناں تکتاں ہویاں جمہور مفسراں نے اس آیت غی تفسیر اس را کی ہے جے قیامت غے تہاڑے جہنم غے اپر اک پل بنایو جے غو جس ناں عام بول چال ماں ''پل صراط'' وی کہہ ویں فر ایمان آلا تے خدا غا فضل ناں اس وروں ہواء ہاروں لنگ جیں غا ور کافر جہنم ماں ٹھہ پُویں غا اس را جہنم ور ''وارد'' تے سارا ویں غا ور مومن اتوں لنگ غے جنت ماں جان واسطے تے کافر اور گنہگار جہنم ماں داخل ہون واسطے !، مومن اتوں اس گلوں لنگا یا جیں غا تا نجے جہنم غو نظارو کر غے فر جنت غی نعمتاں غی صحیح قدر لا سکیں تے کجھ اک مفسر فرمانویں جے جہنم ور ''وارد'' ہون غی یاہ گل چھڑی کافراں ناں ہی کہی جا رہئی ہے تے مطلب یوہ ہے جے اے مشرکو ! تم نےں تے ضرور جہنم ماں جانوں ہے جد کہ ایمان آلاں ناں تے اللہ بچالے غو ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا

تے جسویلے انھاں غے سامݨے مھاریں واضحہ آیت پڑھیں جیں (اسویلے) کافرلوک ایمان قبول

لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ

کرن آلاں ناں کیہنہ : ہم دواں ولاں بچوں مقام کس غو سرس ہے ؟ تے محفل کس غی

نَدِيًّا ۝ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ

چنگی ہے؛ حالانکہ ہم نے انھاں تیں پہلاں کتنی ہی قوم ہلاک کردتیں جھڑیں ٹھاٹھ باٹھ ماں تے شان دسݨ ماں

أَثَاثًا وَرِئْيًا ۝ قُلْ مَن كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ

(انھاں تیں) مچ بدھیں ویں تھیں (اے نبیؐ) تم فرمادیو: جھڑو آدمی گمراہی ماں جاپوے اس ناں (اللہ)

لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ۚ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا

رحمٰن لمی ٹہلݨ دیتورہ ات توڑی کہ جسویلے ویہہ آپ اس چیز ناں دیکھ لیں غا جس غو انھاں ناݨ وعدو کیو جارہیو ہے یا

الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ

تے عذاب ناں تے یا قیامت ناں !! اسویلے انھاں ناں آپ پتو لگ جئے غو جے کس غو مقام

مَّكَانًا وَأَضْعَفُ جُندًا ۝ وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ

پھیڑو ہے تے جتھو کس غو کمزور ہے ؛ تے جھڑا لوک ہدایت غا رستہ ور چلیں اللہ تعالیٰ انھاں ناں ہور

اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا

ہدایت دئے تے باقی رہݨ آلیں نیکیں تھارا رب غے نزدیک اجر غا لحاظ ناݨ وی بہتر ہیں

وَخَيْرٌ مَّرَدًّا ۝ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ

تے انجام غا اعتبار ناݨ وی بہت سرس ہیں (۲۳) تے کیوں ! تم نے اس آدمی ناں وی دیکھیو جس نے مھاری آیتاں ناݨ کفر

لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ۝ أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ

کیو تے کہہ: جے مناں تے ضرور ماݨ اور اولاد دتی جئے غی ؛ کیوں ! اس ناں غیب غو پتو لگ گیو ہے یا اس نے

عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ۝ كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ

(اللہ) کولوں کوئے عہد لے لیو ہے ! نیہنہ ! یوہ جو کجھ کہہ ہم اس ناں ضرور لکھ رہیا ہیں تے ہم اس واسطے عذاب ناں بدھاتا

(۲۳) اللہ غا نافرمان لوکاں تے مشرکاں غو یوہ اعتراض تے یوہ پلیکھو قرآن نے کئیں جگہیں بیان کیو ہے کہ جد اساں لوکاں ناں اللہ غی آیت پڑھ غے ایمان غی دعوت دتی جیئے تاں یہ فٹ یوہ جواب دیں جے آخرت غی جنت دوزخ تیں پہلاں تم دنیا ماں ہی تک لیو جے مھاری مشرکاں غی تے ایمان آلاں غی دو جماعتاں بچوں کھڑی جماعت زیادہ ٹھاٹھ باٹھ ناݨ موج مستیاں ناݨ رہ رہئی ہے؟ کس غی عزت زیادہ ہے؟ کس غا محل تے بنگلا سہݨاں ہیں؟ تے کس غیں مجلس بارونق ہیں؟ صاف گل ہے تے ساری دنیا تک رہئی ہے جے دنیا غی ٹھاٹھ تے ماݨ دولت تے بس مھارے کوئے ہی ہے ایمان آلا تے نت مصیبتاں، پریشانیاں تے قضیاں غا چھکھڑ ماں ہی پھسیا ریہنہ تے جد دنیا ماں مھاری حالت چنگی فر ہم کس را من لیاں جے آخرت ماں ایمان آلاں غی حالت چنگی وہے غی بلکہ اس تیں تے پتو لگے جے مشرک ہی اللہ غا پیارا ہیں تاں ہی اس نے ویہہ اپنی نعمتاں ناݨ نوازیا وا ہیں قرآن پاک نے اس غا کہئیں جواب دتا ہیں ات یوہ جواب دتو جارہیو ہے جے چلو تھاری گل ہی نیس اک من لیاں جے مشرک ہی خدا غا پیارا ہیں تاں ہی انھاں ناں دنیا غیں نعمت نصیب ہوئیں ہیں ور یاہ تے دسو کہ جے یہ اللہ غا پیارا تھا فر تھارا تیں پہلاں نافرمان مشرک جنھاں کوئے تھارا تیں مچ زیادہ ماݨ دولت تھی کیوں خدائی عذاب ناݨ تباہ برباد ہوتا رہیا ہیں؟ انھاں ور کیوں خدا غو قہر نازل ہوتو رہیو ہے، دنیا غو ماݨ دولت جیکر خدا غا پیارا ہوݨ غی علامت تھو فر قارون، فرعون، ھامان، تے قوم عاد اور ثمود جہیا ماݨ و دولت آلا کیوں خدا غا قہر ناݨ برباد ہووا؟ لہذا تھارو خیال غلط ہے بلکہ اصل گل یاہ ہے جے یاہ دنیا غی دولت تے چھٹری اک ازمائش ہے، تے جھڑو گمراہی ماں اگے اگے بدھتو چلیو جے فر اللہ تعالیٰ وی اس غی رسی مچ ہی ٹہلی چھوڑ دیئے ۔ تے اس ناں دنیا غی ہر اک چیز دے چھوڑے تے یاہ ٹہل ات توڑیں رہ کہ وہ دنیا ماں ہی یا مر غے خدا غو عذاب تک لے اس ویلے اس ناں پتو لگ جے غو کہ رتبو کس غو پھیڑو ہے تے فوج کس غی کمزور ہے باقی جنھاں ناں خدا نے ہدایت غی دولت عطا فرمائی ہے انھاں ناں دنیا ماں یوہ انعام لبھے کہ انھاں غو دل مطمئن رہ تے آخرت ماں انھاں غا نیک عمل ثواب تے بدلہ غا لحاظ ناݨ ہر ایکݨ چیز تیں ودیا تے سرس ویں، تے انھاں ناں جنت غیں ویہہ نعمت نصیب ویں جنھاں غا مقابلہ ماں اس دنیا غو کجھ مُل ہی نیہنہ ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

ہی چلّیا جاں غا تے یوہ جن چیزاں غو کہہ رہیو ہے ہم ہی ان غا وارث واں غا تے یوہ ایکلّو ہی مھارے سامنڑے حاضر وہے غو (۲۴)

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا

تے انھاں نے للہ تعالیٰ ناں چھوڑ غے ہور خدا بنا لیّا ہیں تانجے ویہہ انھاں واسطے عزت غو ذریعو بنڑیں ؛ بالکل نیہنہ ،

سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

ویہہ معبود تے انھاں غی عبادت تیں نمکر جئیں غا تے ویہہ انھاں غا مخالف ہو جیں غا (۲۵)

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ

کیوں ! تم دیکھتا نیہنہ ! کہ ہم کافراں ور شیطاناں ناں چھوڑ دیئاں جہڑا انھاں ناں چُک دیتا

أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ

ریہنہ ؛ لہٰذا (اے نبیؐ) تم (انھاں غا عذاب) واسطے تاولٰ نہ کرو ہم تے بس انھاں واسطے (تہاڑا) گنڑ رہیا ہاں ؛ جس

نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ

تہاڑے ہم پرہیزگاراں ناں (اللہ) رحمٰن غی بارگاہ ماں مہماناں ہاروں گھٹھا کراں غا ؛ تے مجرماں ناں ہم تسیا یا چوکھراں ہاروں

إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ

جہنم در رِکھد لیاواں غا ؛ کسے ناں سفارش غو اختیار نیہنہ ہوسیں سوائے اس غے جس نے (اللہ)

عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

رحمٰن کولّوں عہد لیّو وو وہے (۲۶) تے یہ لوک کیہنہ جے اللہ تعالیٰ نے بچو بنڑا لیّو ہے

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ

تم نے واقعہ ہی بڑی پہاری گل بنڑا لی ہے ؛ اس گل ناںٰ تے قریب ہے کہ اسماناں غا ٹوٹا ہو جیں

وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَنْ دَعَوْا

تے زمین دو مرک ہو جئے اور پہاڑ ریزہ ریزہ ہو غے ڈھہ پُویں ؛ جے ویہہ (اللہ) رحمٰن واسطے

لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَٰنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

بچہ غو دعوو کریں ؛ حالانکہ اللہ تعالیٰ غی شان غے لائق ہے ہی نیہنہ جے وہ کسے ناں (اپڑوں) بچو بنڑا لئے ؛

(۲۴) حدیث ماں ہے جے حضرت خباب ابن ارت نے اک مشرک مقدم عاص ابن وائل کولّوں کجھ قرضو لینڑوں تھو، اک واری انھاں نے اس مشرک کولّوں اپڑوں ادھار منگیو اس ور وہ مشرک بولیو جے ہوں تے تیرا پیسا اچر توڑی نیہنہ دیسوں جچر توڑی توں محمد ﷺ ناںٰ کفر نیہنہ کرتو، حضرت خبابؓ نے فرمایو یاہ گل تے کدے وی ممکن نیہنہ پہانویں توں مر غے فرزندو ہو جئے، انھاں نے یاہ گل عام بول چالٰ تے محاورہ ور کہئی تھی، ور عاص ابن وائل انھاں غو مخول بناںٰ واسطے فٹ بول پیو جے اچھا! میں مرن تیں بعد فر زنداں ہونٹوں ہے؟ فر تے ہوں تیرا پیسا اسے ویلّے دے چھوڑوں غو کیونجے اس ویلّے وی میرے کولّے اسے را مالٰ دولت تے اولاد وہے غی ۔ (بخاری، مسلم، تفسیر قرطبی) اس ور یہ آیت نازل ہوئیں اللہ تعالیٰ فرماوے جے اس ناں کس را یوہ پتو لگ گیو ہے جے آخرت ماں وی میرے کولّے مال دولت تے اولاد وہے غی! یاہ تے غیب غی گل ہے فر کیوں! اس نے کدے تیں اوکڑ غے یاہ گل تک لی ہے یا اس غو خدا تعالیٰ ناںٰ کوئے معاہدو ہو گیو ہے نیہنہ! انھاں بچوں کائے گل نیہنہ! بلکہ یوہ پلّے تیں بناںٰ غے کوڑ مارے جہڑا ہم لکھتا جا رھیا ہاں جتھاں غو اک تہاڑے پورو پورو لیکھو ہو جے غو تے جس مالٰ دولت غی گل یوہ کرے یوہ سب کجھ اتے ہی ٹکیو رہ غو جس غا ہم ہی وارث بنڑ جاں غا تے یوہ محشر ماں ساراں غے سامنڑے سنخنے ہتھیں آوے غو۔

(۲۵) یاہ گل وی قرآن پاک نے کئیں جگہئیں بیان کی ہے جے مشرک اللہ غا نیک بنداں ناں اس گلوں خدائی غو درجو دے غے انھاں غے اگے دعا منگیں تے انھاں غا ناں غا چڑھاوا چاھڑیں جے یہ اللہ غا پیارا ہیں جد یہ خوش ہو جیں غا تے اللہ غی بارگاہ ماں مھاری سفارش کریں غا تے مھاری عزت ناںٰے مدد غو ذریعو بنڑے غا اللہ تعالیٰ فرماوے بالکل نیہنہ ایسو کدے وی نیہنہ ہوسیں بلکہ یہ قیامت غے تہاڑے انھاں غا مخالف ویں غا تے انھاں ناں ہور ہور سزا دین غی درخواست کریں غا تے اس گل تیں صاف نمکریں غا جے یہ مھاری عبادت کریں تھا بلکہ یہ لوک یوہ سب کجھ شیطان غا کہیا ور کریں تھا اس گلوں یہ اصل ماں شیطان ہی غا پجاری تھا۔

(۲۶) یعنی کافر گمراہی غی یہ جتنی وی گل کر رھیا ہیں یہ تے بس شیطانی وسوسہ ور ہی کر رھیا ہیں، انھاں نے اپنی لگام شیطان ناں نوڑا چھوڑی ہے ہُنڑ وہ ہی انھاں ناں گمراہی ور چک دیئے تے پہَڑ کاوے بلکہ پڑ چھاوے لگو، اور یہ گمراہی ماں بدھتا ہی چلیا جا رھیا ہیں۔ ور ات اللہ اپناںٰ حبیب ﷺ ناں تسلی دیئے جے تمناںٰ انھاں غی گمراہی ور پریشانٰ ہونڑ غی تے انھاں ناں تاولاں سزا دینڑ غی دعا غی کجھ لوڑ نیہنہ کیونجے انھاں غی زندگی غا تہاڑا بلکہ ساہ گنیا وا ہیں، ہم اک اک ساہ گنتا جا رھیا ہاں بس جسا ہی انھاں غا تہاڑا پورا ویں غا انھاں ور خدئی عذاب ٹٹ پوے غو، تے انھاں غا اک اک عمل غو لیکھو ہو جے غو کیونجے انھاں غی ہر اک نیکی بدی لکھی جا رھئی ہے فر آخرت ماں محشر غا مدان غو اک چھلکا رو جنیو کروایو جے ذری خیال کرو! وہ کسو سہنٹو تہاڑ و وہے غو جد ایمان آلاٰ۔ جہڑا اج مشرکاں غی نظر ماں ٹھٹھا وا ہیں۔ خدا غی بارگاہ ماں باعزت مزماناںٰ ہاروں آئیاں جیں غا جد کہ یہ مشرک جہڑا اج اپنٹی دنیاوی ٹھاٹھ باٹھ ور بڈیار کریں۔ دوزخ در تسیا یاں ڈنگراں ھاروں کھدیا جیں غا تے کوئے اس تہاڑے انھاں غو سفارشی نیہنہ ہوسے، کیونجے سفارش وہ ہی کرے غو جس ناں اللہ حکم دیئے غو تے وہ اسے غی سفارش کرے غو جس واسطے آپ اللہ تعالیٰ فرماوے غو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۲۷) یعنی اللہ تعالیٰ واسطے اولاد غوعقیدہ ورکھنؤں تے اتناں بڑاپہارا گناہ غی گل ہے کہ اس ناںٔ تے زمین آسمان اور پہاڑاں غا وی ٹوٹا ٹوٹا ہوجیں۔ ورافسوس! انسان ناں اساعقیدہ بناتاں شرم نیہنہ آتی، فراللہ غی اولاد کس راہوسکے! جدکہ اللہ غیں صفتاں ماں اور بنداں غیں صفتاں ماں تے زمین اسمان غوفرق ہے اللہ تعالیٰ تے بے پرواہ بے نیاز ہے جدکہ بندا تے سارا ہی اس غا محتاج ہیں اور قیامت غے تہاڑے وی یہ سارا ہی اس غا عاجز تے محتاج بنٔ غے اک ایکلا حاضر ویں غا فرا سا محتاج اس بے پرواہ غا پوت کس راہوسکیں!۔

(۲۸) یعنی ایمان آلاں ناں ایمان ور جنت غی نعمتاں تیں پہلاں دنیا ماں یوہ انعام لبھے کہ اللہ غا نیک بنداں غی اپناں نیک پرانواں ناںٔ محبت ہوجے بلکہ اللہ تعالیٰ حضرت جبرئیلؑ غے ذریعہ اعلان فرمادیئے جے فلاناں بنداں ناںٔ ہوں محبت کروں لہذا تم اسماناں ماں تے زمین ماں اعلان کردیو تانجے میری مخلوق وی اس ناںٔ محبت کرے فرہر ایکنٔ غا دل ماں اسابندہ غی محبت بیس جے (کمافی حدیث البخاری)

(۲۹) یعنی یوہ قرآن رحمت عالم ﷺ غی زبان ماں اسان تے صاف صاف انداز وراس گلوں نازل کیو گیو ہے، تانجے حضرت اس غے ذریعہ متقیاں ناں جنت غیں اُن مک نعمتاں غی خوشخبری دیں تے نافرماناں ناں خدا غا عذاب تیں ڈرانویں ناںٔے انھاں ناں یاد کروانویں جے تھارے تیں پہلاں وی نافرمان لوک ہویا ہیں، انھاں غو حشر تک لیو! کس را دنیا ماں ہی انھاں ورخدائی عذاب غا سوھٹا برھیا، تے ویہہ کس را دنیا تیں نیست ونابود ہوگیا۔ کہ اج انھاں غی کدے کیڈ وی نیہنہ سُنٔی جاتی نہ انھاں غو دنیا ورکوئے نشان دسّے ۔ لہذا اے نافرمانو تم اپنٔی اولڑی کاراں تیں باز آجاؤ! نیہنہ تے تم وی اپناں اساہی حشر واسطے تیار ہوجاؤ!۔

۶ فروری ۲۰۰۱ء زندان جموں۔

تفسیر سورت طٰہٰ

(۱) سورت پاک غو پہلو لفظ طٰــہٰ ہی اس سورت غو ناں ہے یاہ سورت پاک وی مکی ہے۔ تے اک واقعہ تیں علماء کرام انداز ولانویں جے یاہ سورت پاک ۵ یا ۶ نبوی ماں نازل ہوئی ہونٔی کیونجے جسویلے حضرت عمرؓ ایمان لیایا ہیں اس ویلے انھاں نے سب تیں پہلاں اسے سورت غی تلاوت کی تھی تے ویہہ معتبر روایتاں غے مطابق ۶ نبوی ماں ایمان لیایا تھا ابن اسحاقؒ تے سیرت ابن ہشام ماں انھاں غا ایمان غو یوہ قصو بیان ہووہ ہے جے اک تہاڑے ویہہ اپنٔے گھر تیں رحمتِ عالم ﷺ ناں شہید کرغے اسلام غا اس دیا ناں ہمیشاں واسطے بجھانٔ نکل پیا تھا جت انھاں ناں رستا ماں پتو لگو جے انھاں غا پہینٔ پہنٔیا وی مسلمان ہوگیا ہیں فر ویہہ سدا بہنٔ غے گھر پجیا اس ویلے انھاں غی بہنٔ فاطمہؓ تے پہنٔیو حضرت سعیدؓ حضرت خبابؓ ابن ارت کولوں قرآن پاک پڑھ رھیا تھا، حضرت عمرؓ نے واہ اواز سنٔ لی فر اندر گیا حضرت خبابؓ تے کدے اندر ہی دڑ گیا ور حضرت سعیدؓ سامنٔے آیا حضرت عمرؓ نے انھاں ناں کُٹ چاھڑنی شروع کرلی پہینٔ گھر آلا غی مدد غے واسطے آئیں تے انھاں غے وی اک ماری جس ناںٔ انھاں غا سر ماں پھٹ لگ گیو تے رت بگنٔ لگ گئی یاہ حالت تک غے حضرت عمرؓ ناں وی ذری احساس ہوگیو تے ویہہ دوئے جی وی بولیا آہو! ہم مسلمان ہوگیا ہاں تھارے تیں جو وہے کرلیو اس ور حضرت عمرؓ ٹھنڈا ہوگیا تے بہنٔ ناں کہنٔ لگا جے الاّ! دسو ہاں تُم کے پڑھیں تھا انھاں نے کہیو جے پہلاں تُم نہا غے پاک ہوو تاں دیوں غی۔ فر حضرت عمرؓ نہا غے آیا تے بہنٔ نے ویہہ ورقا دتا جتھاں ور یاہی سورت طٰــہٰ لکھی وی تھی حضرت عمرؓ نے کجھ آیت پڑھیں تھیں کہ دل غی دنیا ہی بدل گئی فر حضرت خبابؓ وی باہر آگیا تے انھاں ناں خوشخبری دتی جے کل ہی رحمت عالم ﷺ نے تھارا ایمان واسطے دعا کی تھی اس را حضرت عمر ایمان لے آیا۔ سورت پاک غا منڈ ماں اٹھ آیت تے اللہ غی صفت تے قرآن غا مقصد غا بارہ ماں سورت غی اک طرح غی تمہید ہیں فر بڑی تفصیل ناںٔ آیت ۷ ۹ توڑی حضرت موسیٰؑ تے فرعون اور بنی اسرائیل غو ذکر آیو ہے جسماں ایمان آلاں واسطے بڑیں تسلیں، عبرت تے نصیحت غیں گل ہیں تے مشرکاں واسطے سخت درڈ،

إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ

اسماناں ماں تے زمین ماں جہڑا وی ہیں سب خدا غی بارگاہ ماں (اس غا) بندہ بنٔ غے

عَبْدًا ۝ لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ۝ وَكُلُّهُمْ

حاضر ہونٔ آلا ہیں؛ یقیناً سارا اس نے اپناں گھاوا ماں لیّا وا ہیں تے سارا گنٔیا وا ہیں؛ تے یہ سارا

آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ۝ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

قیامت غے تہاڑے اس غی بارگاہ ماں ایکلا ایکلا حاضر ویں غا (۲۷) بیشک جہڑا لوک ایمان لیایا تے جتھاں نے نیک

الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ۝ فَإِنَّمَا

عمل کیّا (اللہ) رحمٰن انھاں واسطے محبت پیدا کردئے غو (۲۸) تے (اے نبیؐ) ہم نے یوہ قرآن تھاری

يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ

زبان ماں اس گلوں اسان کر چھوڑیو ہے تانجے تم اس غے ذریعہ پرہیزگاراں ناں خوشخبری سنادیں تے جھگڑالو قسم غاں

قَوْمًا لُّدًّا ۝ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ

لوکاں ناں ڈرانویں ؛ تے ہم نے انھاں تیں پہلاں کتنی ہی قوم ہلاک کر چھوڑیں کیوں !

تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ۝

(اج) انھاں بچوں تمناں کوئے دسے یا تم انھاں غی کائے کیڈ سُنٔیں ! (۲۹)

سُورَةُ طٰهٰ مَكِّيَّةٌ وَهِيَ مِائَةٌ وَخَمْسٌ وَثَلَاثُونَ آيَةً وَثَمَانُ رُكُوعَاتٍ

سورت طٰہٰ مکہ ماں نازل ہوئی تے اسماں اک سو پینتری آیت اور اٹھ رکوع ہیں

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع اللہ تعالیٰ غا ناں ناںٔ جہڑو بے بہا مہربان مچ رحم آلو ہے

طه ۝ مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ ۝ إِلَّا

(۱) (اے نبیؐ) ہم نے تھارا ور قرآن اس گلوں نازل نیہنہ کیّو جے تم مشقت ماں پے جئیں ؛ بلکہ

تَذْكِرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ۝ تَنزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ

اس شخص غی نصیحت واسطے جہڑو اللہ تیں ڈرے (۲) یوہ اس ذات غی طرفوں نازل کیّو گیو ہے جس نے زمین

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

کھمک بلکہ تھمکیں ہیں اس تیں بعد قیامت غو دہشت ناک منظر پیش فرمانغے لوکاں ناں اپنڑاں لیکھا غی تیاری غی دعوت دتی گئی ہے تے آخر ماں آدمؑ تے ابلیس غو قصو بیان فرمانغے اس ور یوہ تبصرو یا اشارو کیو ہے۔ جے اللہ غی طرفوں نبی آنڑ یا اللہ غی طرفوں کتاب نازل ہونڑ ور لوک کیوں تعجب کریں! جد کہ اللہ نے پہلے تہاڑے ہی فرمایو تھو کہ ہوں نبی وی بھیجوں غو تے کتاب وی نازل کروں غو فر وہ ہر دور ماں یوہی کرتو رہیو ہے تے ناںؔ ہی اس نے یوہ وی فرمایو تھو جے جہڑو میری ٹوری وی ہدایت ور عمل کرے غو اس غی دنیا آخرت دواں جہاناں ماں کامیابی ہی کامیابی ہے تے جہڑو خدا غی ہدایت تیں منہ موڑے غو وہ دواں جہاناں ماں برباد ہی رہ غو۔

وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ۝٤ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ۝٥

تے اُچا اُچا اسمان بنایا ؛ جہڑو بچ مہر بان ہے اس نے عرش ور تجلی فرمائی ہے ؛

لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ

اسے غو ہے جو کجھ اسماناں ماں ہے تے جو کجھ زمین ماں ہے تے جو کجھ انھاں غے بشکار ہے تے جو کجھ اس

الثَّرٰى ۝٦ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهٗ يَعْلَمُ السِّرَّ وَ

مٹی غے ہیٹھ ہے؛ تے جے تم اُچیں اُچیں گل کیہنہ فر وہ تے بیشک راز غی گل ناں سگوں اس تیں وی چھپی وی

اَخْفٰى ۝٧ اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۝٨

گل ناں جانڑے ؛ (وہ ہی) اللہ ہے اس تیں سوا کوئے عبادت غے لائق نیہنہ اسّے ہی غا سُہنڑاں سُہنڑاں ناں ہیں (٣)

وَهَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ۝٩ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ

تے کیوں! تمناں موسیٰؑ غی گل پجی ہے ؛ جسویلے انھاں نے اگ دیکھی تے اپنڑاں گہر آلاں ناں

لِاَهْلِهِ امْكُثُوْۤا اِنِّيْۤ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْۤ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا

کہیو : تم ذری کھلو ! مناں اگ دسی ہے ہو سکے ہوں اس بچوں تھارے واسطے کوئے

بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ۝١٠ فَلَمَّاۤ اَتٰىهَا نُوْدِيَ

انگار لے آؤں یا مناں اگ کولوں رستہ غو پتو لگ جئے (٤) فر جسویلے ویہہ اگ کوڑے پجیا اواز آئی

يٰمُوْسٰى ۝١١ اِنِّيْۤ اَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ

اے موسیٰؑ ! بیشک ہوں ہی تھارو رب ہوں تے اپنڑی جُتیں لاہ چھوڑو تم طویٰ غا سُچا

الْمُقَدَّسِ طُوًى ۝١٢ وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوْحٰى ۝١٣

مدان ماں ہیں ؛ تے میں تمناں چُنڑ لیو ہے ہنڑ جہڑی وحی کی جئے لگی اس ناں غور ناںؔ سنڑو !

اِنَّنِيْۤ اَنَا اللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَا فَاعْبُدْنِيْ ۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ

بلاشبہ ہوں ہی اللہ ہوں میرے تیں سواء کوئے معبود نیہنہ ! لہٰذا میری ہی عبادت کرو تے میری یاد واسطے نماز

لِذِكْرِيْ ۝١٤ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخْفِيْهَا لِتُجْزٰى كُلُّ

پڑھیا کرو ؛ قیامت یقیناً آنڑ آلی ہے ہوں اس ناں چھپا غے رکھنی چاہوں تانجے ہر اک شخص ناں

(٢) نبی پاک ﷺ غا مبارک دل ماں اس گل غی سخت ہڑک تھی جے یہ کافر کسے را اس قرآن ور ایمان لیا غے اپنڑاں آپ ناں دوزخ غی اگ تیں بچا لیں۔ ور بدقسمت لوک اللہ غی اس رحمت تیں ہور ہور دور ہوتا جیں تھا۔ جس غی وجہ تیں حضرت ﷺ غو مبارک دل دکھیا تھو جے یہ لوک اپنڑوں نفعو نقصان کیوں نیہنہ سمجھتا، اللہ تعالیٰ اپنڑاں حبیب ﷺ ناں تسلی دئے جے یوہ قرآن اس گلوں تے نیہنہ نازل ہووو جے تم اس غی وجہ تیں مشقت تے پریشانی ماں پے جیں۔ یوہ قرآن تے اللہ غی طرفوں اک نصیحت ناموں ہے۔ یوہ تے انسان ناں اس غی چھپی وی بلکہ ستی وی فطرت ناں جگاوے تے اس ناں وہ ہی ہدایت غو سبق یاد کرواوے جہڑو اس غی فطرت ماں موجود ہے ور نصیحت تیں فائدو تے ویہہ ہی کھٹیں جہڑا اپنڑاں مالک تیں اپنڑاں لیکھا تیں ڈریں؛ باقی جہڑا بدقسمت اپنڑاں دل غی رگّڑ زمین ماں ہدایت غو کوئے بیں جمنڑ ہی نہ دیں انھاں ناں قرآن غو وی کے فائدو: اکثر بزرگاں نے آیت غی تفسیر اسے را کی ہے ور حافظ ابن کثیر تے کجھ دوجاں مفسراں نے اس غو تعلق تہجد ناںؔ جوڑیو ہے جے پہلاں نبی پاک ﷺ تے صحابہ کرامؓ رات غے ویلے تہجد پڑھنڑ تے نماز ماں لمی لمی قرأت کرن ور بچ محنت کریں ویں تھا اس ور کجھ مشرکاں نے یوہ مہنڑو ماریو جے قرآن کے نازل ہویو مسلماناں ور تے مصیبت نازل ہوگئی۔ اسے ور اللہ پاک نے فرمایو جے قرآن مشقت ماں پینڑ واسطے نیہنہ بلکہ نصیحت حاصل کرن واسطے ہے۔

(٣) قرآن غی شان بیان ہو رھئی ہے جے یہ مشرک اس قرآن غو رُتبو کے سیانیں غا یوہ تے اس ذات غو کلام ہے جس نے یاہ زمین تے یہ اچا اچا اسمان بنایا۔ وہ بچ مہربان ہے اس نے مہربانی فرمانغے اپنڑاں بنداں غی ہدایت واسطے اپنڑاں حبیب ﷺ ور اپنڑوں بابرکت کلام نازل کیو ہے۔ زمین اسمان غیں تے انھاں غا بشکار غیں اور زمین غا ہیٹھ غیں ساریں چیز اسے مالک الملک غیں ہیں وہ ایکلو اس ساری کائنات غو مالک ہے جسماں کوئے اس غو پیالیؔ تے شریک نیہنہ، اس غی قدرت تیں بعد اس غا علم غو حال بیان فرمایو جے کائے گل بلیں بلیں کرو یا اس تیں ویں آہستہ بالکل دل دل ماں ذری خیال ہی کرو وہ ہر ایکنڑ گل ناں خوب سنیں تے خوب جانے، اس غے نزدیک اُچی مندری آواز ماں بلکہ بولنڑ ماں تے دل دل ماں سوچنڑ ماں کجھ وی فرق نیہنہ لہذا عبادت غو مستحق وہ ایکلو اللہ ہی ہے جسماں کوئے اس غو شریک نیہنہ اسے غا سہنڑا سہنڑا ناں ہیں تے اسے غیں چنگیں چنگین صفت ہیں۔

(٤) اپُلی توحید آلی تے قرآن غا نازل ہونڑ غی گل تیں فٹ بعد حضرت موسیٰؑ غو قصو بیان ہو رھیو ہے، اس ماں اک پاسے تے یوہ اشارو ہے جے وحی نازل کرنڑ تے نبی بنانڑ غی یاہ گل کائے نویں یا اوپری نیہنہ جس غی مکہ غا مشرک مخالفت کر رہیا ہیں بلکہ رحمت عالم ﷺ تیں بچ پہلاں اللہ غا عالیشان نبی حضرت موسیٰؑ وی تشریف لیا تھا انھاں ور وی اسے را وحی نازل وہے تھی ور نافرمانڑ لوکاں نے انھاں غی وی اسے را مخالفت کی تھی جس را جے اج مکہ غا مشرک رحمت عالم ﷺ غی مخالفت کر رھیا ہیں تے دوجے پاسے قصہ غے بشکار مکہ غاں مشرکاں بلکہ سارا عرب غاں کافراں واسطے اک چپ چپیتی درڈ وی ہے جے تم پہانویں کتنی وی کھوئیڑیں رگڑو ور اللہ غو دین چھیکڑ ضرور غالب آ غے رہ غو تے فرعون ھاروں اک تہاڑے ضرور دین غاں دشمناں غو بیڑ وغرق ہو غے رہ غو اِت یوہ قصوا توں چھو یو جا رھیو ہے جد حضرت موسیٰؑ دس سال مدین ماں رہنڑ تیں بعد واپس

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

اپنے دیس مصر ماں اپنی اماں درمڑیا تھا فر اک جگہ سخت ٹھنڈ آلی رات ماں رستو بھل گیا تھا تے انھاں نے دور ایکن پہاڑ ور اگ بلتی ڈٹھی تھی اس ویلے انھاں نے اپنی بیوی صاحبہ ناں تے دوجاں ناں آلاں ناں کہیو تھو جے تم اتے کھلو ، ہوں تھارا واسطے اتوں کوئے اگ غو انگارو لے آؤں ! یا مناں رستہ غو ہی کجھ پتو لگ جے !۔
(۵) حضرت موسیٰؑ مصر جان غو رستو لوڑیں تھا۔ ور اُت اللہ تعالی تو ڑی پجن تے جنت ماں جان آلا رستہ غو سروند ہور ہیو تھو، حضرت جسو یلے اس اگ غے کولے پجیا تے کے دیکھیں جے اک سرو نیلو بوٹو ہے جس ور مچ سہنی اگ لگی وی ہے جس ناں تک غے آپ ہدراں ہی دل غیں تندڑ اُواں چھکن ویں لگیں بوٹا ور اگ ہے ور بوٹو اگ ناں سڑ تو نیہنہ سگوں ہور و ہور نیلو ہوتو جا رهیو ہے یاه اصل ماں اللہ غا نور غی تجلی غو اک چھلکا رو تھو۔ موسیٰؑ جسو یلے اس غے نیڑے ویں تے اتوں اک غیبی آواز آوے جے ہوں ہی تیرو رب ہوں تے تم طوی غا سچا مدان ماں کھلا ہیں، اس ویلے اللہ غی تجلی ناں یوہ سارو مدان سُچو تے بابرکت ہو و وہے اس گلوں تم جوڑ ولاء غے اگے آؤ! فر اس جگہ یاه پہلی وحی نازل وہے تے انھاں ناں ساری عبادتاں غی خاص کر غے نماز غی پابندی کرن غو حکم وہے نالے قیامت غی تیاری کرن غو حکم وہے جے قیامت ضرور آن آلی ہے تاں جے ہر ایکن ناں اپناں عمل غو بدلو تھا وے اللہ نے اس غا آن غو خاص وقت چھپا غے رکھیو ہے ور واہ آوے غی ضرور، ایمان آلاں ناں اس ور پکو یقین کر غے اس غی تیاری کرن غی لوڑ ہے تے انھاں ناں قیامت غا بارہ ماں کسے بے ایمان غی گل ور تہان نیہنہ کرنوں چاہیئے !۔
(٦) حضرت موسیٰؑ اگ لین گیا تھا ور ات پیغمبری لبھ گئی تے ہُن معجزو عطا کیو جا ریو ہے اور معجزہ غی حقیقت صاف واضح کرن واسطے انھاں ناں ہی سوال وے جے تھارا سجا ہتھ ماں کے ہے؟ ویہہ جواب دیں جے یاه سوھٹی ہے یقیناً واہی سوھٹی جہڑی ہوں ٹیکوں تے جس ناں بکریاں واسطے پتر چھموں تے اس تیں علاوہ ہور وی مچ فائدا ہیں مفسراں نے ات یوہ علمی نکتو وی لکھیو ہے جے حضرت موسیٰؑ جان غے گل لمی کرتا جا رهیا تھا کیوں جے انھاں ناں مالک ناں گل کرتاں لطف آ رهیو تھو اللہ غی طرفوں حکم ہو و وے جے اس ناں بُن سٹ چھوڑ و تے تکو یاه خدا غی قدرت ناں کے بن جے فر کے دیکھیں! زمین ور پیتاں ہی واہ سوھٹی جہڑی بلاشبہ سوھٹی ہی تھی سچیں مچیں اک اژدھو بن جئے جہڑو پتلا سپ هاروں تیزی ناں اِیاں اُواں دوڑے یوہ اللہ غی قدرت غو اک نمونوں تھو جے وہے وہ ہی ہے جہڑو خدا ناں منظور وہے فر حکم وہے جے اس ناں نوڑ لیو تے ڈرو نہ ہم اس ناں فر سوھٹی بنا دیاں غا حضرت ہمت کر غے جسا ہی اس ناں نوڑیں واہ واہی پرانی سوہٹی بن جئے۔
(۷) یوہ دوجو معجزو عطا ہو و وے جے تم اپنوں ہتھ کچھ ہیٹھ رکھ غے کڈو یوہ دیہنہ هاروں چمکن لگ جے غو ور اس ماں کائے بیماری نیہنہ ہوسے بلکہ یوہ چھڑو اک معجزو وہے غو سبحان اللہ قرآن اُمی نبی ﷺ غی زبانی کسی نکیں نکیں غلطیاں غی وی وضاحت تے نشاندہی کرتو جئے حضرت موسیٰؑ غا اس معجزہ غو ذکر تورات ماں وی تھو ور تورات ماں حضرت موسیٰؑ غی سیرت لکھن آلاں نے اپنی طرفوں یوہ کوڑ رلا چھوڑیو تھو جے حضرت غو ہتھ کوڑیاں هاروں یا برصی آلاں هاروں چمکتو دسے تھو نعوذ باللہ اس تیں خیال وہے تھو جے یاه کائے بیماری تھی حالانکہ اللہ غا نبی اِساں عیباں تیں پاک ویں موجودہ بائبل ماں وی یاه گل اسے رالکھی وی ہے ور قرآن نے انھاں غا اس الزام غی اس را تردید کی ﴿مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ﴾ جے ہتھ دیہنہ هاروں چمکے تھو وہ یوہ معجزو تھو کسے بیماری غی وجہ تیں ایسو نیہنہ تھو۔ یاه قرآن غا کلامِ الٰہی ہون تے رحمت عالم ﷺ غا سچا نبی ہون غی کتنی بڑی دلیل ہے!! اور یوہ قرآن غو ساری انسانیت ور کتنو بڑو احسان ہے کہ لوکاں نے اپناں نبیاں غا بارہ ماں جہڑیں چھوٹھیں گل مشہور کر چھوڑیں تھیں قرآن انھاں غی حقیقت بیان کر غے نبیاں غی ذات ناں عیباں تیں پاک کرے۔

٢٩٩

نَفْسٍۭ بِمَا تَسْعَىٰ ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَن لَّا يُؤْمِنُ

اس غی کوشش غو بدلو لبھ جئے ؛ تے تمناں اس ور یقین کرن تیں کوئے اسو آدمی روک نہ چھوڑے جہڑو اس ور ایمان

بِهَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ فَتَرْدَىٰ ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَـٰمُوسَىٰ ﴿١٧﴾

نیہنہ رکھتو اور وہ اپنی مرضی ور چلے نیہنہ تے تم ہلاک ہو جئیں غا (۵) تے اے موسیٰؑ یوہ تھارا سجا ہتھ ماں کے ہے؟

قَالَ هِىَ عَصَاىَ أَتَوَكَّؤُا۟ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ

انھاں نے عرض کی یاه میری سوہٹی ہے ، اس ور ہوں ٹیک لاؤں تے اس ناں اپنی بکریاں ور پتر

غَنَمِى وَلِىَ فِيهَا مَـَٔارِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقِهَا يَـٰمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

چھموں تے میرا اس ماں دوجا وی فائدا ہیں ؛ اللہ نے فرمایو : اے موسیٰؑ اس ناں بُن سٹو ؛

فَأَلْقَىٰهَا فَإِذَا هِىَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ

تے انھاں نے واہ سٹ چھوڑی فر چاں چک ہی واہ سپ بن غے دوڑن لگ پئی ؛ اللہ نے فرمایو: اس ناں پکڑ لیو تے ڈرو نہ!

سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا ٱلْأُولَىٰ ﴿٢١﴾ وَٱضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ

ہم ہن ہی اس ناں اس غی پہلی حالت ور پھیر چھوڑاں غا (٦) تے اپنوں ہتھ کچھ ہیٹھ

جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ ءَايَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾

رکھو وہ بجن کسے عیب (بماری) غے چمکتو نکلے غو یوہ دوجو معجزو ہے ؛

لِنُرِيَكَ مِنْ ءَايَـٰتِنَا ٱلْكُبْرَى ﴿٢٣﴾ ٱذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ

تانجے ہم تمناں بڑیں بڑیں نشانیں دساں (۷) تم فرعون کولے جاؤ اس نے مچ

إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ ٱشْرَحْ لِى صَدْرِى ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِىٓ

اتی چکی وی ہے ؛ موسیٰؑ نے دعا کی ربا ! میرے واسطے میرو سینوں کھول دے ؛ تے میرو کم

أَمْرِى ﴿٢٦﴾ وَٱحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِى ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا۟ قَوْلِى ﴿٢٨﴾

اسان کر دے ؛ اور میری زبان غی گڈھ کھول دے تانجے لوک میری گل سمجھ سکیں ؛

وَٱجْعَل لِّى وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِى ﴿٢٩﴾ هَـٰرُونَ أَخِى ﴿٣٠﴾

تے میراں گھر آلاں بچوں میرو اک مدد گار مقرر فرما دے یعنی میرا پہائی هارونؑ ناں

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِیْ ﴿٣١﴾ وَاَشْرِكْهُ فِیْٓ اَمْرِیْ ﴿٣٢﴾ كَیْ نُسَبِّحَكَ

تے اس غے ذریعے میرو لک ڈاھڈو کردے؛ تے اس ناں (وی) میرا کم ماں شریک کردے؛ تا نجے ہم تیری

كَثِیْرًا ﴿٣٣﴾ وَّنَذْكُرَكَ كَثِیْرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِیْرًا ﴿٣٥﴾

خوب پا کی بیان کراں ؛ تے بہت زیادہ تیرو ذکر کراں ؛ توں تے ہم ناں یقیناً خوب دیکھنٚ آلو ہے ؛

قَالَ قَدْ اُوْتِیْتَ سُؤْلَكَ یٰمُوْسٰی ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا

اللہ نے فرمایو: اے موسیٰؑ! تم نے جو کجھ منگیو وہ تمناں دے دتو گیو (۸) اور ہم نے تے تھارے اُپر اک ہور

عَلَیْكَ مَرَّةً اُخْرٰٓی ﴿٣٧﴾ اِذْ اَوْحَیْنَآ اِلٰٓی اُمِّكَ مَا یُوْحٰٓی ﴿٣٨﴾

واری (وی) احسان کیّو تھو؛ جسویلے ہم نے تھاری ماں در وحی کی جھڑی (تمناں) سنّائی جارہئی ہے

اَنِ اقْذِفِیْهِ فِی التَّابُوْتِ فَاقْذِفِیْهِ فِی الْیَمِّ فَلْیُلْقِهِ

جے توں اس (بچہ) ناں صندوق ماں رکھ دے فر صندوق ناں دریا ماں سٹ چھوڑ تے دریا اس ناں گھنڈا

الْیَمُّ بِالسَّاحِلِ یَاْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّیْ وَعَدُوٌّ لَّهٗ ؕ وَاَلْقَیْتُ

توڑی لے آوے غو (جتوں) میرو تے اس غو اپنٚوں دشمنٚ اس ناں چک لئے غو تے (اے موسیٰؑ) میں

عَلَیْكَ مَحَبَّةً مِّنِّیْ ۚ وَلِتُصْنَعَ عَلٰی عَیْنِیْ ﴿٣٩﴾ اِذْ

تیرے اپر اپنٚی خاص محبت سٹ چھوڑی تا نجے میری اکھاں اگے تیری پرورش وہے؛ (یاد کرو) جسویلے

تَمْشِیْٓ اُخْتُكَ فَتَقُوْلُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰی مَنْ یَّكْفُلُهٗ ؕ

تھاری بہنٚ (پچھے پچھے) ٹُرتی جئے تھی فر واہ کہہ رہئی تھی کیوں! ہوں تمناں اسی (کالسری) دسّوں جھڑی اس غی پرورش کرے

فَرَجَعْنٰكَ اِلٰٓی اُمِّكَ كَیْ تَقَرَّ عَیْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ؕ۬ وَ

اس را ہم نے تم تھاری ماں کونے پہچا چھوڑیا تا نجے اس غیں اکھ ٹھنڈیں ریہنہ تے واہ غم نہ کرے اور

قَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّیْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا ۬ۚ

تم نے اک شخص جانوں مار چھوڑیو فر ہم نے تمناں اس غم تیں نجات دتی تے ہم نے تھاری (کئیں واری) ازمائش کی

فَلَبِثْتَ سِنِیْنَ فِیْٓ اَهْلِ مَدْیَنَ ۬ۙ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰی قَدَرٍ

تے تم کئیں سال مدائن غا لوکاں ماں رہیا فر اے موسیٰؑ تم طے کیّا وا وقت غے مطابق

(۸) حضرت موسیٰؑ ناں فرعون جیہا جابر اَن من انسان کونے جانٚ غو حکم ہو رہیو تھو، تے حضرت ناں پیغمبری غی ذمہ واریاں غو پورو پورو احساس تھو، اس گلوں ویہہ اس رستہ غی اوکھتاں واسطے تے اس کم غی توفیق واسطے دعا وی اللہ تعالیٰ کولوں ہی منگیں جے ربا! توں میرو سینوں کھول دے یعنی مناں اسی ہمت عطا فرما جے ہوں اس رستہ غی اوکھتاں ناں جھَل سکوں تے میرے واسطے اسا حالات بنٚا دے جے میرو یوہ کم اسان ہو جے تے میری زبان کھول چھوڑ تا نجے ہوں تیرو سَنیو تے تیرو پیغام صاف صاف پہچا سکوں! تے لوک میری گل ناں چنگی طرح سمجھ سکیں ۔ یہودیاں غی کتاباں ماں ہے جے نکاں ہوتاں حضرت موسیٰؑ نے اک واری اگ غو انگارو منہ ماں رکھ لیو تھو جس تیں ویہہ اڑک اڑک غے بولیں ویں تھا، حضرت ابن عباسؓ تیں وی اک روایت اسے را نقل ہوئی ہے اسے کر غے مہارا اکثر مفسراں نے وی یاہی گل بیان کی ہے، ور کجھ حضرات غو خیال ہے جے ات تھتھیا ماں غی کائے گل نیہنہ بلکہ ویہہ چھڑی روانگی نالٚ صاف صاف تقریر کرن غی توفیق منگ رہیا ہیں، فر اپناں گہر آلاں بچوں بڑا پَرا حضرت ہارونؑ واسطے وی پیغمبری غی دعا منگیں جے تا نجے ویہہ میرو اُپرالو کریں تے فر ہم دوئے رل غے خوب اللہ غی پاکی بیان کراں تے گس غے اپنٚاں رب ناں یاد کراں اسے تیں علماء کرام نے یاہ گل وی بیان کی ہے جے اللہ تعالیٰ غی یاد واسطے اس غو ماحول ہونٚوں وی مُچ ضروری ہے خیر! اللہ غی طرفوں جواب آوے جے ساریں دعا قبول ہو گئیں تے تم نے جھڑی جھڑی چیز منگی تھی واہ تمناں عطا ہو گئی ۔

(۹) دعا غی قبولیت غے ناں ناں حضرت موسیٰؑ ناں نکاں ہوتاں غا کجھ قصا یاد کروایا جا رھیا ہیں جے تھارا در تے پہلا تہاڑا تیں ہی اللہ غی رحمت رھئی ہے تے وہ تمناں بجن منگن تیں ہی عطا کرتو رہیو ہے فراج تم اپناں مالک کوں ں منگ غے کد محروم رہ سکیں! تم اس غی بارگاہ تیں سخنے ہتھیں کد مڑ سکیں!! نکاں ہوتاں غاں ان قصاں غو نچوڑ یوہ ہے جے مصر غا بادشاہ فرعون نے کوئے خواب ڈٹھو تھو جس غی تعبیر اس غا درباریاں نے یاہ دسی تھی جے بنی اسرائیل ماں کوئے اسو گدرو وہے غو جہڑو فرعونی حکومت غی تباہی غو ذریعو بنے غو اس ور فرعون نے اک عرصہ توڑی بنی اسرائیل ماں پیدا ہون آلا ہرا یکن گدراناں قتل کرن غو حکم دیدتو. ہاں! گدریں کم کاج واسطے زندی ریہن دیں تھا! جس کہڑی موسیٰؑ دنیا ور تشریف لیایا اس ویلے یوہی ماحول تھو انھاں غی والدہ نے کجھ تہاڑاں توڑی تے ویہہ گھر ماں ہی چھپا غے رکھیا ور جد انھاں ناں یوہ خطرو ہو گیو جے یوہ راز باندے آجے غو اس ویلے اللہ غی طرفوں یوہ الہام آیو جے توں اس بچہ ناں صندوق ماں رکھ غے صندوق دریا ماں سٹ چھوڑ، دریا میرا حکم ناں آپے صندوق ناں کہنڈے لا چھوڑے غو جتوں وہ ظالم فرعون اِنھاں ناں چکے غو جہڑو میرو وی دشمن ہے تے انھاں غو وی دشمن ہے تے چھیکڑ میری قدرت ناں یہ فر تیری چھُولی ماں آجیں غا، ماں نے اسے را کیو تے انھاں غی بہن ناں کہیو جے توں صندوق غے پچھے پچھے چلتی رہو ہاں! تے دیکھ یوہ صندوق کیاّں جئے، یوہ صندوق فرعون غا محل کوںے آ غے کہنڈے لگ گیو جتوں فرعون غاں لوکاں نے چک لیو تے جسو یلے صندوق کھول غے دیکھیو جے اس ماں اک سہنوں بچو ہے اس ویلے فرعون غی گہر آلی آسیہؓ نے جہڑیں مومن کالسری تھیں فرعون ناں کہیو جے ہم اس بچہ ناں اپنوں منگ پوت بنا لیاں ـ فرعون نے وی یاہ گل من لی کیو نجے اللہ نے حضرت موسیٰؑ غی ذات ماں کجھ اسی گل رکھی تھی جے جہڑو انھاں ناں تکے تھو اسے غا دل ماں انھاں غی محبت بیس جے تھی خیر! فرعون غی بیوی حضرت آسیہؓ نے دُدھ پیالن واسطے کالسریں سدیں ور حضرت موسیٰؑ نے کسے کالسری غی چھاتی ناں منہ نیہنہ لایو۔ اس ور سارو دربار پریشان تھو فر اسے مجمع بچوں اوپری جئی بن غے حضرت موسیٰؑ غی بہن نے کہیو: ہوں تمناں اک اسی کالسری دس سکوں جس غا بارہ ماں مناں پکی امید ہے جے اس غو دُدھ یوہ بچو ضرور پی لئے غو کیوں جے واہ مچ صاف ستھری رہ۔ اس را موسیٰؑ خدا غی غیبی قدرت ناں واپس اپنی ماں غی چھُولی ماں آ گیا، تے انھاں غیں اکھ ٹھنڈیں ہو گئیں اور انھاں ناں پورو پورو یقین آ گیو جے اللہ غو وعدو ضرور پورو وے ور بندا ہی بے صبرا ہیں، فر موسیٰؑ دُدھ پین غی مدت توڑیں اپنی ماں کوںے ہی رھیا تے فرعونی دربار تیں انھاں ناں دُدھ پیالن غی مزدوری لبھتی رھئی ۔ اس تیں بعد فر ویہہ فرعون غا ہی محل ماں جوان ہو وا تے دنیا نے دیکھ لیو جے اللہ اپناں بنداں غی دشمناں کوں ں وی خدمت کروا سکے، فر انھاں غی جوانی غی گل ہے کہ اک واری انھاں تیں ایکن فرعونی بندہ غو قتل ہو گیو تھو جس ور ویہہ نس غے مدین چلیا گیا جت دس سال توڑی رھیا اور اتے بیاہ کر غے فر واپس مصر جان غو خیال آیو، رستہ ماں اللہ غی قدرت ناں طوٰی غا اس سُچا مدان ماں آ پہنچیا جت اللہ غی یاہ وحی ہو رھئی ہے ۔ یہ سارا قصہ سورۂ قصص ماں تفصیل ناں آ رھیا ھیں اس گلوں ات چھڑ ویوہ مختصر خلاصو ہی پیش کیو ہے۔

يٰمُوْسٰى ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِيْ ﴿٤١﴾ اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ

آ گیا (۹) تے میں تم (خاص) اپنے واسطے چُن لیاّ ہیں؛ تم نالے تھارو پہائی میریں نشانیں لے غے

بِاٰيٰتِيْ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴿٤٢﴾ اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ

جاؤ تے میری یاد ماں سستی نہ کریو ؛ تم دوئے فرعون کوںے جاؤ اس نے بڑی اتی

طَغٰى ﴿٤٣﴾ فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ

چکی وی ہے ؛ تے تم دوئے اس ناں نرمی سنگ گل کریو ہو سکے وہ نصیحت حاصل کر لئے یا

يَخْشٰى ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ

ڈر جئے (۱۰) انھاں دواں نے عرض کی: اے مھارا رب! ہم اس گل تیں ڈراں جے وہ مھارا اور زیادتی نہ کرے یا

اَنْ يَّطْغٰى ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى ﴿٤٦﴾

ہور اتی نہ چک لئے؛ اللہ نے فرمایو: تم ڈرو نہ! ہوں تھارے ناں ہاں تے ہوں سُن رہیو ہوں اور دیکھ رہیو ہوں؛

فَاْتِيٰهُ فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا

ہن تم دوئے اس کوںے جاؤ! تے کُہو! جے ہم دوئے تیرا رب غا چلایا وا ہاں تے توں بنی اسرائل

بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ ۥ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ۭ قَدْ جِئْنٰكَ بِاٰيَةٍ

ناں مھارے ناں جان دے تے انھاں ناں عذاب نہ دے بیشک ہم تیرے کوںے تیرا رب کوں ں

مِّنْ رَّبِّكَ ۭ وَالسَّلٰمُ عَلٰي مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ﴿٤٧﴾ اِنَّا

نشانی لے غے آیا ہاں تے سلامتی اسے واسطے ہے جہڑو ہدایت غی گل منے ؛ بلاشبہ

قَدْ اُوْحِيَ اِلَيْنَآ اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰي مَنْ كَذَّبَ

مھارے ور وحی آئی ہے جے عذاب اس شخص واسطے ہے جہڑو (حق ناں) چھُوٹھ کہہ

وَتَوَلّٰى ﴿٤٨﴾ قَالَ فَمَنْ رَّبُّكُمَا يٰمُوْسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذِيْٓ

تے منہ پھیر لئے (۱۱) فرعون نے کہیو: اے موسیٰؑ! تم دواں غو رب کون ہے؟ موسیٰؑ نے فرمایو: مھارو رب وہ ہے

اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ

جس نے ہر اک چیز ناں شکل صورت عطا کی فر رستو دسیو ؛ اس نے کہیو : فر پشلاں

(۱۰) یعنی میں خاص طریقہ ناں خاص اپناں پیغمبری کم واسطے تھاری تربیت کی ہے تے اسے واسطے تم چُن لیا ہیں۔ لہذا ہُن تم وی تے تھارو پراہا رونؑ وی اس کم واسطے لک بن لیو تے اس رستہ ماں خاص کر غے اک گل غو تہان رکھیو جے میری یاد ماں ذری سستی نہ کریو، کیونجے میری مدد واسطے میرو ذکر مچ ضروری ہے۔ بس ہُن تم دوئے پرا فرعون کوںے جاؤ اس نے مچ ہی اتی چک لی ہے ور تم اس ناں گل مچ نرمی ناں تے پیار ناں سمجھائیو ور نہ ہو سکے وہ پہلاں ہی غصہ ماں آجئے ۔ نرمی ناں ہو سکے وہ نصیحت قبول کر لے یا وہ اللہ غا جلال تیں ڈر جے سبحان اللہ اسلام غو کسو مٹھو تے پیارو طریقو ہے تے اس ماں دین غو کم کرن آلاں واسطے کتنیں بڑیں بڑیں نصیحت تے سبق غیں گل ہیں جے انھاں ناں فرعون جیساں ظالماں ناں وی دین غی گل سمجھانی وے تاں وی نرمی اختیار کریں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ۞ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ فِيْ كِتٰبٍ

لوکاں غوجہڑا اگذر گیا کے حال ہے؟ انھاں نے جواب دتو انھاں غوعلم میرا رب کوڑے کتاب ماں موجود ہے

لَا يَضِلُّ رَبِّيْ وَلَا يَنْسَى ۞ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ

میرو رب نہ غلطی کرے تے نہ پُھلّے ؛ وہ جس نے زمین ناں تھارا واسطے فرش

مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً

بنا یو تے اس ماں تھارا (چلنڑ) واسطے رستا بنا یا تے اس نے اسمان تیں پانٔی برھایو

فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ۞ كُلُوْا

فر ہم نے اس ناں زمین تیں جمّنڑ آلیں قسم قسم غیں چیز پیدا کر دتیں ؛ تم آپ وی کھاؤ ! تے

وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي النُّهٰى ۞ ع

اپناں مالڑ چوکھر ناں وی چراؤ بیشک اس ماں عقل آلاں واسطے واقعہ ہی بڑیں نشاغیں ہیں (۱۲)

مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِيْهَا نُعِيْدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً

اسّے زمین تیں ہم نۓ تم پیدا کیّا، تے اسّے ماں ہم تمنّاں لے جاں غا، اور اسّے بچوں ہم تمنّاں دوہری واری

اُخْرٰى ۞ وَلَقَدْ اَرَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ۞

کڈاں غا (۱۳) تے بیشک ہم نۓ فرعون ناں اپنٔیں ساریں نشانٔیں دسّیں وراس نے انھاں ناں جُھوٹھیں کہہ دتو تے وہ نمکر گیو

قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوْسٰى ۞

وہ کہنڑ لگواے موسیٰؑ کیوں! تم مھارے کوڑے اس گلوں آیا ہیں جے تم ہم ناں اپناں جادو ناڑ مھارا ملک تیں کڈ چھوڑیں

فَلَنَاْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهٖ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ

ہنڑ ہم وی تھارا مقابلہ ماں اسو ہی جادو لیانواں غا لہٰذا تم مھارے تے اپنٔے بشکار اک وقت

مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهٗ نَحْنُ وَلَاۤ اَنْتَ مَكَانًا سُوًى ۞ قَالَ

مقرر کر لیو نہ ہم اس غی خلاف ورزی کراں تے نہ تم ! اک سَہرا مدان ماں ؛ موسیٰؑ نے فرمایو :

مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّيْنَةِ وَاَنْ يُّحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ۞

تھارا واسطے میلاّ آلو تہاڑو مقرر ہے تے یاہ گل جے لوک دن چڑھتاں ہی کٹھا کیّا جیں (۱۴)

(۱۱) یوہ یاتے اسے ویلاّ غو ذکر جد حضرت موسیٰؑ گھر پج گیا تھا فرا تے دواں پراواں کوڑے وحی آئی یا فر اللہ نے جس را یوہ حکم موسیٰؑ ناں دتو تھوا سے را انھاں غا پہائی ہارونؑ ناں وی دتو تھو بہر حال! اس حکم ور دواں پرانواں نے اللہ تعالی اگے اپنٔی بے بسی تے کمزوری بیان کی جے ربا! ہم ناں ڈر ہے جے وہ ماری گل سنڑ تیں پہلاں ہی مھارا اور زیادتی نہ کرن لگ جے یا تکبر ماں آ غے تیری شان غے خلاف کجھ کہنڑ لگ جئے یوہ ڈر خاصکر غے اس گلوں تھو کیوں جے موسیٰؑ نے فرعونیاں غو اک بندو قتل کر چھوڑیو تھو، اللہ نے فرمایو تم ڈرو نہ میری مدد تے تھارے نالڑ ہے ہوں آپ تھاریں گل سنوں لگو تے ہوں ضرور تھاری مدد کروں غو بس ہُنڑ تم اس سرکش کوڑے جاؤ! تے اس ناں کہو جے ہم تیرا رب غی طرفوں چلایا وااہاں! تے اس غا رسول ہاں! تو بنی اسرائیل ناں اپناں ظلم تیں آزاد کر غے انھاں ناں مھارے ناڑ جانڑ دے، تاں جے ہم کدے جا غے آزادی ناڑ اللہ غی عبادت کرسکاں ناڑ ہی یاہ گل وی جے ہم تیرا رب کوڑوں معجزا لے غے آیا ہاں توں کائے نشانٔی دیکھنٔی چاھوے تاں شوق ناڑ تک سکے! تے یاد رکھ خدائی عذاب تیں وہ ہی بچے غو تے سلامتی اسے ناں نصیب وہے غی جہڑو ہدایت ور چلے غو تے عذاب اسے ور آوے غو جہڑو خدا غا سچا دین ناں جُھوٹھو کہہ غو تے اس تیں منہ موڑے غو۔

(۱۲) متکبر فرعون ناں حضرت موسیٰؑ غی توحید آلٔی تقریر سنڑ غے اگ لگ گئی تے اس نے حضرت موسیٰؑ غے اگے یہ پٹھا سدا سوال کرنا شروع کرلیا، اس غو خیال تھو ہوں گلاں ماں اللہ غا نبی ناں چپ کرا چھوڑوں غو ور حضرت موسیٰؑ تے اللہ غا دتا وا علم ناڑ گل کر رھیا تھا انھاں نے ہر ایکنڑ گل غو منہ توڑ جواب دتو، جس ور وہ کافر ٹاٹرے گیو، اس نے سوال کیو جے مھارا بڑا بڈیرا جہڑا شرک کرتا کرتا مر گیا انھاں غو کے ہووو؟ وہ سوچے تھو کہ جے موسیٰؑ یاہ گل کہینہ غا جے وے ہدایت ور تھا تاں ہوں کہوں غو جے فر تے ہم وی ہدایت ور ھاں کیوں جے مھارو وی وہ ہی رستو ہے تے جے کدے حضرت موسیٰؑ نے کہیو جے ویہہ گمراہ تھا تاں لوکاں ناں پَہڑ کا چھوڑوں غو جے یہ تے تھاراں بزرگاں ناں گمراہ کہینہ، فرعون بڑو سیاسی بنٔے تھو ور حضرت موسیٰؑ غا جواب ور اس ناں کرانی چڑ گئی حضرت نے فرمایو انھاں غو علم تے اللہ تعالی کوڑے ہے وہ ہی جانڑے انھاں غو کے ہووو۔ وہ نہ کدے غلطی کرے۔ نہ کدے پہلّے بسرے، جس نے تھارا واسطے اپنی قدرت ناڑ زمین ماں یہ یہ چیز پیدا کیں جھاں ماں عقل تیں کم لینڑ آلاں واسطے اس غی قدرت غیں مُچ نشانیں ہیں، ور انھاں واسطے ہی جہڑا عقل تیں کم لیں۔

(۱۳) یعنی ساراں تیں پہلو انسان حضرت آدمؑ غو بت مٹی تیں ہی بنا یو گیو تھو فر انسانی نسل غو سلسلو نطفہ غے ذریعہ چلیو جہڑو مٹی تیں ہی پیدا ہونڑ آلیاں چیزاں ناڑ تیار وہے بہر حال انسان پیدا وی مٹی تیں ہی وہے تے مر غے وی وہ مٹی ماں ہی رلڑ جئے تے قیامت غے تہاڑے وہ فر اسے مٹی تیں دوہری واری اٹھالڑ غے زندو کیو جئے غو۔ کجھ روایتاں ماں ہے جے قبر ور ترے بک پَہر غے مٹی سٹنٔی چاہے! تے ہر ایکنڑ بک ور ترتیب ناڑ یہ ترے لفظ پڑھنا چاہیے! مھارا فقہاء نے اس ناں مستحب لکھیو ہے ور اس روایت غی سند خاصی کمزور ہے، ہاں! چھڑی ترے بک مٹی سٹنڑ غی حدیث پکی ہے۔ (روہ ابن ماجہ)

(۱۴) اللہ تعالی فرماوے جے ہم نے فرعون ناں اپنٔی قدرت غیں ویہہ ساریں نشانٔیں دسیں جہڑیں موسیٰؑ ناں عطا ہوئیں تھیں جس را کہ سوہٹی غو سپ بنٔوں، تے ہتھ غو چمکنٔوں ور فرعون فر وی ایمان لیانڑ تیں نمکر گیو تے اللہ غا عطا کیا وا ان معجزات ناں جادو کہہ غے سیاسی لیڈراں ہاروں لوکاں ناں حضرت موسیٰؑ غے خلاف چُک دینڑ تے پَہڑ کانڑ لگو جے یہ تے اس جادو ناڑ ہم مصریاں ناں اس ملک تیں کڈ غے مھاری بادشاہی تے مھارا ملک ور قبضو ہی کرنوں چاھویں۔ یہ ساریں اس غیں سیاسی چال تھیں تے وہ ڈبنڑ آلاّ ہاروں اینویں ہتھ پیر مارے تھو ورنہ اس ناں چنگی طرح پتو تھو جے نہ تے یوہ جادو ہے تے نہ ہی جادو ناڑ اج تو ڑی کوئے کسے ناں کسے ملک تیں بے دخل کرسکیو ہے فرعون نے جادوگراں غے ذریعہ اس معجزہ غو مقابلو کرن ور لک بنڑ لیو تے تہاڑو متھنڑ واسطے حضرت موسیٰؑ ناں للکارن لگو حضرت موسیٰؑ ناں وی جادو غا

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهٗ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ

تے فرعون مُڑ گیو اور اپنّاں داء فریب کٹھا کر غے فر (مقابلہ ور) آ گیو موسیٰؑ نے انھاں (جادوگراں) ناں کہیو:

مُّوْسٰى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ

او ! تھارا ور پُوے ! تم اللہ تعالیٰ ور چھوٹھیں گل بنّا بنّا غے نہ لاؤ کہ وہ تمنّاں عذاب ناںٔ

بِعَذَابٍ ۚ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوْٓا اَمْرَهُمْ

تباہ کردئے تے وہ یقیناً ناکام ہو گیو جس نے کوڑیں گل بنّائیں فر ویہہ لوک آپس ماں اپنّی گل ماں اختلاف

بَيْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴿٦٢﴾ قَالُوْٓا اِنْ هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ

کرن لگ گیا تے بلّیں بلّیں گوشا کرن لگا ؛ کہنٔ لگا یہ دوئے تے بالکل جادوگر ہیں

يُرِيْدٰنِ اَنْ يُّخْرِجٰكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا

جہڑا اپنّاں جادو غے ذریعے تمنّاں تھارا ملک تیں باہر کڈ دیٹوں چاہویں تے تھارو شاندار

بِطَرِيْقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوْا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوْا صَفًّا ۚ

مذہب ختم کر چھوڑیں ؛ لہٰذا تم اپنّاں سارا داء کٹھا کر لیو فر لینٔ بنّا غے آ جاؤ

وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾ قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ

تے اج وہ ہی کامیاب وہے غو جہڑو (ات) غالب آ گیو (۱۵) انھاں نے کہیو : اے موسیٰؑ ! یا

اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ

تے تم سٹ دیو تے یا فر ہم پہلاں سٹّاں ؛ موسیٰؑ نے فرمایو :

بَلْ اَلْقُوْا ۚ فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ

نیہنہ بلکہ تم ہی سٹّو ! فر چانٔ چک ہی انھاں غیں رسّیں تے انھاں غیں سوٹیں موسیٰؑ ناں انھاں غا

سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾ فَاَوْجَسَ فِيْ نَفْسِهٖ خِيْفَةً

جادو نالٔ دوڑ تیں سہئ لگنٔ لگیں ؛ اسویلے موسیٰؑ ناں اپنّاں دل ماں ڈر سہئ

مُّوْسٰى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى ﴿٦٨﴾ وَاَلْقِ مَا

ہو وو ؛ ہم نے کہیو : ڈرو نہ ! بیشک تم ہی غالب رہینہ غا ؛ تے سٹ دیو واہ چیز جہڑی تھارا

مقابلہ ماں معجزو پیش کرن تے لوکاں توڑیں سچا دین غو سنیو پہچان غو چنگو موقعو ہتھ آ گیو انھاں نے فرمایو ! جی بسم اللہ ! آ جاؤ مقابلو وی کر دیکھو ! اس واسطے ''زینت آلو تہاڑو تے دیہنہ چڑھتا'' غو وقت مقرر ہو گیو ہے زینت آلو تہاڑو مصریاں غو کوئے میلہ یا عید غو تہاڑو تھو جسماں سارا لوک کھلا مدان ماں نکل غے خوشی منانویں تھا حضرت موسیٰؑ نے سوچیو اس تہاڑے نکا موٹا ہر ایکنٔ ناں معجزو تکن غو موقعو لگے غو تے اس را دین غی دعوت گہر گہر پج جئے غی تے دیہنہ چڑھتا وقت غو یوہ فائدو وے غو جے اس ویلٔے ہر اک چیز صاف صاف دسے غی کسے ناں کوئے شک شبہ نیہنہ رہ سے ۔

(۱۵) فرعون حضرت موسیٰؑ نالٔ مقابلہ غی گل متھ غے مجلس تیں اٹھیو تے سارا ملک تیں جادوگراں غی اک فوج بٹھلٔی کر غے مدان ماں آ گیو جادوگر فرعون کونٔوں بڑاں بڑاں انعاماں غی گل سنٔ غے خوب پھُنڈ یا تے جسویلٔے سارا مدان ماں کٹھا ہو گیا حضرت موسیٰؑ نے انھاں ناں نصیحت کرنی شروع کی جے کجھ تے خدا غو خوف کرو ! خدا غا دین غا مقابلہ ماں آ غے کیوں تم اپنٔا آپ ناں برباد کریں کیوں ! معجزہ ناں جادوگری کہہ غے اپنٔوں آپ تباہ کریں حضرت غی اخلاص پَہری تقریر غو یوہ اثر ہو وو کہ جادوگراں غی صفاں ناں درمک لگ گئی ویہہ سوچنٔ لگا جے یہ نصیحت غیں گل کوے جادوگر کہہ نیہنہ سکتو ! ممکن تھو کے جادوگر پچھے ہٹ جاتا ور فرعونی لوکاں نے تاولٔاں ہی گوشا شوشا کر غے فر اکٹھا کر لیا ۔ چھیکڑ سارا ہی ایکنٔ دوجا ناں جوش دینٔ واسطے کہنٔ لگا جے یہ دوئے پَہائی پکا جادوگر ہیں، یہ جادو غا زور ور اس ملک غاں اصل باشنداں ناں اتوں بے دخل کرنوں چاہویں تے تھارا باپ دادا غا چنگا مذہب غو ناں نشانٔ دنیا تیں نیست و نابود کرنوں چاہویں لہٰذا اک واری حملو کر چھوڑو کیو نجے جہڑو اج غالب آ گیو بس وہ ہی اصل غالب رہ غو تے جہڑو اج ٹہہ گیو فر وہ کدے اٹھ نیہنہ سکسیں ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

فِيْ يَمِيْنِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوْا ۭ اِنَّمَا صَنَعُوْا كَيْدُ سٰحِرٍ

سجّا ہتھ ماں ہے انھاں نے جوکجھ بنایو ہے واہ اس ناں نگل جۓ غی انھاں نے جوکجھ وی بنایو ہے یوہ تے جادوگراں غوفریب ہے

وَلَا يُفْلِحُ السّٰحِرُ حَيْثُ اَتٰى ۝ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا

تے جادوگر جس را وی آوے وہ کدے کامیاب نیہنہ ہوتو ؛ چھیکڑ جادوگر سجدہ ماں ٹھہ پیا

قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُوْنَ وَمُوْسٰى ۝ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ

تے کہنڑ لگا جے ہم ہارونؑ تے موسیٰؑ غارب ورایمان لے آیا (١٦) فرعون بولیو: الا! تم اس ورایمان لے آیا

قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۭ اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ عَلَّمَكُمُ

اس توں پہلاں کہ ہوں تمنّاں اجازت دیتو بیشک یو ہی تھارو بڑو ہے جس نےٓ تمنّاں جادو

السِّحْرَ ۚ فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ

سکھایو ہے ہنڑ ہوں ضرور تھارا پُٹھا سدّا ہتھ پیر کپواؤں غو

وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمْ فِيْ جُذُوْعِ النَّخْلِ ۡ وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَآ

تے ہوں تمنّاں ضرور کھجور غاں منڈاں ورسولی چاہڑوں غو تے تمنّاں پتو لگ جۓ غو کہ مھارا بچوں

اَشَدُّ عَذَابًا وَّاَبْقٰى ۝ قَالُوْا لَنْ نُّؤْثِرَكَ عَلٰي مَا

کس غو عذاب زیادہ سخت تے زیادہ دیر باقی رہنڑ آلو ہے؛ انھاں نے کہیو: ہم تنّاں انھاں دلیلاں تیں جہڑیں مھارے

جَاۗءَنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِيْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ

کونےٓ آ گئیں ہیں تے اس ذات تیں جس نے ہم ناں پیدا کیّو ہے کدے وی سرسؔ نیہنہ سمجھ سکتا تیں جوکجھ کرنوں ہے

اَنْتَ قَاضٍ ۭ اِنَّمَا تَقْضِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۝

کر لے ! توں جوکجھ وی حکم چلا سکے وہ اسے دنیا وی زندگی توڑی ہی ہے ؛

اِنَّآ اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا

ہم تے اپناں رب ورایمان لے آیا تا نجے وہ مھاریں خطا بخش دۓ ناتےٓ جادو غا اس کم ناں وی جس ورتیں

عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ۭ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ۝ اِنَّهٗ

ہم ناں مجبور کیّو تے اللہ تعالیٰ ہی بہتر اور سدا رہنڑ آلو ہے (١٧) بیشک

(١٦) حضرت موسیٰؑ نے پہلاں جادوگراں ناں ہی اپناں کرتب دسنڑ واسطے فرمایو تا نجے لوک پہلاں جادو ناں چنگی طرح تک لیں فر معجزو تک غے جادو تے معجزہ ماں ٹھیک فرق کر سکیں۔ جادوگراں نے اپناں ڈنڈا تے رسیں مدان ماں سٹ غے لوکاں غیں نظراں اس رابنڑ چھوڑیں کہ انھاں ناں مدان ماں پئی ویں ڈنڈیں اور رسیں نچتا کدتا تے دوڑتا سپ سئی ہونڑ لگا حالانکہ ویہہ سپ نیہنہ بنیا تھا۔ یاہ حالت تک غے حضرت موسیٰؑ ناں یوہ ڈر لگنڑ لگو جے کدے ایسو نہ وے کہ لوک معجزو تکنڑ تیں پہلاں ہی انھاں غا جادو تیں متاثر ہو غے اسے در ہو جیں اور یوہ وی خطرو ہونڑ لگو کہ انھاں نے ڈنڈیاں غا سپ بنا چھوڑیا ہیں جد ہوں اپنٔی ڈنڈی زمین ور رکھوں غو فر کے پتو یہ جادو ماں تے معجزہ ماں فرق کر سکیں یاہ نہ۔ کیوں جے واہ سوہٹی وی تے سپ ہی بنٔے غی۔ حضرت موسیٰؑ انھاں ہی دلیلاں ماں پیاو اذری ڈر رھیا تھا اللہ غی طرفوں وحی آ گئی جے تم نہ ڈروتے نہ کہبراؤ! انھاں غا جادو ناںٔ کے وہے غو! غالب تے تم ہی ریہنہ غا۔ تم اپنٔی سوٹی زمین ور رکھو فر تکو واہ کس را اصلی ناگ بنڑ غے انھاں غا کوڑ مکوڑ اِنھاں سپاں ناں اکّو واری نگل جۓ فر یو ہی ہوو و تے جادوگراں ور اس گل غو اتنوں اثر ہوو و کہ ویہہ توبہ کر غے ایمان لے آیا کیو نجے ویہہ جادو غی ساریں قسم جانٔیں تھا۔ ہر قسم غا جادو ناں سیانڑ سکیں تھا حضرت موسیٰؑ غو معجزو تکتاں ہی انھاں ناں یقین ہو گیو جے یوہ یقیناً جادو نیہنہ بلکہ اللہ غی قدرت غو اک نشان ہے۔

(١٧) فرعون اپناں لایا واجہلںٔ ماں آپے پھس گیو تے جد ہور کائۓ گل نیہنہ بنی فر لوکاں ناں مطمئن کرن واسطے جادوگراں در ہی بشیکنڑ لگ گیو جے اصل ماں تے موسیٰؑ ہی تھارا استاذ تے گرو ہیں اور یوہ سارو تھارو بناؔیو و پلانڑ تھو پہلاں تم نےٓ میرے کونےٓ اپٔنوں استاذ چلایو فر مقابلہ غی گل چھیڑ غے تم وی مدان ماں آ گیا تے ات اپناں پروگرام غے مطابق تم نےٓ ھار من لی۔ یوہ سارو کجھ وہ لوکاں ناں بیوقوف بناںٔنڑ واسطے کر رھیو تھو ورنہ حقیقت غو تے اس ناں وی چنگی طرح پتو تھو، اس تیں بعد وہ ان نواں نواں ایمان قبول کرن آلاں ناں ہتھ پیر کپنڑ تے سولی ور چاہڑنڑ غی تھمکی دے غے ایمان تیں پھیرنڑ غی کوشش کرن لگو، ور فرعون بچارہ ناں کے پتو تھو جے جس دل ماں ایمان بس جۓ فر وہ تھمکیاں ناںٔ کد نکلے فر تے وہ آپے اس رستہ ماں جانڑ دینڑ غا بہانا لوڑ تو پھرے ایمان آلاں نے کہیو جا جا! توں جوکجھ کر سکے کر لے! توں جوکجھ وی کر سکے وہ اسے دنیاوی زندگی ماں بس موت توڑی ہی تے کر سکے۔ مرن تیں بعد تے تیرو کجھ وس نیہنہ چلتو فر ہم تیری تھمکیاں تے درڈاں ور اس مالک ناں کس را چھوڑ سکاں جہڑ وزندگی موت دواں غو مالک ہے تے جس غی دواں جہاناں ماں بادشاہی ہے۔ وہ ہی بہتر تے وہ ہی سدا رھنڑ آلو ہے جد کہ تیں تے پہلکے مر غے مٹی ہو جانٔوں ہے سگوں آپ اگ ماں سڑنوں ہے ہمناںٔ تے اس ایمان غے بدلے امید ہے جے اللہ تعالیٰ مھاریں پشلّیں خطا معاف کر دیۓ غو خاص کر غے یوہ جرم کہ تیں ہم ناں ہٹ مٹ اللہ غا نبی غا مقابلہ واسطے مجبور کیو حالانکہ توں پہلاں ہی تیں جانےٓ تھو جے موسیٰؑ جوکجھ پیش کر رھیا ہیں یوہ جادو نیہنہ بلکہ معجزو ہے۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

مَنْ يَّاْتِ رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ لَا يَمُوْتُ

جھڑو آدمی اپݨاں پروردگار کوںٹے مجرم بݨ غے آوے غو اس واسطے جہنم ہے نہ وہ اس ماں مرے

فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ۝ وَمَنْ يَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ

غو تے نہ جئے غو ؛ تے جھڑو اس کوںٹے مومن ہو غے آوے غو جس نے عمل وی

الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى ۝ جَنّٰتُ

نیک کیّا ویں غا فر اساں لوکاں واسطے اُچا درجہ ہیں ؛ سدا رہݨ آلاّ

عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

باغ جھاں غے ہیٹھ نہر بغتیں ویں غیں جھاں ماں ویہہ ہمیشاں ریہنہ غا

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ۝ وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى

تے یوہ بدلو ہے اس شخص غو جھڑو پاک ہوگیو (۱۸) تے ہم نٔے موسیٰؑ در وحی کی

اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِى الْبَحْرِ

جےتم راتو رات مھاراں بنداں ناں لے غے نکل جاؤ تے انھاں واسطے سمندر ماں (سوہٹی) مار غے سکّو

يَبَسًا لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ۝ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ

رستو بݨا لیو تمݨاں نہ پچھو کرن غو خطرو وہے غو تے (ڈُبݨ) غو ڈر ! فر فرعون نے اپݨی فوجاں

بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ۝ وَاَضَلَّ

ناݪ انھاں غو پچھو کیّو تاں سمندر نے ویہہ اپݨے اندر چھپالیّا جس راکہ چھپاݨ غو حق تھو؛ تے فرعون نے

فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ وَمَا هَدٰى ۝ يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ قَدْ

اپݨی قوم گمراہ کر چھوڑی تے اس نے سِدّو رستو نیہنہ دسیو (۱۹) اے بنی اسرائل ہم نٔے تمݨاں

اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّوْرِ

تھارا دشمݨ تیں نجات دتی تے تھارا کوںٹوں طور پہاڑ غی سجی بکھی

الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۝ كُلُوْا مِنْ

وعدو لیّو تے ہم نٔے تھارے اُپر منَّ تے سلوٰی نازل کیّا ؛ مھاری دتی وی

ع ٣ ١٢

(۱۸) سبحان اللہ! یاہ وی اللہ غی قدرت غی اک نشاݨی ہے جے وہ جس ناں ایمان دیئے اس ناں ایمان غی سچی سُچی صحیح چج وی دیئے، جھڑا سویرے توڑی جادوگر تے مشرک تھا ویہہ شام ویلٔے کامل ولی بݨ غے ایمان تے کفر غو نتیجو اور جنت تے دوزخ غیں تفصیل بیان کر رہیا ہیں۔ ور کجھ مفسراں غو خیال ہے جے یاہ اللہ تعالیٰ غی اپݨی گل ہے ان ایمان آلاّں غی گل اُپّر ﴿اَبْقٰى﴾ ور مک گئی تھی۔

(۱۹) اس مقابلہ تیں بعد حضرت موسیٰؑ رنگ رنگ غا معجزہ دس دس غے تے دلیل دیدے غے فرعون ناں دین غی دعوت دیتا رھیا تے بنی اسرائیل غی آزادی غو مطالبو کرتا رھیا جس غو ذکر سورت اعراف تے سورت یونس ماں ہے چھیکڑ مدتاں بعد اللہ غی طرفوں یوہ حکم آگیو جے تم فلانی رات بنی اسرائیل ناں لے غے اتوں نکل جاؤ حضرت موسیٰؑ ساری قوم ناں لے غے سمندر غے کنڈے پج گیا اُواں فرعون ناں پتو لگو تے وہ وی ساری فوج لے غے آپجیو۔ حضرت موسیٰؑ ناں حکم ہوو جے تم اپݨی سوھٹی سمندر ور مارو بس مارتاں ہی سمندر ماں اک صاف سکی سڑک بݨ گئی تے پاݨی آسیں پاسیں دو پہاڑاں ہاروں کھلو ہو گیو اس غو تفصیلی ذکر سورت شعرای ماں ہے حضرت موسیٰؑ تے بنی اسرائیل ناں پار چڑھتاں تک غے فرعون وی اپݨی ساری فوج لے غے سمندر ماں پے گیو خدا غا حکم ناݪ جس ویلٔے اس غی ساری فوج اس ماں آگئی اور بنی اسرئیل پار چڑھ گیا سمندر غو پاݨی فر جڑ گیو تے فرعون غو سارو بیڑو غرق ہو گیو اس موقع ور اللہ تعالی یاد کروا وے جے ات ساری دنیا ناں پتو لگ گیو بلکہ دنیا نے اپݨی اکھاں ناݪ تک لیو جئے فرعون غو جھڑو یوہ دعوو تھو جے ہوں اپݨی قوم ناں ترقی تے خوشحالی غو رستو دس رھیو ہوں جس راکہ سورت مومن آیت ۲۹ ماں ہے یوہ دعوو بالکل غلط تھو وہ مچ پہڑ و مَقدّم تے لیڈر تھو جس نے ساری زندگی اپݨی قوم گمراہی تباہی تے بربادی غا رستہ ور لا رکھی تے ساری قوم غی جنج چاھڑ چھوڑی یاہ گل مکہ غاں مشرکاں ناں سنائی جارہی تھی جے اک تھاڑے تمݨاں وی پتو لگے غو جے مھارا لیڈر رہم ناݪ تباہی غا رستہ ور لیجا رھیا تھا تے اس ویلٔے تم وی فرعونی فوج ہاروں خوب پچھتا نویں غا ور اس ویلٔے پچھوتا غے لبھ سے کجھ نیہنہ، بلکہ اس قصہ ماں تے ہر ایکݨ بندہ ناں غور فکر کرن غی دعوت دتی جارھئی ہے جے غور کرو! تھارا لیڈر تمݨاں خوشحالی تے ترقی غا ناں ور کھہڑی کھئی ماں لیجا رھیا ہیں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

طَيِّبٰتِ مَا رَزَقۡنٰكُمۡ وَلَا تَطۡغَوۡا فِيۡهِ فَيَحِلَّ عَلَيۡكُمۡ

پاک روزی کھاؤ تے اس ماں حدو ں نہ بدھو نیہنہ تے تھارا ور میرو غضب

غَضَبِيۡ ۚ وَمَنۡ يَّحۡلِلۡ عَلَيۡهِ غَضَبِيۡ فَقَدۡ هَوٰى ﴿٨١﴾

آپوے غو تے جس ور میرو غضب آپوے وہ تے برباد ہی ہوگیو

وَاِنِّيۡ لَغَفَّارٌ لِّمَنۡ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهۡتَدٰى ﴿٨٢﴾

تے بیشک ہوں اس واسطے بخشن آلو ہوں جہڑو توبہ کرے تے ایمان لے آوے تے نیک عمل کرے فر ہدایت ور چلے (۲۰)

وَمَاۤ اَعۡجَلَكَ عَنۡ قَوۡمِكَ يٰمُوۡسٰى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمۡ اُولَاۤءِ عَلٰۤى

تے اے موسیٰؑ تم نے اپنی قوم تیں پہلاں آن ماں تاول کیوں کی انھاں نے عرض کی: ویہہ یہ میرے پچھے

اَثَرِيۡ وَعَجِلۡتُ اِلَيۡكَ رَبِّ لِتَرۡضٰى ﴿٨٤﴾ قَالَ فَاِنَّا قَدۡ

ہی ہیں تے ربا! ہوں تیرے در تاولو تاولو آیو تا نجے توں راضی ہو جئے؛ اللہ نے فرمایو تے ہم نے تیری قوم تیرے تیں بعد

فَتَنَّا قَوۡمَكَ مِنۡۢ بَعۡدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ

ازمائش ماں گہل چھوڑی ہے تے سامری نے ویہہ گمراہ کر چھوڑیا ہیں ؛ فر موسیٰؑ سخت غصہ تے

مُوۡسٰۤى اِلٰى قَوۡمِهٖ غَضۡبَانَ اَسِفًا ۚ قَالَ يٰقَوۡمِ

افسوس ناں پہر یاوا اپنی قوم کونے واپس آیا (تے) فرمایو : او ! میری قوم

اَلَمۡ يَعِدۡكُمۡ رَبُّكُمۡ وَعۡدًا حَسَنًا ۚ اَفَطَالَ عَلَيۡكُمُ الۡعَهۡدُ

کیوں ! تھارا ناں تھارا رب نے چنگو وعدو نیہنہ کیو تھو ؟ فر کیوں ! تھارا ور مدت لمی ہو گئی

اَمۡ اَرَدۡتُّمۡ اَنۡ يَّحِلَّ عَلَيۡكُمۡ غَضَبٌ مِّنۡ رَّبِّكُمۡ فَاَخۡلَفۡتُمۡ

یا تم یوہی چاہویں تھا جے تھارا ور تھارا رب غی طرفوں غضب آپوے اس گلوں تم نے مھارا وعدہ غی

مَّوۡعِدِيۡ ﴿٨٦﴾ قَالُوۡا مَاۤ اَخۡلَفۡنَا مَوۡعِدَكَ بِمَلۡكِنَا

خلاف ورزی کی (۲۱) انھاں نے کہیو : ہم نے تھارا وعدہ غی خلاف ورزی اپناں اختیار ناں نیہنہ کی

وَلٰكِنَّا حُمِّلۡنَاۤ اَوۡزَارًا مِّنۡ زِيۡنَةِ الۡقَوۡمِ فَقَذَفۡنٰهَا

بلکہ مھارے اپر لوکاں غا گہنا غو پہار لدیو وو تھو فر ہم نے وہ سٹ چھوڑیو

(۲۰) اللہ تعالیٰ بنی اسرائیل ناں اپنیں نعمت تے اپناں بڑا بڑا احسان یاد کرا غے انھاں ناں ایمان غی تے نیک عملاں غی اور حلال روزی کماں تے کھاں غی دعوت دیئے ۔ تے ناشکری ، نافرمانی غا پہیڑا نتیجہ تیں ڈراوے ۔ تے اعلان کرے جے جہڑو میری نافرمانی کر غے آپے اپنے اُپر قہر ستاوے غو وہ دنیا تے آخرت دواں جہاناں ماں برباد وہے غو تے جہڑو توبہ کر غے نیک عمل کرے غو اور ہدایت غو رستو نوڑ لے غو اس ناں خوشی منانی لوڑئے جے اسا بندہ واسطے ہوں مچ ہی بخشنہار و تے معاف کرن آلو ہوں ۔

(۲۱) مصر تیں نکل غے جسویلے بنی اسرائیل اک آزاد علاقہ ماں پج گیا، فر اللہ نے حضرت موسیٰؑ غے ذریعہ انھاں ناں وعدو کیو جے ہُن ہوں تمناں تورات شریف عطا کروں غو جس ماں میری رضا غے مطابق زندگی گذارن غو طریقو بیان وہے غو اس واسطے حضرت موسیٰؑ ناں حکم ہووو جے تم طور ور آ غے تریہہ ۳۰ روزا رکھو جھاں ماں بعد ماں دساں دناں غو باھدو کر غے پورا چالی کر دتا گیا حضرت موسیٰؑ نے بنی اسرائیل ماں حضرت ہارونؑ اپناں نائب مقرر کیا تے انھاں ناں کیو جے تم وی میرے پچھے پچھے طور ور آ جاؤ تے کجھ دوجاں مفسراں غو خیال ہے جے سارا بنی اسرائیل طور ور نیہنہ جا رھیا تھا بلکہ کجھ خاص خاص مقد ماں ناں حضرت نے اپنے ناں لیجان غو فیصلو کیو تھو خیر ! حضرت موسیٰؑ اللہ تعالیٰ غی ملاقات غی شونق ماں بہلا بہلا طور ور پج گیا ور بنی اسرائیل ناں پچھے سامری نے بچھہ غی پوجا ماں لا غے گمراہ کر چھوڑیو ۔ اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰؑ ناں یاہ گل دسن واسطے پچھیو جے تم قوم تیں مہرے تاول کر غے کیوں آیا ؟ انھاں نے عرض کی ربا ! میں تے تیرا حکم ماں تاول کی تا نجے توں راضی ہو جئے تے قوم یاہ میرے پچھے آوے لگی ، اللہ تعالیٰ نے فرمایو : تھاری قوم ناں تے سامری نے گمراہ کر چھوڑیو ہے ، اس ور حضرت موسیٰؑ افسوس تے لہر ناں واپس مڑیا تے سورت اعراف ماں گذر گیو ہے جے تاول ماں انھاں نے تورات غیں تختیں ویں بُن رکھ چھوڑیں ، تے قوم ناں فرمان لگا جے کیوں ! خدا نے تمناں تورات عطا کرن تے اس ور عمل کرن ور جنت عطا کرن غو وعدو نیہنہ کیو تھو ! کیوں ! یوہ چنگو وعدو نیہنہ تھو ، کیوں ! اس وعدہ ناں کوئے لمی مدت ہو گئی تھی ! جس تیں بعد تم جر نیہنہ سکیا ! یا تم نے اللہ غی طرفوں ہدایت آن تیں مایوس ہو غے یوہ بت بنانوں شروع کر لیو صاف گل ہے جے انھاں بچوں کائے وی گل نیہنہ تھی فر اصل گل بیان فرمائی جے کیوں ! تم نے جان بجھ غے میرا حکم غی نافرمانی کر غے آپے خدا غا قہر ناں دعوت دتی ہے !!

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۲۲) بچھہ غی پوجا کرن آلا لوک جواب دیں جے ہم نے اپنی مرضی ناں بچھہ غی پوجا نیہنہ کی بلکہ سامری غا گمراہ کرن ور کجھ حالات ہی اسا بنیاں کہ ہم بچھہ غی پوجا کرن لگ گیا۔ جس غو قصو حضرت ابن عباسؓ غی روایت غے مطابق جہڑی امام نسائی، ابن کثیر، ابوحاتم وغیرہ نے نقل کی ہے یوہ پیش آیو جے جسویلے بنی اسرائیل مصر تیں نکلیا تھا انھاں نے اپنی عید غو بہانوں کر غے اپناں فرعونی گوانڈیاں کولوں کجھ سونا چاندی غو گہنو منگ غے لاں واسطے لے لیو تھو۔ تے کجھ بزرگاں نے یوہ وی لکھیو ہے جے انھاں نے عید غو بہانوں اس گلوں کیو تھو تانجے سفر غی تیاری غو ڈنڈرولو سن غے کوئے شک نہ کر سکے۔۔ بہرحال یوہ گہنو بنی اسرائیل غے کولے تھو کہ حضرت موسیٰؑ غا طور ور جان تیں بعد یاہ گل اٹھی جے یوہ پرایو مال تے رکھنو جائز نیہنہ اس غو کے کراں؟ حضرت ہارونؑ نے یوہ فرمایو جے یوہ سارو ایکن کھپا ماں کٹھو کر

فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ ۝ فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا

تے اسے را سامری نے وی سٹ چھوڑیو؛ فر اس نے لوکاں واسطے اک بچھو کڈ تہریو یعنی اک کرنگ جیہو

لَّهٗ خُوَارٌ فَقَالُوْا هٰذَآ اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوْسٰى ۥ فَنَسِيَ ۝

جس بچوں رامن غی اواز آوے تھی اس ور لوک بولیا جے یوہ ہے تھارو خدا تے موسیٰؑ غو وی خدا! ور ویہہ پُہل گیا ہیں (۲۲)

اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا ۥ وَّلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا

تے کیوں! ویہہ لوک اتنوں وی نیہنہ دیکھتا جے وہ نہ انھاں غی گل غو جواب دے سکے تے نہ اس ناں انھاں غا نقصان

وَّلَا نَفْعًا ۝ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُوْنُ مِنْ قَبْلُ يٰقَوْمِ

تے نفعو غو کجھ اختیار رہے (۲۳) تے انھاں ناں ہارونؑ نے پہلاں ہی کہہ دتو تھو جے اے میری قوم غیو لوکو!

اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ ۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُوْنِيْ

اس بچھہ غے ذریعے تے یقیناً تھاری ازمائش کی گئی ہے تھارو رب تے اللہ رحمٰن ہی ہے لہٰذا تم میری تابعداری کرو

وَاَطِيْعُوْٓا اَمْرِيْ ۝ قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى

تے میری گل منّوں انھاں نے کہیو: جچر توڑی موسیٰؑ مھارے کولے واپس نہ آجیں ہم اس (غی پوجا) وروں

يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوْسٰى ۝ قَالَ يٰهٰرُوْنُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ

کدے نیہنہ ہٹساں (۲۴) موسیٰؑ نے فرمایو: اے ہارونؑ جسویلے تم نے تکیو جے یہ گمراہ ہو رہیا ہیں تاں تم ناں

ضَلُّوْٓا ۝ اَلَّا تَتَّبِعَنِ ۭ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِيْ ۝ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا

کس چیز نے روکیو؛ کہ تم میرے پچھے نیہنہ آیا تے کیوں! تم نے میرا حکم غی خلاف ورزی کی! انھاں نے کہیو: او! میری اماں

تَاْخُذْ بِلِحْيَتِيْ وَلَا بِرَاْسِيْ ۚ اِنِّىْ خَشِيْتُ اَنْ تَقُوْلَ

جایا پہائی! تم میری داہڑی تے میرا سر غا بال نہ پکڑو، مناں تے یوہ ڈر لگو جے تم کہنہ غا کہ تیں

فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِيْ ۝ قَالَ

بنی اسرئل ماں بکھیڑو گہل چھوڑیو تے میری گل غی اڈیک نیہنہ کی (۲۵) موسیٰؑ نے پچھیو

فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ۝ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوْا

سامری! تیرو کے معاملو ہے؟ اس نے کہیو: مناّ واہ چیز دِسی جہڑی لوکاں ناں نیہنہ

غے اگ لا چھوڑیو۔ ساراں لوکاں نے اپنوں گہنو اس کھپا ماں سٹ چھوڑیو تے سامری نے وی اپنے کولے غو گہنوں اس ماں سٹ دتو، یوہ سامری کوئے منافق قسم غو بندو تھو اس ناں سامری اپنی قوم یا علاقہ ور منسوب کر غے کیہنہ تھا اس غی قوم غالباً گاں داند غی پجاری تھی جس غا کیڑا اجوں اس غا دل تیں نکلیا نیہنہ تھا اس غا دل ماں ات وی فٹ شرک غی اک چال آ گئی اس نے اس سونا غو اپنی کاری گری ناں بچھہ غو اک اسو بت بنا تہریو جس ماں ہوا غا آن جان ناں رامن غی آواز آن لگ گئی بس اس نے اپنی یاہ کرامت دس غے اپنے کولے اک جمت کٹھی کر لی، جتھاں ساراں نے رل غے یوہ فلسفو پیش کیو جے اصل ماں مھارو وی تے موسیٰؑ غو وی خدا یو ہی ہے ور موسیٰؑ پُہل غے کدے پہاڑاں ور پھریں لگا، ان آیتاں غی یاہ تفسیر پراناں تے نواں جمہور مفسراں نے کی ہے ور کجھ مفسراں غو زور ہے جے یوہ گہنوں مصر تیں نیہنہ آیو تھو بلکہ یوہ بنی اسرائیل غو اپنوں تھو۔ انھاں غی دلیل یاہ ہے جے مصر تیں گہنوں لیاں غی یاہ روایت بائبل غی ہے جسماں فرعونیاں ناں تہو کھودے غے گہنوں لین غی تعلیم دین غو الزام حضرت موسیٰؑ ور ہے، بائبل ماں یاہ گل اج وی اسے را ہے ور ہم نے حضرت ابن عباسؓ غی جہڑی روایت نقل کی ہے اس ماں حضرت موسیٰؑ غو ناں نیہنہ ہے۔ واللہ اعلم بالصواب،۔

(۲۳) یعنی یہ اتنی گل وی نیہنہ سوچتا جے یوہ بچھہ غو بت تے نہ انھاں غی کسے گل غو جواب دے سکے نہ اس ناں نفع نقصان غو کجھ اختیار ہے فر وی یہ اس غی عبادت کرن لگ گیا۔! تے انھاں نے اپنی عقل تیں کجھ کم نیہنہ لیو:۔

(۲۴) یعنی حضرت ہارونؑ تے پہلاں تیں ہی انھاں ناں اس شرک تیں ٹھاک رہیا تھا تے اللہ تعالیٰ غا وعدا تے آخرت غو عذاب یاد کروا کروا غے شرک تیں ڈرا رہیا تھا ور نافرمان لوک تے کسے رامنن واسطے تیار ہی نیہنہ تھا بلکہ انھاں نے تے صاف اعلان کر چھوڑیو تھو جے جچر توڑی حضرت موسیٰؑ طور تیں واپس نیہنہ مڑتا اچر توڑی تے ہم اس بچھہ غی پوجا چھوڑ سکتا ہی نیہنہ۔ تاریخ تیں پتو لگے جے سامری غی اس شرارت تیں بعد بنی اسرائیل غا ترے فرقاء بن گیا تھا، ساراں تیں بڑی جماعت تے ان ایمان آلاں غی تھی جہڑا حضرت ہارونؑ غے ناں ہو غے مشرکاں ناں ان غا شرک تیں ٹھاک رہیا تھا۔ دوجی جماعت بچھہ غی پوجا کرن آلاں مشرکاں غی تھی، تے تیجی جماعت واہ تھی جہڑی کہنڈا ور کھلی تھی نہ آپ شرک آلاں ماں رلے تھی تے نہ انھاں ناں ٹھاکے تھی قرآن پاک نے گمراہ کرن آلاں غو صاف ناں لیو جے وہ سامری تھو تے حضرت ہارونؑ غا بارہ ماں صاف کہیو جے انھاں نے اپنی ذمہ واری پوری پوری ادا کی تھی اس تاکید غی وجہ یاہ ہے جے بدقسمت یہودیاں نے اپنی کتاباں ماں بچھہ غو بت بنان تے شرک غی دعوت دین غو الزام اپناں نبی ہارونؑ ور ہی لا دتو تھو۔ اج وی بائبل ماں یو ہی لکھیو وو ہے جے بچھو وی حضرت ہارونؑ نے بنا یو تھو تے لوکاں ناں اس ناں پوجن واسطے وی انھاں نے ہی دعوت دتی تھی قرآن نے انھاں غو یوہ الزام رد کیو تے فرمایو جے جاہلو! حضرت ہارونؑ تے اللہ غا نبی تھا ویہہ کس را بت بنا سکیں تھا؟ ویہہ تے لوکاں ناں اس تیں ٹھاک رہیا تھا بت تے سامری نے بنا یو تھو تے اسے بدبخت نے اس ناں پوجن غی پات پٹی تھی۔ سبحان اللہ! قرآن غو انسانیت ور کتنو احسان ہے؟ کہ صدیاں تیں کوڑاں ہیٹھ دبیا واسچ ناں وہ کس را باندے لیا وے! کجھ بزرگاں نے یوہ نکتو وی لکھیو ہے جے اصل

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ماں سامری غو اصل ناں وی ہارون تھو جس را کہ ابن کثیر نے وی اک روایت نقل کی ہے بعد ماں کسے منافق یہودی نے یاہ گل مشہور کر چھوڑی جے یہ حضرت ہارونؑ اللہ غا نبی ہی بت بنانٔ آلا تھا۔
(۲۵) حضرت موسیٰؑ اپناں پَہائی ہارونؑ ور غصہ ویں جے جد تم نے تکیو جے یہ گمراہ ہورھیا ہیں فر تم نے میری گل ور کیوں نیہنہ عمل کیو! یا میرے کونے طور ور کیوں نیہنہ آ گیا حضرت ہارونؑ پہلاں تے رسیلا لفظ کہہ غے پَہائی غو غصو ٹھنڈو کریں فر اپنٔوں یوہ عذر بیان کریں جے ات تے جنگ توڑی گل پج گئی تھی فر جیکدے ہوں لڑائی واسطے اٹھتو تاں کجھ میری بکھی تیں کھلاٗ ہو جاتا تے کجھ کمبخت سامری ور ہو جاتا اس را بنی اسرائیل ماں خانہ جنگی ہو جاتی اسا وقت ماں میں انھاں ناں اپنٔی ہمت توڑی خوب سمجھایو فر تھاری اڈیک کرن غو فیصلو کیو تے قوم غے بشکار ہی رھیو تا نجے ہور کوئے فتنو نہ ہو جئے تے سورت اعراف ماں یاہ گل وی گذر گئی ہے جے ان لوکاں نے تے مناں قتل کرن غو پکو ارادو کر لیو تھو پَہائی غا اس عذر ور حضرت موسیٰؑ غو دل وی انھاں دروں صاف ہو گیو تے فر انھاں نے اپناں پَہائی واسطے اور اپنٔے واسطے دعا وی منگی جس را کہ سورت اعراف آیت ۱۵۱ ماں ہے۔
(۲۶) حضرت موسیٰؑ اپناں پَہائی غی گل تیں بہلا ہو غے سامری ور مڑیا سامری حضرت غو جلال تک غے کم گیو ور اس نے چلاکی ناں فٹ یوہ قصو بنانٔ تہریو جس غی جمہور مفسراں نے اس را تفسیر کی ہے جے جس ویلے ہم سمندر تیں ارار چڑ رھیا تھا اس ویلے میں اللہ غا قاصد حضرت جبرئیلؑ تکیا ویہہ گھوڑی ور تھا میں انھاں غی کھوڑی غا سم ہیٹھوں مٹی غی مٹھی چک لی سامری کہہ جے حضرت جبرائیلؑ بس مناں ہی دسیا تھا ہور کسے ناں نیہنہ دسیا تے میں اسے ویلے تیں ارادو کیو تھو جے ہوں اس مٹی غو ضرور کجھ بناؤں غو بس فر میں گہناں غو یوہ بچھو بنا غے اس ماں واہ مٹی سٹ چھوڑی تے یوہ سب کجھ میں اپناں دل غا وسوسہ نال کیو حضرت ابن عباسؓ غی اک روایت تیں یوہی اندازو لگے جے اس نے یہ ساریں گل پلے تیں بنا غے کیں تھیں کیونجے حضرت ابن عباسؓ اللہ غی قسم کر غے فرماویں جے اس بچھہ ماں جان بالکل نیہنہ پئی تھی، نہ یاہ کسے بابرکت مٹی غی کرامت تھی بلکہ سامری نے اپناں ہنر غی کاری گری نال بت اسو بنایو تھو تے اس ماں اس را کھڈ رکھیا تھا کہ ہوا غا اندر باہر جان نال اس ماں رامن غی آواز بن جئے تھی۔ (حدیث متون، نسائی، ابن کثیر، ابونعیم وغیرہ) حضرت موسیٰؑ نے سامری ناں فرمایو جا تیری سزا دنیا ماں تے یاہ ہے جے توں جچر جئے غو اچر جد وی تناں کوئے تکے غو توں کہہ غو مناں ہتھ نہ لاؤ نہ توں کسے غے نیڑے لگ سکے غو بلکہ توں جنگلی جانوراں نال پھرے غو کیونجے توں انسانی بستی ماں بیسن جگو ہے ہی نیہنہ تیرا کم ہی پہیڑا ہیں تے اصل سزا تیری آخرت غی ہے جہڑی کسے راٹل نیہنہ سکتی کہیو جئے کہ فر وہ جنگل در نکل گیو تے جد وی کوئے انسان اس غے نیڑے لگے تھو اس غا وجود ماں اگ لگ جئے تھی اس تیں بعد اس کھڑ بچھہ غا بارہ ماں فرمایو جے دیکھ تیرا خدا غو کے حشر و ہے ہم اس ناں ساڑ غے اس غا ریزہ ریزہ سمندر ماں پھینک دیاں غا ور یوہ مھارو کجھ نیہنہ بگاڑ سکسیں اس ور بنی اسرئیل ناں وی اپنٔی غلطی غو احساس ہو گیو تے انھاں نے توبہ کی جس غو تفصیلی ذکر پہلاں سورت بقرہ ماں ہو گیو ہے۔

بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ فَنَبَذْتُهَا

دِسی، تے میں (اللہ غا) چلایا وا غا قدماں غی جگہ تیں اک مٹھی لے لی فر واہ سٹ چھوڑی

وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِيْ نَفْسِيْ ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ لَكَ

تے میرا نفس نے یاہ گل میرے سامنٔے چنگی کر دسی موسیٰؑ نے فرمایو: توں چلیو جاء بس دنیا غی زندگی ماں تیری

فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُوْلَ لَا مِسَاسَ ۖ وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ

یاہی سزا ہے جے توں کہتو رہ غو کہ میرے نال ہتھ نہ لایو تے تیرے واسطے (عذاب غو) اک ہور وعدو ہے جہڑو تیرے تیں

تُخْلَفَهٗ ۚ وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذِيْ ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۭ لَنُحَرِّقَنَّهٗ

کدے ٹلنٔ نیہنہ لگو تے توں اپناں اس معبود ناں دیکھ! جس (غی پوجا) ور توں ڈٹ غے بیٹھو وو تھو ہم اس ناں ساڑ چھوڑاں غا

ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهٗ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ اِنَّمَآ اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ

فر ہم اس (غی سجی) ناں اڈا غے دریا ماں کھنڈا چھوڑاں غا (۲۶) بیشک تھارو خدا بس وہ اللہ ہے جس تیں

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾ كَذٰلِكَ نَقُصُّ

سوا کوئے عبادت غے لائق نیہنہ اس نے ہر اک چیز اپناں علم غا کہیرا ماں لی وی ہے (اے نبیؐ) ہم اسے را تھارے

عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَاۗءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ لَّدُنَّا

سامنٔے پہلاں گذریا وا قصا بیان کراں تے ہم نے تمناں خاص اپنٔے کولوں ذکر

ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾

عطا کیو ہے؛ جہڑو اس تیں منہ پھیرے غو وہ قیامت غے تہاڑے پَہارو پَہار چکے غو؛

خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ۭ وَسَاۗءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي

ویہہ سدا اسے ماں رہینہ غا تے مچ پہیڑو پَہارو ہے غو جہڑو قیامت غے تہاڑے انھاں نے اپنٔے اُپر لدیو وو ہے غو؛ جس

الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَىِٕذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَّتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ

تہاڑے صور ماں پھوکیو جئے غو تے اس تہاڑے ہم مجرماں ناں اس را گہٹھا کراں غا کہ انھاں غی اکھ نیلیں پھریں وی ویں غیں ویہہ

لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ اِذْ يَقُوْلُ اَمْثَلُهُمْ

آپس ماں بلیں بلیں کہتا ویں غا؛ جے تم (دنیا ماں) بس دس ہی تہاڑا رہیا ہیں؛ ویہہ جو کجھ کہینہ غا ہم اس ناں خوب جاناں جد

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۲۷) حضرت موسیٰؑ غو قصو مکا غے سورت غا منڈ غی واہ گل فریاد کروائی جارھئی ہے جے اس سارا کیئں تیں ثابت ہو گیو کہ تھارو خدا ا کو خدا ہے، اس غی خدائی ماں کسے را کوئے دو جو پیالی نیہنہ، اس نے ہر اک چیز اپناں علم غا کہاوا ماں لی وی ہے تے جسر ا اللہ نے لوکاں غی ہدایت تے نصیحت واسطے حضرت موسیٰؑ ور اپنی کتاب تے وحی نازل کی تھی اسے را اج وہ نبیاں غا سردار تے اپناں آخری نبی رحمت عالم ﷺ ور اپنی وحی نازل کر رھیو ہے تے جس را اس نے حضرت موسیٰؑ غو یوہ قصو بیان فرمایو ہے وہ اسے را لوکاں غی نصیحت واسطے اپناں قرآن ماں دو جاں نبیاں غا قصا وی بیان کرے کیونجے یوہ سارو قرآن ہی اک نصیحت ناموں ہے اس گلوں عبرت تے نصیحت غی ہر اک گل اس ماں بیان کی جئے۔ ہُن جس غو روح کرے وہ اس ناں سیناں ناں لا غے جنت غو مستحق بن جئے تے جہڑو اس عظیم دولت تیں منہ موڑے اس ناں یاہ گل یاد رکھنی چاہئے جے وہ نقصان اپنوں ہی کر رھیو ہے اللہ تعالیٰ غو یا اس غا حبیب ﷺ غو کسے غا کفر ناں کجھ نقصان نیہنہ ہوتو۔ فر اساں نافرماناں ناں قیامت غا دہشت ناک منظر غو ذری چھلکا روکرایو گیو ہے جے قیامت غے تہاڑے آخرت غا حالات تکتاں ہی کس را انھاں غی آکڑ مٹھی ہو جئے غی تے یہ آخرت غیں پریشانیں تکتاں ہی پشلی ساری زندگی ناں دس تہاڑا بلکہ اک ہی تہاڑو شمار کرن لگ جیں غا بلکہ دوجی جگہ تے ہے جے ساری زندگی ناں بس سویرے یا شام غی اک کہڑی ہی سہئی کریں غا۔

(۲۸) مشرک قیامت غو مخول بنان واسطے پچھیں ویں تھا الا! ان پہاڑاں غو کے وے غو؟ کیوں! یہ اتناں بڑا بڑا پہاڑ وی اپنی جگہ تیں ہل جیں غا؟ انھاں ناں جواب دتو جا رھیو ہے جے تم انھاں غا ہل جان غی گل کریں! یہ تے سر تے دُڈّڑیا پنجی وی اُنّ ہاروں ذرہ ذرہ بنا غے اڑا دتا جیں غا، تے یاہ ساری زمین اک سار سہر و مدان بن جئے غی جسماں نہ کدے کوئے نکونکی دسے غو تے نہ کدے کوئے کسی نا لو لبھے غو نہ کدے کوئے موڑ یا ڈنگ وہے غو بس ساری زمین بالکل سہری تے صاف ہو جے غی فر اسے دہشت ناک وقت ماں ہی صور ماں پھونک ماری جے غی جس غی اواز پچھے ساری خلقت محشر در دوڑ پوے غی کوئے ڈنگو ٹہڈ و نیہنہ چلسے خدا غا اس حکم ور سارو ماحول چپ چاپ وہے غو بس پیراں غا کھسر پھسر غی یا آپس ماں کدے گوشا کرن غی کائے اواز آ جے غی ہور کجھ نیہنہ، فر محشر غا مدان ماں عدالت غی کرسی لگ جے غی تے کوئے کسے غی کجھ سفارش نیہنہ کر سکسے نہ ہی مشرکاں ناں اپناں باطل معبود کجھ کم آویں غا ہاں! جس ناں اللہ سفارش غو حکم دیئے غو تے اس غی گل وی پسند کرے غو وہ سفارش کرے غو ور وہ اسے غی سفارش کرے غو جس غی سفارش غو اس ناں حکم وہے غو۔

(۲۹) یعنی سفارش بس اسے غی ہو سکے غی جس واسطے اللہ تعالی اجازت دیئے غو کیونجے انبیاء اولیاء غی سفارش غو کون مستحق ہو سکے۔ یاہ گل تے بس اللہ تعالی ہی جانے اس تیں بجن ہور کسے ناں اس گل غو علم نیہنہ وہ مخلوق غی اک اک گل تے اک اک عمل تیں خوب واقف ہے ور مخلوق ناں اس غا علم بچوں اتنی ہی گل غو علم ہو سکے جتنی کہ وہ خود چاہوے کوئے اس غا علم ناں اپناں کہاوا ماں نیہنہ لے سکتو قیامت غے تہاڑے اس غی بارگاہ ماں بڑاں بڑاں متکبراں غا چہرا وی نیوں ہو وا آویں غا فر جس نے کفر شرک غا ظلم غو یا آپس ماں ایکن دوجا ور زیادتی غو پہار چکیو وے غو وہ تے برباد ہی ہو جے غے کیونجے اس تہاڑے رتی رتی غو لیکھو ہووے غو ہر ایکن ناں اپناں کیا غو پورو پورو بدلو لبھے غو۔ رحمت عالم ﷺ فرمانویں ہر ایکن حق آلا غو حق دتو جے غو ات توڑی کہ مُونی بکری ناں سنگڑی کولوں وی بدلو دوایو جے غو (مسلم، مسند احمد، ترمذی،) ور جس نے ایمان قبول کر غے نیک عمل کیا ویں غا اس ناں کسے چیز غو ڈر نیہنہ ہوسے نہ ان کیا گناہ غی سزا ہون غو کجھ خطرو وہے غو تے نہ کی وی نیکی غا ثواب نہ لبھن غو ڈر وہے غو۔

طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ

انھاں بچوں سب تیں سرس انداز ولاں آلو کہہ غو: تم تے بس اک ہی دن رہیا ہیں (۲۷) تے یہ تھارا کولوں پہاڑاں غا بارہ ماں

فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾

پُچھیں تم فرمادیو: میرو رب انھاں ناں دُڈّڑ بنا غے اڈا چھوڑے غو؛ تے وہ روئے زمین ناں صاف سَہر و مدان بنا چھوڑے غو؛

لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ

جس ماں تمناں نہ کوئے ڈِنگ دسے غی تے نہ کوئے ٹھیری؛ اس تہاڑے سارا لوک بلان آلا غے مگر

الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ ۖ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ

ہو جیں غا تے اس (غا حکم) تیں کوئے ٹہڈ و نیہنہ ہو سکسیں تے ساریں اواز (اللہ) رحمٰن غے اگے دب جیں غیں

فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ

فر تم پیراں غی کیڈ تیں سوا کجھ نیہنہ سُن سیں؛ اس تہاڑے سفارش کجھ کم نیہنہ آ سیں

إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾ يَعْلَمُ

ور جس ناں (اللہ) رحمٰن اجازت دیدئے تے اس غی گل ناں پسند فرماوے (۲۸) جو کجھ انھاں غے

مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

اگے ہے تے جو کجھ انھاں غے پچھے ہے وہ اس ناں خوب جانے تے لوک اس ناں اپناں کہاوا ماں نیہنہ لیا سکتا؛

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ

تے سارا چہرا اس زندہ رہن آلا قائم دائم (اللہ) غے اگے نیواں ہوا ویں غا تے وہ نامراد ہو جئے غو جس نے ظلم غو پہار

ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ

چکیو وو وہے غو؛ تے جس نے نیک کم کیا ویں غا اور وہ مومن وی وہے غو اس ناں نہ تے ظلم غو خطرو

ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا

وہے غو تے نہ نقصان غو (۲۹) تے اسے را ہم نے اس ناں عربی بولی غو قرآن بنا غے نازل کیو

وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ

تے ہم نے اس ماں کئیں کئیں طرح ڈر غو بیان سنایو تا نجے لوک پرہیزگاری اختیار کرلیں یا وہ انھاں واسطے

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾ فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ

نصیحت پیدا کر دئے تے اُچی شان ہے اللہ تعالیٰ غی جہڑو برحق بادشاہ ہے تے (اے نبیؐ) تم قرآن پڑھن ماں تاولؔ نہ کرو

مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۡ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ

اس توں پہلاں کہ جہڑی وحی تھارا ورکی جارہئی ہے واہ پوری کی جیئے تے تم دعا کرو جے میر یار بّا ! منّاں ہور علم

عِلْمًا ﴿١١٤﴾ وَلَقَدْ عَهِدْنَآ اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ

عطا فرما ! (۳۰) ہم نےؔ اس توں پہلاں آدمؑ کولوؔں وعدو لیّو تھو ورو یہہ پُہل گیا تے ہم ناں انھاں ماں

ع ٦

لَهٗ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا

پکی ہمت نیہنہ دِسی ؛ تے (یاد کرو) جد ہم نےؔ فرشتاں ناں کہیو : جے تم آدمؑ اگے سجدو کرو تے ساراں نے سجدو کیّو

اِلَّآ اِبْلِيْسَ ۭ اَبٰى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يٰٓاٰدَمُ اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ

ور ابلیس (نے نیہنہ کیّو) وہ نمکر گیو ؛ فر ہم نےؔ کہیو : اے آدمؑ بیشک یوہ تھارو تے تھاری بیوی غو

وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴿١١٧﴾ اِنَّ

دُشمنؔ ہے تے یوہ کِدے تم دواں ناں جنت تیں کڈ نہ چھوڑے فر تم مشقت ماں پے جئیں ؛ بیشک

لَكَ اَلَّا تَجُوْعَ فِيْهَا وَلَا تَعْرٰى ﴿١١٨﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيْهَا وَلَا

ات جنت ماں تھارا واسطے یاہ گل ہے کہ نہ تم پُہکّھا ویں غا تے نہ ننگا ؛ تے ات نہ تمناں تس لگے غی اور نہ

تَضْحٰى ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطٰنُ قَالَ يٰٓاٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ

تُہپ ! فر شیطان نے انھاں غا دل ماں وسوسو گہلیو اس نے کہیو : اے آدمؑ ! کیوں ! ہوں تمناں ہمیشاں غی

عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾ فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ

زندگی غو بوٹو نہ دسّوں تے اسی بادشاہی جہڑی کدے پرانی نہ وہے ؛ فر دواں نے اس بوٹا غو کجھ میوو کھالیّو تے انھاں

لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ ۡ

واسطے انھاں غیں ستر آلیں جگہ کُھل گئیں تے دوئے اپنےؔ اپر جنت غا پتر چمیڑن لگ گیا

وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَتَابَ عَلَيْهِ

اور آدمؑ تیں اپناں رب غی نافرمانی ہوگئی تے ویہہ ترنج گیا ؛ فر انھاں غا رب نے ویہہ اپناں مقبول بنا لیا تے انھاں

(۳۰) یعنی جس را ہم نے جنت دوزخ غا یہ حالات بیان کیا تا نجے لوک اس تیں نصیحت حاصل کریں اس را ہم نے یوہ سارو قرآن صاف عربی زبان ماں اسان کر غے اس گلوں نازل کیو ہے تا نجے عرب غا لوک جہڑا قرآن غا پہلا مخاطب ہیں اس ناں چنگی طرح سمجھیں فر اس ور عمل کر غے دو جاں واسطے وی اک نمونو بن جیں ۔ کیو نجے جہڑو وی قرآن ور غور کرے وہ یاہ گل کہن ور مجبور ہو جے کہ واقعہ ہی اللہ تعالیٰ ہی برحق اچو بادشاہ ہے جس نے اپنی رعایا ور کرم کر غے اس ناں قرآن جئی عظیم دولت عطا کی ہے فر قرآن غا بارہ ماں رحمت عالم ﷺ ناں یوہ ادب سکھا یو جے جسو یلے جبرائیلؑ وحی سنانویں تم اس ڈرناںؔ جے کوئے لفظ پُہل نہ جے تاولا تاولا نہ پڑھیا کرو کیو نجے اس ناں تھارا سینہ ماں بسال چھوڑنو تے فر زبان تیں ادا کرانوں اور مطلب سمجھا دینوں یوہ سب کجھ مھارے ذمہ ہے ۔ تم تے بس اتنی دعا منگیا کرو جے ربا ! توں میرا علم ماں باھدو فرما ! فر علم ماں باھدو کرنوں تے پرانو علم یاد رکھوانو یوہ اللہ غے متھے ہے یاہ گل قرآن پاک نے ہوروی کئیں جگہیں بیان کی ہے ۔

وَهُدٰى ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ
غی توبہ قبول کرلی اور ہدایت عطا فرمادئی (۳۱) اللہ نے فرمایو: تم دوئے اتوں لہہ جاؤ! تم لوک آپس ماں ایکن دوجا غا
عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا
دشمن ویں غا فر جیکدے میری طرفوں تھارا کونے کوئے ہدایت آوے تاں جہڑو میری ہدایت غی پیروی کرے غو وہ تے
يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ
نہ گمراہ وہے غو تے نہ مشقت ماں پُوے غو؛ تے جہڑو میری یاد تیں منہ پھیرے غو اس واسطے یقیناً
مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمٰى ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ
تنگ زندگی وہے غی تے قیامت غے تہاڑے اس ناں ہم انّوں کر غے اٹھالاں غا؛ وہ کہہ غو ربّا!
لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذٰلِكَ
تیں مناں انّوں کر غے کیوں اٹھالیو حالانکہ ہوں تے اکھاں آلو تھو؛ اللہ فرماوے غو اسّے را (ہونوں چاہیئے)
أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾ وَكَذٰلِكَ
تیرے کونے میریں آیت آئیں فر تیں ویہہ بسار چھوڑیں اسّے رااج توں وی بسار دتو جار ہیو ہے (۳۲) تے ہم
نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِآيَاتِ رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ
اس شخص ناں اسے را بدلو دیاں جہڑو حدوں ٹپ جئے تے اپناں رب غی آیتاں ور ایمان نہ لیاوے تے آخرت غو عذاب
أَشَدُّ وَأَبْقٰى ﴿١٢٧﴾ أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ
بڑو ہی سخت اور ہمیشاں باقی رہنْ آلو ہے (۳۳) تے کیوں! انھاں ناں اس گل تیں ہدایت نیہنہ لبھی کہ ہم نے انھاں تیں پہلاں
ع ٧ ١٦ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهٰى ﴿١٢٨﴾
کتنی قوم ہلاک کر چھوڑیں یہ انھاں غا بسنْ غی جگہاں ماں ٹُر پھر رہیا ہیں یقیناً اس ماں عقل آلاں واسطے بڑیں نشانیں ہیں (۳۴)
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ
تے جیکدے تھارا رب غی طرفوں اک گل پہلاں ہی متھی وی نہ ہوتی تے اک منیاد معین نہ ہوگئی ہوتی
مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ
تاں عذاب ضرور آ پجتو تے (اے نبیؐ) یہ جو کجھ کہہ رہیا ہیں اس ور صبر کرتا رُہو تے اپناں رب غی صفتاں ناں اس غی تسبیح کریا

(۳۱) حضرت آدمؑ تے ابلیس غا اس قصہ ناں بیان کر غے غالبًا ات یاہ گل دسی جارہئی ہے جے بسرنوں پُھلنوں تے واقعہ ہی انسان غی فطرت ہے ور جد اللہ تعالٰی کسے ناں یاد رکھوانوں چاہوے فر وہ کدے بسر نیہنہ سکتو بس اس گل غی توفیق منگن غی لوڑ ہے اس قصہ غی پچھے کئیں جگہیں تفسیر گذر گئی ہے۔

(۳۲) حضرت آدمؑ تے حوّاؑ اور ابلیس لعین سارا ناں کہیو جارھیو ہے جے تم اتوں لہہ جاؤ تے دنیا ماں چلیا جاؤ۔ نال ہی یاہ پیشین گوئی وی کی جا رھئی ہے کہ تم آپس ماں ایکن دوجا غا دشمن ریہنہ غا آدمؑ غی لہڑی تے ابلیس غی لہڑی ماں دشمنی رہ غی سگوں آدمؑ غی اولاد آپس ماں وی گُھول چھنغڑو کرتی رہ غی فر آدمؑ غی اولاد ناں مخاطب کیّو جے او آدمؑ غی اولاد! تھارے کونے میراں نبیاں غے ذریعہ تے میریاں کتاباں غے ذریعہ میری طرفوں ہدایت آوے غی، فر جہڑو میری ہدایت ور چلے غو وہ تے نہ گمراہ وہے غو، نہ رستہ تیں پُھلے غو۔ نہ مشقت تے تکلیف ماں پُوے غو بلکہ دنیا غا چار تہاڑا گذار غے فر محشر غا نمیڑا تیں بعد وہ سدّ وا اپنی وراثت جنت ماں آجے غو جت امن ہی امن تے ارام ہی ارام ہے۔ ور جہڑو میری ہدایت تیں منہ موڑے غو وہ دنیا ماں وی تنگ رہ غو، پہانویں لوکاں غی نظراں ماں اس کونے دولت غا امار لگا واویں ور اس غو دل تنگ تے پریشان رہ غو اس ناں دنیا غی تنگی تیں کدے ازادی نصیب نیہنہ ہوسے، کدے ہور ہور دولت بٹیرن غی فکر ماں کدے بٹھلی کی وی دولت غا سم جان غا غم ماں تے کدے موت آجان غا ڈر ماں۔ اس ناں دل غو سکون تے اطمینا نصیب نیہنہ ہوسے فر قبر غا عذاب غی تنگی غو تے اس تیں بعد قیامت غے تہاڑے ہم اس ناں انّوں کر غے اٹھالاں غا۔ وہ تعجب تے حیرانگی نال عرض کرے غو جے ربا! دنیا ماں تے ہوں اکھاں آلو تھو فر اج انّوں کسرا ہو گیو ہوں؟ جواب دتو جے غو جے دنیا ماں توں مھاری آیتاں ناں تے میرا دین ناں بسار غے انّوں ہی بنیوں و وتھو۔ اج مھاری طرفوں وی توں بسار دتّو ہے گیو ہے تے توں انّو کھلو کیو گیو ہے ور علماء کرام قیامت غا تعلق غیں ساریں آیت تے حدیث سامنے رکھ غے کیہنہ جے یاہ حالت پہلاں پہلاں وہے غی بعد ماں اس ناں لوء پھر آوے غی تانجے اپنی اکھاں نال دوزخ ناں تک غے پشان لئے۔ اصل ماں قیامت غے تہاڑے کئی کئی وقتاں ماں انساناں غی کئیں بکھری بکھری حالت ویں غیں۔

(۳۳) یعنی دنیا تے آخرت غی یاہ سزا کسے خاص بندہ واسطے نیہنہ بلکہ جہڑو وی اللہ غی آیتاں تیں نمکرے غو تے کفر شرک کر غے حدوں بدھے غو اس واسطے یاہی سزا وہے غی، تے یاہ حقیقت وی یاد رکھن غی ہے جے دنیا غی مصیبت، پریشانی تے ات غی سزا سارو کجھ عارضی تے آنی جانی ہے ور آخرت غی سزا تے آخرت غو عذاب کدے نہ مُکن آلو تے سدا رھن آلو ہے

(۳۴) جہڑا لوک آخرت غا عذاب غا بارا ماں یاہ کیہنہ تھا جے وہ کس نے تکیو؟ انھاں ناں ہی کہیو جارھیو ہے جے چلو آخرت غو عذاب تے اجوں تھاری نظراں ماں نیہنہ، ور تم انھاں لوکاں غی تاریخ غا ورقا کیوں نیہنہ پھلورتا جہڑا تھارے آسیں پاسیں تے تھارے کولے کالے اسے دنیا ماں اپناں گناہاں غی وجہ تیں ہلاک تے برباد ہو وا ہیں جھاں غا کھولاتے کھنا راج وی اپنی تن برتی آپے سنا رھیا ہیں جس راجے عرب غے آسیں پاسیں قوم ثمود، قوم عاد تے قوم لوطؑ وغیرہ اکلیں تے برباد ہوئی وی قوماں غی اجاڑ بستیاں غا نشان تھا جھاں کولوں لوک سویرے شام لنگیں تھا ور عبرت حصل نیہنہ کریں تھا۔ حالاں کہ عقل آلاں واسطے ان ماں بڑیں نصیحت تے عبرت غیں گل تھیں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا ۖ وَمِنْ آنَائِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ

کرو دیہنہ لگن تیں پہلاں وی تے دیہنہ ڈُبن تیں پہلاں وی تے رات غاں حصاں ماں وی (اس غی) تسبیح کریا کرو

وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ﴿١٣٠﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ

تے تہاڑی غاں گھنڈاں وروی، تانجے تم راضی ہوجیں (۳۵) تے (اے نبیؐ) تم اکھ چا غے دیکھیو وی نہ

إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

دنیا غی اس رونق در جھڑی ہم نے کافراں غی مختلف جماعتاں ناں دتی وی ہے جس ماں ہم چھڑی

لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ أَهْلَكَ

انھاں غی ازمائش کرنی چاہواں، تے تھارا رب غی (دتی وی) روزی ہی بہتر تے زیادہ باقی رہن آلی ہے؛ تے تم اپناں گھر

بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا ۖ نَحْنُ نَرْزُقُكَ

آلاں ناں نماز غو حکم کرتا رُہو تے تم اس ور پابندرُہو ہم تھارا کولوں روزی نیہنہ منگتا (بلکہ) ہم ہی تمناں روزی دیاں

وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ

تے بہتر انجام بس پرہیزگاری ہی غو ہے (۳۶) تے ویہہ کیہنہ جے یہ (پیغمبر) اپناں رب کولوں مھارے کوئے کائے نشانی

رَبِّهِ ۚ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ

کیوں نیہنہ لیاتا؟ کیوں! انھاں کوئے پہلی کتاباں غی صاف نشانی نیہنہ آئی (۳۷) تے جیکدے

أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا

ہم انھاں ناں اس توں پہلاں ہی کسے عذاب ناں ہلاک کر چھوڑتا تاں یہ ضرور کہتا: اے مھاریا ربا! تیں مھارا

أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ

در کوئے رسول کیوں نیہنہ چلایو کہ ہم ذلیل خوار ہون تیں پہلاں تیریاں آیتاں

نَذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ

ور عمل کرتا تم فرمادیو: ہر اک اڈیک ماں ہے لہٰذا تم وی اڈیکو! فر تمناں نیڑے ہی پتو لگ جئے غو

مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿١٣٥﴾

جے کون سِدّا رستہ ور چلن آلو ہے تے کس ناں ہدایت لبھی ہے (۳۸)

(۳۵) یعنی جیکدے یہ دو گل نہ ہوتیں تاں کافراں غا کرتوت تے اسا تھا کہ انھاں ورفٹ خدا غو عذاب آجاتو اور یہ دنیا ماں ہی خدائی عذاب نال ملیامیٹ ہوجاتا اک تے یاہ کہ اللہ غی طرفوں پہلاں تیں ہی یاہ گل متھی وی ہے کہ نافرماناں ناں انھاں غی نافرمانی ورفٹ ملیامیٹ نیہنہ کیو جاسیں بلکہ انھاں ناں توبہ کرن غو تے اپناں آپ ناں ٹھیک کرن غو خوب خوب موقعو دتو جئے غو تے دوجی یاہ گل جے اللہ نے نافرماناں ور عذاب کھلن غو اک خاص وقت تے خاص تہاڑو متھیو وو ہے جد توڑی وہ تہاڑو نیہنہ آتو انھاں وراچن چیت عذاب نیہنہ آجاتو عذاب اپناں ویلا ور آوے غو ور آوے غو ضرور! لہٰذا اے نبی ﷺ تم انھاں غیں دل دکھیا کرن آلیں ان گلاں ور دلگیر نہ ہوو کہ جیکر تم سچا نبی ہیں فر تھاراں دشمناں ورفٹ عذاب کیوں نیہنہ آجاتو۔ بس تم صبر کرتا جاؤ تے رات تہاڑی اللہ غی عبادت ماں لگا رہو اس نال اللہ غی مدد آوے غی فر اس غو دین اس را غالب آجے غو کہ تم خوش تے راضی ہوجیں غا باقی نافرماناں ور عذاب اپناں ویلا ور ضرور آوے غو! فائدو: ات اللہ غی تسبیح کرن تے اس غی حمد کرن غاں وقتاں غو جس راذ کر ہوو وہے اس ماں پنجاں نمازاں در اشارو ہے۔

(۳۶) اپر دنیا غی حقیقت تے نافرماناں واسطے دنیا ماں جسمانی یا روحانی تنگی غو ذکر تھوہُن رحمت عالم ﷺ ناں تے حضرت غے مھاوے ساری امت ناں ان دنیادار رنگ رنگ غاں یہودیاں، تے عیسائیاں مشرکاں وغیرہ کافراں واسطے فرمایو جارھیو ہے جے انھاں در تے تم اکھ پرت غے تکیو وی نہ! انھاں ناں جھڑی یاہ فانی دنیا غی فانی دولت دتی گئی ہے یاہ اس قابل ہے ہی نیہنہ جے تم اس ناں نظر پہر غے تکیں یاہ تے انھاں غی ازمائش واسطے ہے جے کون خدا غی ان نعمتاں ور شکر کر غے اس غو فرمانبردار بندو نبے تے کھڑو اس فانی دنیا ور پھٹ غے اپناں مالک ناں بسار چھوڑے باقی تمناں قرآن غی تے اپناں دین غی اور جنت غی جھڑی نہ مکن آلی عالیشان دولت اللہ نے عطا فرمائی ہے اس غو کے مقابلو ہوسکے! فر تمناں اللہ غا ان نافرماناں غی فانی دولت در تکن غی کے لوڑ ہے!؟ تم تے اللہ غی یاد ماں لگا رہو آپ وی نماز غی پابندی کرو، اپناں گھر آلاں ناں وی اس غی پابندی واسطے کہتا رہو اللہ تعالیٰ یا ہی چاھوے جے اس غا بندا اس غی یاد ماں مست ریہنہ وہ تھارا کولوں روزی کموانی نیہنہ چاہتو روزی تے اس نے آپ اپنے ذمہ لی وی ہے رحمت عالم ﷺ فرمانویں: کہ اللہ تعالیٰ فرماوے: اے آدم غی اولاد!! تو میری عبادت واسطے بہلو ہو جاء ہوں تیرو سینوں امیری نال پہر چھوڑوں غو تے جے تیں یوہ کم نہ کیو تاں ہوں تیرو دل اکلسری ناں پہر چھوڑوں غو تے فر تیری غریبی کدے بند نیہنہ ہون لگی (ابن کثیر بحوالہ ترمذی، وابن ماجہ شریف)

(۳۷) مشرکاں غو مطالبو تھو کہ جے تم اللہ غا سچا نبی ہیں تاں تم صاف صاف معجزا کیوں نیہنہ دستا جواب دتو جے کیوں! یوہ قرآن معجزہ غا لحاظ نال اک کامل مکمل معجزو نیہنہ!! جھڑو پشلیاں کتاباں غی پیشن گوئی غے مطابق آیو ہے تے جسماں ہدایت غیں ویہہ ساریں گل آگئیں ہیں جھڑیں پشلیں اسمانی کتاباں ماں تھیں فر خود نبی پاک ﷺ غی ذات جھڑا پشلیں اسمانی کتاباں غی پیشن گوئی غے مطابق آیا ہیں معجزہ واسطے سدا نیہنہ۔!

(۳۸) سورت پاک کنڈے آ لگی ہے ھن قرآن غا عام انداز غے مطابق اس غا اخیر ماں وی اک مکتی جئی گل فرمائی جارھئی ہے کہ جے کدے اللہ غا نبی آن تیں پہلاں ہی لوک انھاں غی نافرمانی ور ہلاک کردتا جاتا تاں لوک یاہ شکایت کرتا جے مھارے کوئے کوئے رسول کیوں نیہنہ ٹوریو؟ تانجے ہم اس غی اتباع کر غے اس ذلالت تے رسوائی آلا عذاب تیں بچ جاتا، فرمایو: لیو! ہُن خاتم الانبیا ﷺ تشریف لے آیا ہیں، اللہ غی آخری کتاب قرآن پاک وی آگیو ہے ہُن تھارے کوئے کوئے عذر نیہنہ بچیو ہُن اللہ غی اس نعمت غی قدر کر غے دنیا تے آخرت سدھار لیو! تے جے کدے ہُن وی تم باز نیہنہ آتا تاں تم وی اڈیکو! ہم وی انتظار کراں فر دیکھاں اُگا غا حالات کے ثابت کریں جے کھڑی جماعت ہدایت ور ہے! جھڑو جیتو رھیو اس ناں کجھ دناں ماں اتے دنیا ور ہی پتو لگ جے غو ور اصل نمیڑا غی جگہ تے محشر غو مدان ہے ات ضرور پتو لگ جے غو کہ مومناں تے کافراں بچوں کون ہدایت ور تھو۔ ۱۳/فروری ۲۰۰۱ء مطابق ۱۹/ذوالقعدہ ۱۴۲۱ھ زندان کوٹ بھلوال جموں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com